

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

“แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน
ต.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และ
ลาว ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร”

โดย

นายสีลา สีดาธิษฐ์ และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าที่ความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มอื่น ๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ได้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว. สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว. สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยัง มุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกที่สำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่น่าสนใจ

กระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เรื่อง : โครงการ “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปีที่
เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร”
ผู้วิจัย : นายสีลา สีตาดีษฐ์ และคณะ

บทคัดย่อ

โครงการ “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปีที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร” วัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลชาติพันธุ์ทั้งสี่เผ่า 2) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ ๔ ที่เหมาะสม และ 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศูนย์การเรียนรู้ ๔ และแนวทางการทำให้ศูนย์การเรียนรู้ ๔ มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวโดยคนในชุมชน

ขอบเขตในการศึกษา คือ พื้นที่ตำบลปทุมวาปี อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร ทั้ง 4 ชนเผ่า คือ กลุ่มโซ (ทะวืง), กลุ่มญ้อ, กลุ่มภูไท และกลุ่มลาว ครอบคลุมทั้ง 12 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองแขว บ้านหนองม่วง บ้านหนองเจริญ บ้านดงสร้างคำ บ้านโพธิ์สว่าง บ้านปทุมวาปี บ้านโนนนิม บ้านถ้ำตัว บ้านทรายทอง บ้านท่าวัด บ้านบ่อแกน้อย และบ้านบ่อแกใหญ่ การดำเนินงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีวิธีการวิจัยคือ การประชุมกลุ่มย่อย (focus group) การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเก็บข้อมูลเชิงลึกด้วยวิธีการสัมภาษณ์ รวมทั้งยังมีการวิเคราะห์ร่วมกัน

การทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เกิดขึ้นมาจากความต้องการของชุมชน โดยมีความคาดหวังว่าจะเป็นสถานที่ที่เก็บรวบรวมสิ่งของและความรู้ต่าง ๆ ของชนสี่เผ่าในตำบลปทุมวาปี เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อให้เด็ก ๆ เยาวชนในชุมชนตำบลปทุมวาปีได้เรียนรู้ และสืบสานต่อไป อีกทั้งยังเป็นสถานที่ซึ่งให้คนภายนอกได้รู้จักของดี หรือวัฒนธรรม ความเป็นตัวตนของคนสี่เผ่า จากความคาดหวังนี้ทีมวิจัยจึงได้มีแนวคิดที่จะทำศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล และใช้พื้นที่ภายในชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้อีกทอดหนึ่ง เพื่อให้เห็นวิถีชีวิต การได้รู้จักของจริง อีกทั้งยังทำให้ศูนย์การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ภายในห้องสี่เหลี่ยมเท่านั้น ทำให้เกิดผลงานต่าง ๆ เช่น เกิดแผนที่ตำบลปทุมวาปี ได้ข้อมูลประวัติหมู่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชนเผ่าทั้ง 4 ชนเผ่า ได้ข้อมูลของดีทั้งสี่ชนเผ่า ได้แก่ ข้อมูลภาษาโซ (ทะวืง) มีแหล่งเรียนรู้ที่บ้านหนองม่วง ผ้าย้อมคราม (กลุ่มภูไท) มีแหล่งเรียนรู้ที่บ้านปทุมวาปี กะบอง หรือขี้ได้ มีแหล่งเรียนรู้ที่บ้านดงสร้างคำ เสือผือ มีแหล่งเรียนรู้ที่บ้านบ่อแกน้อย ปฏิทินวัฒนธรรมของคนทั้งสี่เผ่า เกิดแบบจำลองศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมสี่ชนเผ่า และภาพวาดวัฒนธรรม ตำบลปทุมวาปี อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร เกิดแผ่นพับประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมสี่ชนเผ่า เกิดการประสานงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล กล่าวคือ ได้มีการขอความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อให้อนุเคราะห์สถานที่ในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ ๔

บทสรุปโครงการ

บทนำ

ในพื้นที่ตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนครเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย ประกอบด้วยกลุ่มโซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว กลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่มนี้อาศัยอยู่รวมกันในสังคมได้อย่างกลมกลืน อย่างไรก็ตาม จากการไปทำมาหากินภายนอกชุมชน และการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ของคนในพื้นที่ที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการผสมปนเปกันทางภาษาและวัฒนธรรม กลุ่มผู้อาวุโสของทั้ง 4 กลุ่มจึงเกิดความกังวลถึงสถานการณ์การเสื่อมถอยของภาษา วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาที่ยึดถือปฏิบัติกันมานาน ผู้อาวุโสชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่มจึงได้หาแนวทางอนุรักษ์ พื้นฟู ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนภูมิปัญญาทางชาติพันธุ์ เพื่อถ่ายทอดให้ลูกหลานและคนในชุมชน ต.ปทุมวาปี ได้เข้ามาเรียนรู้ความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง

ทั้ง 4 กลุ่มเห็นสอดคล้องกันว่าจะต้องมีการจัดรูปแบบการใช้ประโยชน์ของแหล่งข้อมูล ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน จึงเกิดแนวคิดในการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี เพื่อนำเรื่องราวและองค์ความรู้และกิจกรรมทางวัฒนธรรมทางชาติพันธุ์ต่างๆ นำเสนอผ่านศูนย์การเรียนรู้ฯ ดังกล่าว โดยคาดหวังร่วมกันว่าศูนย์การเรียนรู้ฯ นี้จะสามารถเป็นแหล่งรวบรวมเรื่องราวและองค์ความรู้ทางชาติพันธุ์ของตนเองเพื่อให้ลูกหลานชาติพันธุ์รุ่นหลังได้เรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่น และใช้เป็นห้องเรียนภาษาและวัฒนธรรมของคนทั้ง 4 กลุ่มในชุมชน นอกจากนี้แล้ว ยังทำให้คนนอกชุมชนได้รู้จักกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่หลากหลายในชุมชน ต.ปทุมวาปีอีกด้วย ทั้งนี้โดยมีการจัดการแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนอย่างเป็นระบบตามแบบและวิธีการของคนในชุมชนเอง

ดังนั้น กลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่มจึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการวิจัย “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ต.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร” เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ทางชาติพันธุ์ของตนเองในด้านต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ภาษา วัฒนธรรม ภูมิปัญญาต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น และวิเคราะห์แนวทางในการสร้างศูนย์การเรียนรู้สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในต.ปทุมวาปี เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวโดยคนในชุมชน สามารถรักษา และสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในชุมชน ต.ปทุมวาปี และสร้างกระบวนการให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

โจทย์วิจัย

คำถามหลัก

แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ต.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร ควรเป็นอย่างไร ?

คำถามรอง

- 1) กระบวนการเก็บข้อมูลและสร้างการเรียนรู้มีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ต่างภาษา วัฒนธรรม และความเป็นชาติพันธุ์ (กะว้าง) ญ้อ ภูไท และลาว ควรเป็นอย่างไร
- 2) ข้อมูลความรู้ในเชิงเนื้อหาที่เหมาะสมในการจัดศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ของ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวโซ่ (กะว้าง) ญ้อ ภูไท และลาว ด.ปทุมวาปี ควรคืออะไรบ้าง
- 3) เงื่อนไขปัจจัยในการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ด.ปทุมวาปี มีอะไรบ้าง และจะทำให้ศูนย์การเรียนรู้ มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวโดยคนในชุมชน และสร้างกระบวนการให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในชุมชนอย่างต่อเนื่องได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลชาติพันธุ์โซ่ (กะว้าง) ญ้อ ภูไท และลาว ในเขต ด.ปทุมวาปี
- 2) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ด.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (กะว้าง) ญ้อ ภูไท และลาว ในพื้นที่
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ด.ปทุมวาปี และแนวทางการทำให้ศูนย์การเรียนรู้ มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวโดยคนในชุมชน และสร้างกระบวนการให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา

เนื้อหาที่ศึกษา มีดังนี้

- ประวัติศาสตร์ชุมชน
- ของดีทั้งสี่เผ่า ได้แก่
 - เผ่าโซ่ (กะว้าง) ศึกษาเรื่องภาษา, เสื้อโอบเตย
 - เผ่าภูไท ศึกษาเรื่องผ้าย้อมคราม
 - เผ่าญ้อ ศึกษาเรื่องกะบอง หรือขี้ได้
 - เผ่าลาว ศึกษาเรื่อง เสื้อตันอ้อ และเสื้อผ้อ
- แผนที่ตำบลปทุมวาปี
- ปฏิทินวัฒนธรรมตำบลปทุมวาปี

ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ในการทำวิจัยครอบคลุมตำบลปทุมวาปี 12 หมู่บ้าน ได้แก่

- บ้านท่าวัด
- บ้านถ้ำตัว
- บ้านหนองม่วง
- บ้านบ่อแกน้อย
- บ้านบ่อแกใหญ่
- บ้านปทุมวาปี
- บ้านโพนสว่าง
- บ้านหนองแขว
- บ้านหนองเจริญ
- บ้านโนนเดิม
- บ้านทรายทอง
- บ้านดงสร้างคำ

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ชุมชนชนเผ่าทั้ง 4 ชนเผ่า ได้แก่ กลุ่มโซ่ (ทะวืง), กลุ่มญ้อ, กลุ่มภูไท และกลุ่มลาว ในตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร

ขอบเขตระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย 12 เดือน

วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีวิธีการวิจัยคือ การประชุมกลุ่มย่อย (focus group) การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเก็บข้อมูลเชิงลึกด้วยวิธีการสัมภาษณ์ รวมทั้งยังมีการวิเคราะห์ร่วมกันอีกด้วย ซึ่งกระบวนการวิจัยนี้ได้มีพี่เลี้ยงเป็นผู้นำกระบวนการอย่างต่อเนื่อง

กิจกรรมในการดำเนินงานวิจัยประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ๆ ได้แก่

- 1) การจัดเวทีชี้แจงโครงการ
- 2) การเก็บข้อมูลเพื่อทำแผนที่ในระดับตำบล
- 3) การวิเคราะห์แผนที่ระดับตำบล
- 4) การจัดทำแผนที่ระดับตำบล
- 5) การวางแผนเก็บข้อมูลชุมชนคนสี่เผ่า และของดีคนสี่เผ่า
- 6) การเก็บข้อมูลชุมชนคนสี่เผ่า และของดีคนสี่เผ่า
- 7) การวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน
- 8) การจัดทำปฏิทินวัฒนธรรม
- 9) การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ ทั้งในระดับที่วิจัยด้วยกัน ระดับชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบล

10) การทำแบบจำลองศูนย์การเรียนรู้

11) การจัดเวทีปิดโครงการ คืบความรู้อยู่ชุมชน

นอกจากนี้ทีมวิจัยยังได้ร่วมกิจกรรมชุมชน และมีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยอีกด้วย เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมงานวันผู้สูงอายุ โดยทีมวิจัยได้ต้มน้ำสมุนไพร และมีการแสดงทางวัฒนธรรมของชนทั้ง 4 เผ่าร่วมกัน รวมถึงมีการแต่งกายประจำเผ่าอีกด้วย และยังเข้าร่วมในงานประจำปีวัดถ้ำพวง โดยทีมวิจัยได้ต้มน้ำสมุนไพรให้ผู้เข้าร่วมงานได้ดื่มฟรีอีกด้วย

ผลการดำเนินงาน

การทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เกิดขึ้นมาจากความต้องการของชุมชน โดยมีความคาดหวังว่าจะเป็นสถานที่ที่เก็บรวบรวมสิ่งของและความรู้ต่าง ๆ ของชนสี่เผ่าในตำบลปทุมวาปี เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อให้เด็ก ๆ เยาวชนในชุมชนตำบลปทุมวาปีได้เรียนรู้ และสืบสานต่อไป อีกทั้งยังเป็นสถานที่ซึ่งให้คนภายนอกได้รู้จักของดี หรือวัฒนธรรม ความเป็นตัวตนของคนสี่เผ่า จากความคาดหวังนี้ทีมวิจัยจึงได้มีแนวคิดที่จะทำศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล และเป็นใช้พื้นที่ภายในชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้อีกทอดหนึ่ง เพื่อให้เห็นวิถีชีวิต การได้รู้จักของจริง อีกทั้งยังทำให้ศูนย์การเรียนรู้ไม่ได้อำกต้อยแค่ภายในห้องสี่เหลี่ยมเท่านั้น จากแนวคิดนี้จึงเกิดกิจกรรมมากมายที่นำไปสู่การจัดทำศูนย์การเรียนรู้ ๔ เพื่อตอบสนองแนวคิดดังกล่าว จนกระทั่งเกิดผลงานดังต่อไปนี้

1) เกิดแผนที่ตำบลปทุมวาปี อีกทั้งยังได้แผนที่ชุมชนทั้ง 12 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านท่าวัด, บ้านถ้ำดี, บ้านหนองม่วง, บ้านบ่อแกน้อย, บ้านบ่อแกใหญ่, บ้านปทุมวาปี, บ้านโพธิ์สว่าง, บ้านหนองแขง, บ้านหนองเจริญ, บ้านโนนนิม, บ้านทรายทอง และบ้านดงสร้างคำ โดยแผนที่ในระดับตำบลได้แสดงสถานที่ที่สำคัญของตำบลปทุมวาปี ที่ตั้งของแต่ละหมู่บ้าน ถนน หนองน้ำ รวมไปถึงแสดงที่ตั้งสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนทั้ง 4 บ้านอีกด้วย กล่าวคือ แหล่งเรียนรู้ภาษาโซ่ (ทะวืง) ตั้งอยู่ที่บ้านหนองม่วง แหล่งเรียนรู้ผ้าย้อมคราม กลุ่มภูไท ตั้งอยู่ที่บ้านปทุมวาปี แหล่งเรียนรู้เรื่องขี้ใต้ หรือกะบอง กลุ่มญ้อ ตั้งอยู่ที่บ้านดงสร้างคำ และแหล่งเรียนรู้เรื่องการทำเสื่อ ตั้งอยู่ที่บ้านบ่อแกน้อย

2) ได้ข้อมูลประวัติหมู่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน ซึ่งจากการเก็บข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบว่า แต่ละหมู่บ้านมีการจัดตั้งบ้านกันอย่างไร มีใครเป็นผู้นำ

3) ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชนเผ่าทั้ง 4 ชนเผ่า ซึ่งทำให้ทราบว่าแต่ละชนเผ่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีกราก การอพยพมาอย่างไร และยังรวมถึงวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมบางอย่างได้สูญหายไปแล้วในปัจจุบัน นอกจากนี้จากการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมชนทั้ง 4 เผ่า ยังพบอีกว่า กลุ่มคนทั้งสี่เผ่าได้มีการอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่อดีตมาช้านาน มีการอพยพมาพร้อมกันและตั้งรกรากอยู่ที่ตำบลปทุมวาปี มีวัฒนธรรม วิถีชีวิตในแบบพึงพิงธรรมชาติ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ต่อกัน อีกทั้งยังมีวัฒนธรรมของการแลกเปลี่ยนสินค้า และการแบ่งปันซึ่งกันและกันอีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่ากลุ่มคนทั้งสี่เผ่าจะเป็นคนละเผ่า มีความแตกต่างกันในภาษา แต่ยังมีความสัมพันธ์ที่เสมือนเป็นพี่น้องกัน ช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

4) ได้ข้อมูลของดีทั้งสี่ชนเผ่า ได้แก่

- ข้อมูลภาษาโซ (ทะวืง) มีแหล่งเรียนรู้ที่บ้านหนองม่วง ถือเป็นภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤต และยังคงมีการพูดกันอยู่เฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงอายุเท่านั้น จึงได้มีการจัดทำหนังสือเล่มเล็ก เล่มยักษ์ เพื่อให้เด็กในชุมชนได้ฝึกอ่าน ได้ฝึกพูดภาษาโซ (ทะวืง) ที่นับวันจะเลือนหายไปทุกที

- ผ้าย้อมคราม (กลุ่มภูไท) มีแหล่งเรียนรู้ที่บ้านปทุมวาปี ถือเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของชาวภูไท และมีกรรมวิธีการผลิตที่ละเอียดอ่อน หลายขั้นตอน ซึ่งในอดีตชุมชนนิยมทอผ้าใส่เอง โดยมีการผลิตวัตถุดิบขึ้นเอง ตั้งแต่การปลูกฝ้าย การปลูกคราม การนำฝ้ายมาปั่นให้เป็นด้าย การย้อมคราม และการทอผ้าครามใส่ นอกจากจะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ผ้าย้อมครามยังสามารถนำมาทำเป็นลูกประคบรักษาอาการเจ็บป่วยได้อีกด้วย

- กระบอง หรือขี้ไต้ มีแหล่งเรียนรู้ที่บ้านดงสร้างคำ ถือเป็นเทคโนโลยีที่สำคัญของคนในอดีต กล่าวคือ เป็นแสงไฟ ใช้แทนไฟฟ้า ซึ่งผู้ที่มีการทำกระบองได้เชี่ยวชาญคือ คนเผ่าญ้อ มีการทำขายกันเป็นกิจจะลักษณะ อีกทั้งยังเป็นสื่อที่ทำให้คนทั้งสี่เผ่าได้มีโอกาสได้เดินทางไปมาหาสู่กัน ในยามค่ำคืน ได้นั่งพูดคุยกันท่ามกลางกองไฟ ได้เดินทางไปทำบุญร่วมกันในยามค่ำคืน และยังสามารถใช้ออกไปหากบ หาเห็ด ในยามค่ำคืนได้อีกด้วย แม้ว่าในปัจจุบันไม่มีความจำเป็นต้องใช้กระบองแล้ว แต่ถือว่ากระบองเป็นเทคโนโลยีที่มีความสำคัญมากในอดีต

- เสือผือ มีแหล่งเรียนรู้ที่บ้านบ่อแกน้อย ถือเป็นภูมิปัญญาที่ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ กล่าวคือ มีการนำต้นผือที่ขึ้นตามหนองน้ำหรือแหล่งน้ำ มาสานเป็นเสือ เพื่อใช้งานภายในครัวเรือน นอกจากนี้เสือผือยังถือเป็นของขวัญที่ชาวบ้านนิยมมอบให้กันในงานบุญที่สำคัญ เช่น งานแต่งงานหรืองานขึ้นบ้านใหม่ และยังมีการทำบุญด้วยเสือให้แก่วัดอีกด้วย

5) ปฏิทินวัฒนธรรมของคนทั้งสี่เผ่า ทีมวิจัยได้มีการทำปฏิทินทางวัฒนธรรมร่วมกัน โดยกำหนดเป็น 3 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ เรื่องงานประเพณีทั้งสิบสองเดือน ฤดูกาลทำการเกษตรแต่ละเดือน และการทำมาหากินจากธรรมชาติทั้งสิบสองเดือน

6) เกิดแบบจำลองศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมสี่ชนเผ่า และภาพวาดวัฒนธรรม ตำบลปทุมวาปี อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร

7) เกิดแผนพับประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมสี่ชนเผ่า ซึ่งประกอบไปด้วยแผนที่ตำบลปทุมวาปี ปฏิทินวัฒนธรรม จุดเริ่มต้นในการทำศูนย์การเรียนรู้ และข้อมูลของดีทั้งสี่เผ่า

8) เกิดการประสานงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล กล่าวคือ ได้มีการขอความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อให้อนุเคราะห์สถานที่ในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ ๔ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ต้องการพัฒนาให้ตำบลปทุมวาปีเป็นแหล่งเรียนรู้ สอดรับกับโครงการ “สุขภาวะตำบล” นายกองค์การบริหารส่วนตำบลจึงได้อนุเคราะห์สถานที่ในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยแบ่งส่วนห้องหนึ่งภายในองค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อีกทั้งยังมีการทำงานร่วมกันกับนักวิจัยอีกด้วย เช่น ทีมวิชาการจากองค์การบริหารส่วนตำบลได้ร่วมเก็บข้อมูลวัฒนธรรมชุมชนกับทีมวิจัย และได้มีการจัดทำแบบจำลองร่วมกันอีกด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยในโครงการ “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน ด.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ (ทะวืง), ญ้อ, ภูไท และลาว ด.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร” สามารถตอบโจทย์และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตามรายละเอียดดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในเขต ด.ปทุมวาปี

ทีมวิจัยทั้งสี่เผ่าได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกัน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกันเป็นกลุ่ม ทำให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ตามประเด็นดังนี้

- แผนที่ตำบลปทุมวาปี
- ประวัติหมู่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน
- ประวัติและวิถีชีวิตของทั้งสี่เผ่า
- ข้อมูลของดีแต่ละเผ่า ได้แก่ ภาษาโซ (ทะวืง), ผ้าย้อมคราม, กะบอง หรือขี้ได้ และเสื่อผือ
- ปฏิทินวัฒนธรรมของคนทั้งสี่เผ่า

2. แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชนสี่เผ่าที่เหมาะสม

จากความต้องการของชุมชนที่อยากมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อเป็นสถานที่เก็บรวบรวมองค์ความรู้ วิถีชีวิต วัฒนธรรมของชนทั้งสี่เผ่า ให้เด็กและเยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้วัฒนธรรมของตนเอง และให้คนภายนอกได้รู้จักความเป็นชนเผ่าของตนทั้งสี่ชนเผ่า ทีมวิจัยจึงมีแนวทางในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ใน 2 ลักษณะ คือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลของคนทั้งสี่เผ่า และแหล่งเรียนรู้ชุมชนที่อยู่ในชุมชน โดยทีมวิจัยได้ค้นหาตัวแทนเผ่าละ 1 อย่าง

1) ศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชนสี่เผ่า ในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทีมวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลของทั้งสี่เผ่า ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมของแต่ละเผ่า ทำให้พบว่าแต่ละเผ่ามีที่มาจากที่เดียวกัน คือ กำเนิดคำม่วน ประเทศลาว และอพยพย้ายถิ่นมาตั้งอยู่ที่ตำบลปทุมวาปี มีวัฒนธรรมและประเพณีร่วมกัน แต่ละเผ่ามีความสัมพันธ์กันที่พี่น้อง มีวิถีชีวิตในแบบที่ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน จากข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นว่าวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนทั้งสี่เผ่ามีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่ได้แบ่งแยกว่าเผ่าไหนเป็นเผ่าไหน ข้อมูลดังกล่าวนี้นำไปสู่การร่างเนื้อหาและภาพของศูนย์การเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งประกอบไปด้วย เรื่องประวัติศาสตร์การอพยพ วิถีชีวิต คำสอน การทำมาหากิน ประเพณีวัฒนธรรม และแต่ละเผ่าก็มีความโดดเด่นที่แตกต่างกัน เช่น เผ่าโซ (ทะวืง) มีภาษาโซ เผ่าญ้อ มีกะบอง หรือขี้ได้ เผ่าภูไท มีผ้าย้อมคราม และเผ่าลาวมีการทำเสื่อ เป็นต้น

2) แหล่งเรียนรู้ชุมชน

นอกจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งเป็นศูนย์กลางในการนำเสนอข้อมูลของคนทั้งสี่เผ่าแล้ว ทีมวิจัยยังได้จัดทำแหล่งเรียนรู้ชุมชนของแต่ละชนเผ่าอีกด้วย โดยมีการนำเสนอของดีของแต่ละเผ่า และมีการคัดเลือกของดีเหล่านั้นด้วยเหตุผลสำคัญ เช่น เป็นของดี มีลักษณะเด่นของแต่ละชนเผ่า ชุมชนสามารถเป็นผู้ให้ข้อมูลหรืออธิบายได้ สามารถสาธิตหรือปฏิบัติให้เห็นได้ ด้วยเหตุนี้ชุมชนจึงเลือกตัวแทนของดีแต่ละชนเผ่า จนกลายเป็นคำขวัญ ดังนี้

“โซ่ (ทะวืง) ภาษา ผ้าย้อมครามภูไท
กะบองชี้ได้ ผ่าญ้อ เสื้อตันอ้อเผาลาว”

จากของดีแต่ละเผ่าดังกล่าวนี้ ได้แสดงให้เห็นว่าแต่ละเผ่ามีความโดดเด่นในด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน จึงนำมาสู่การเลือกบ้านที่จะสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ กล่าวคือ โซ่ (ทะวืง) ภาษา แหล่งเรียนรู้ที่บ้านหนองม่วง ผ้าย้อมคราม ผ่าภูไท แหล่งเรียนรู้ที่บ้านปทุมวาปี กะบองชี้ได้ ผ่าญ้อ แหล่งเรียนรู้ที่บ้านดงสร้างคำ และเสื้อตันอ้อเผาลาว แหล่งเรียนรู้ที่บ้านบ่อแกน้อย ซึ่งของดีทั้งสองอย่างได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและบันทึกข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว นอกจากนี้ทางทีมวิจัยยังได้ทำแผนที่ชุมชนตำบลปทุมวาปี ปฏิทินวัฒนธรรมของคนทั้งสี่เผ่า แผ่นพับประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้อีกด้วย

แม้ว่าการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ยังไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นจริง แต่ทีมวิจัยก็ได้มีความคิดว่า การเรียนรู้ของดีสี่เผ่าก็สามารถดูได้จากของจริงในชุมชน ดังคำสะท้อนของพ่อศาลา ทีมวิจัยชุมชน

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชนสี่เผ่าของตำบลปทุมวาปี ประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ดังนี้

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลของคนทั้งสี่เผ่า

การเก็บข้อมูลพื้นฐานของคนทั้งสี่เผ่าถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากข้อมูลพื้นฐานของคนทั้งสี่เผ่า ทำให้เห็นภาพประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณีวัฒนธรรม อีกทั้งยังทำให้เห็นว่าคนทั้งสี่เผ่าได้มีวิถีที่อยู่ร่วมกันกันได้อย่างไรตั้งแต่อดีต ซึ่งจากข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นเนื้อหาในการจัดแสดงนิทรรศการ เช่น ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ข้อมูลวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ข้อมูลของดีทั้งสี่เผ่ายังมีความสำคัญเป็นอย่างมากอีกด้วย นอกจากจะทำให้เห็นขั้นตอนและกระบวนการในการผลิตแล้ว ยังได้เห็นคุณค่าและความสำคัญที่มีมาตั้งแต่อดีต ดังเช่น การทำกะบองหรือชี้ได้ ถือเป็นเทคโนโลยีสำคัญของคนในอดีตที่ทำให้แต่ละชนเผ่าสามารถเดินทางไปมาหาสู่กันในยามค้าคิน ได้ทำกิจกรรมร่วมกันในยามค้าคิน เป็นต้น

2) ความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง

ในการทำวิจัยเรื่องศูนย์การเรียนรู้ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกับบุคคลภายนอก เพราะลำพังทีมวิจัยชุมชนยังไม่สามารถที่จะทำเองได้ทั้งหมด ดังเช่น ขั้นตอนการเก็บข้อมูลเชิงลึก จำเป็นต้องมีพี่เลี้ยงร่วมเก็บข้อมูล เพื่อทำให้เห็นภาพของชุมชนทั้งชุมชน และนำมาสู่การวิเคราะห์ เพื่อที่จะค้นหาเนื้อหามาจัดแสดงในศูนย์การเรียนรู้ หรือขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาแปลงเป็นภาพของนิทรรศการ หรือเทคนิคการจัดทำแบบจำลอง เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มีทีมพี่เลี้ยง ซึ่งเป็นผู้ที่ผ่านการศึกษาด้านพิพิธภัณฑ์มาโดยเฉพาะ

นอกจากนี้หน่วยงานที่ให้ความร่วมมือสำคัญ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปี กล่าวคือ เป็นผู้อนุเคราะห์สถานที่ส่วนหนึ่งขององค์การบริหารส่วนตำบล ให้จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ ภาษา – วัฒนธรรมชนสี่เผ่า หรือศูนย์กลางข้อมูลสำหรับจัดนิทรรศการของคนทั้งสี่เผ่า นอกจากนี้ยังได้เกิดความร่วมมือกัน โดยทีมวิชาการขององค์การบริหารส่วนตำบลได้ร่วมเก็บข้อมูลกับทีมวิจัย

ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกัน เพื่อให้ตำบลปทุมวาปีเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือเป็นตำบลสุขภาวะ โดยมีฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ 28 ฐานการเรียนรู้ ซึ่งฐานการเรียนรู้ของทีมวิจัยก็เป็นส่วนหนึ่งใน 28 ฐานดังกล่าวด้วย เช่น ฐานการเรียนรู้ภาษาโซ่, ฐานการเรียนรู้ผ้าย้อมคราม, ฐานการเรียนรู้เรื่องสมุนไพร เป็นต้น

ภายหลังจากการจัดเวทีปิดโครงการแล้ว ทางทีมวิจัย ทีมงานจากองค์การบริหารส่วนตำบล และทีมพี่เลี้ยงยังได้มีการติดตามสถานการณ์ในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การผลักดันให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างสมบูรณ์ และเป็นประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนต่อไป

3) ทีมวิจัยมีการทำงานร่วมกันเป็นทีม

ตลอดการทำงานโครงการวิจัยที่เกิดผลสำเร็จ ปัจจัยสำคัญของการดำเนินการก็คือความร่วมมือกันของทีมวิจัย การร่วมกันแก้ไข ฝ่าฟันอุปสรรคในการทำงานร่วมกัน และรวมไปถึงความร่วมมือของชุมชนในการให้ความร่วมมือ สนับสนุนในการดำเนินงานวิจัยเพื่อสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและความร่วมมือของชุมชนในการให้ข้อมูล

4. แนวทางการทำให้ศูนย์การเรียนรู้มีชีวิตชีวา

ประเด็นเรื่องแนวทางในการทำศูนย์การเรียนรู้ให้มีชีวิต ไม่นิ่งตาย ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน ทำให้เกิดความยั่งยืน เป็นประเด็นที่มีการแลกเปลี่ยนร่วมกันทั้งทีมวิจัย ชุมชน ผู้นำชุมชนในเวทีปิดโครงการ วันที่ 4 มีนาคม 2555 ที่ผ่านมา โดยมีผู้นำเสนอความคิดเห็นที่หลากหลาย เช่น ควรพัฒนาต่อยอดให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จะทำอย่างไรให้เยาวชนในหมู่บ้านหรือในชุมชนได้เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของตนเองอย่างต่อเนื่อง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
บทสรุปโครงการ	ข
บทที่ 1 บทนำ	
1. หลักการและเหตุผล	1
2. คำถามวิจัย	2
3. วัตถุประสงค์	2
4. ประเด็นในการศึกษา	2
5. ขอบเขตพื้นที่	3
6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 บริบทชุมชน	
1. ข้อมูลพื้นฐานตำบลปทุมวาปี	5
1.1 ความเป็นมา	5
1.2 สภาพทั่วไป	5
1.3 อาณาเขต	5
1.4 จำนวนประชากร	6
1.5 สภาพทางเศรษฐกิจ	7
1.6 การศึกษา	7
1.7 สถาบันและองค์กรทางศาสนา	7
1.8 การสาธารณสุข	8
1.9 โครงสร้างพื้นฐาน	8
1.10 ทรัพยากรและธรรมชาติ	9
2. ประวัติหมู่บ้านในตำบลปทุมวาปี	9
2.1 บ้านท่าวัด	9
2.2 บ้านถ้ำดัว	9
2.3 บ้านหนองม่วง	10
2.4 บ้านบ่อแกน้อย	10
2.5 บ้านบ่อแกใหญ่	11

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.6 บ้านปทุมวาปี	11
2.7 บ้านโพนสว่าง	12
2.8 บ้านหนองแขง	13
2.9 บ้านหนองเจริญ	14
2.10 บ้านโนนฉิม	14
2.11 บ้านทรายทอง	15
2.12 บ้านดงสร้างคำ	16
บทที่ 3 ผลการดำเนินงาน	
1. ขอบเขตการวิจัย	18
1.1 ขอบเขตเนื้อหา	18
1.2 ขอบเขตพื้นที่	18
1.3 ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย	18
1.4 ขอบเขตระยะเวลา	18
2. กระบวนการวิจัย	19
2.1 กิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ	20
2.2 กิจกรรมเก็บข้อมูลชุมชนตำบลปทุมวาปี	28
2.3 กิจกรรมการทำปฏิทินวัฒนธรรม	43
2.4 กิจกรรมการจัดทำศูนย์การเรียนรู้	44
2.5 กิจกรรมการจัดเวทีปิดโครงการ	46
2.6 กิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	49
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	52
4. การวิเคราะห์ข้อมูล	52
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	
1. แผนที่ตำบลปทุมวาปี	53
1.1 สถานที่สำคัญใน ต.ปทุมวาปี	53
1.2 กลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน	54
2. ประวัติและวิถีชีวิตทั้งสี่ชนเผ่า	56
2.1 ชนเผ่าโซ่ (ทะวืง)	56

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.2 ชนเผ่ากูไท	57
2.3 ชนเผ่าญ้อ	60
2.4 ชนเผ่าลาว	62
3. ของดีสี่เผ่า	63
3.1 สถานที่ท่องเที่ยว	63
3.2 ของดีวิถีชีวิต วัฒนธรรมแต่ละเผ่า	64
3.2.1 เผ่าโซ่ (ทะวืง)	64
3.2.2 เผ่ากูไท	64
3.2.3 เผ่าญ้อ	64
3.2.4 เผ่าลาว	64
3.3 ของดีที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นแหล่งเรียนรู้	65
3.3.1 โซ่ (ทะวืง) ภาษา	65
3.3.2 ผ้าอ้อมคราม กูไท	71
3.3.3 กระบอง ชีได้ เผ่าญ้อ	75
3.3.4 เสื้อตันอ้อ เผ่าลาว	78
4. ปฏิทินวัฒนธรรม	79
4.1 งานประเพณีทั้ง 12 เดือน	79
4.2 ฤดูกาลทำการเกษตร	80
4.3 การทำมาหากินจากธรรมชาติตามฤดูกาล	80
5. แบบจำลองศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	82
6. แผ่นพับศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชนสี่เผ่า	87
7. กระบวนการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	
7.1 ความคาดหวังในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้	88
7.2 กลุ่มเป้าหมาย	89
7.3 สถานที่ในการจัดตั้ง	89

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย	
1. สรุปผลการวิจัย	93
2. อภิปรายผลการวิจัย	96
2.1 รวบรวมข้อมูลชาติพันธุ์ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในเขต ต.ปทุมวาปี	96
2.2 แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชนสี่เผ่าที่เหมาะสม	96
2.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน	98
2.4 แนวทางการทำให้ศูนย์การเรียนรู้ฯ มีชีวิตชีวา	99
 ภาคผนวก	
1. ภาพกิจกรรมจัดทำแผนที่ชุมชน ต.ปทุมวาปี	101
2. ภาพกิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ	102
3. ภาพกิจกรรมการพูดคุยเรื่องแนวทางการจัดทำศูนย์การเรียนรู้	104
4. ภาพกิจกรรมวางแผนการเก็บข้อมูล	104
5. ภาพกิจกรรมเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนคนสี่เผ่า	105
6. ภาพกิจกรรมการจัดทำแบบจำลอง	106
7. ภาพกิจกรรมการทำปฏิทินวัฒนธรรม	107
8. ภาพกิจกรรมการสำรวจสถานที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	107
9. ภาพกิจกรรมเวทีปิดโครงการ	108

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรแต่ละหมู่บ้านใน ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร	6
ตารางที่ 2 ตารางแสดงกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย	19

บทที่ 1

บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

ในพื้นที่ตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนครเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย ประกอบด้วยกลุ่มโซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว กลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่มนี้อาศัยอยู่รวมกันในสังคมได้อย่างกลมกลืน อย่างไรก็ตาม จากการไปทำมาหากินภายนอกชุมชน และการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ของคนในพื้นที่ที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการผสมปนเปกันทางภาษาและวัฒนธรรม กลุ่มผู้อาวุโสของทั้ง 4 กลุ่มจึงเกิดความกังวลถึงสถานการณ์การเสื่อมถอยของภาษา วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาที่ยึดถือปฏิบัติกันมาเนิ่นนาน ผู้อาวุโสชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่มจึงได้หาแนวทางอนุรักษ์ พื้นฟู ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนภูมิปัญญาทางชาติพันธุ์ เพื่อถ่ายทอดให้ลูกหลานและคนในชุมชน ต.ปทุมวาปี ได้เข้ามาเรียนรู้ความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง โดยที่ผ่านมาในตำบลปทุมวาปี กลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง) ได้จัดทำโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3 โครงการ (ตั้งแต่ พ.ศ.2548-ปัจจุบัน) ซึ่งผลการวิจัยนี้ทำให้ชาวโซ่ (ทะวืง) เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา วัฒนธรรม ประเพณี, ส่งเสริมให้มีการใช้ภาษาโซ่ (ทะวืง) ในชีวิตประจำวัน, มีระบบตัวเขียนภาษาโซ่ (ทะวืง), มีพจนานุกรมภาษาโซ่ (ทะวืง) ฉบับชาวบ้าน, หนังสือนิทานภาษาโซ่ (ทะวืง) และเกิดการจัดการเรียนการสอนภาษาโซ่ (ทะวืง) ในโรงเรียนบ้านหนองม่วง และโรงเรียนบ้านหนองแวง โดยมีครูภูมิปัญญาที่เป็นชาวโซ่ (ทะวืง) เป็นผู้สอน ซึ่งยังคงมีการสอนมาจนถึงปัจจุบัน และการรวบรวมภูมิปัญญาการรักษาและดูแลสุขภาพของชาวโซ่ (ทะวืง)

แม้ชาวโซ่ (ทะวืง) ในตำบลปทุมวาปีจะเคยมีการทำงานวิจัยผ่านมามากแล้วแต่ก็ยังไม่สามารถขยายผลไปยังกลุ่มชาติพันธุ์อื่นได้มากนัก ชาวโซ่ (ทะวืง) จึงได้ชักชวนกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันอีก 3 กลุ่มได้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ ภูไท และลาว เข้าร่วมทำงานอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมไปพร้อมๆ กัน ซึ่งทั้ง 4 กลุ่มเห็นสอดคล้องกันว่าจะต้องมีการจัดรูปแบบการใช้ประโยชน์ของแหล่งข้อมูล ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน จึงเกิดแนวคิดในการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี เพื่อนำเรื่องราวและองค์ความรู้และกิจกรรมทางวัฒนธรรมทางชาติพันธุ์ต่างๆ นำเสนอผ่านศูนย์การเรียนรู้ ดังกล่าว โดยคาดหวังร่วมกันว่าศูนย์การเรียนรู้ นี้จะสามารถเป็นแหล่งรวบรวมเรื่องราวและองค์ความรู้ทางชาติพันธุ์ของตนเองเพื่อให้ลูกหลานชาติพันธุ์รุ่นหลังได้เรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่น และใช้เป็นห้องเรียนภาษาและวัฒนธรรมของคนทั้ง 4 กลุ่มในชุมชน นอกจากนี้แล้วยังทำให้คนนอกชุมชนได้รู้จักกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่หลากหลายในชุมชน ต.ปทุมวาปีอีกด้วย ทั้งนี้โดยมีการจัดการแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนอย่างเป็นระบบตามแบบและวิธีการของคนในชุมชนเอง

แนวคิดของการสร้างศูนย์การเรียนรู้ในตำบลปทุมวาปีนี้จะเชื่อมโยงกับฐานโครงการวิจัยเดิม เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา เป็นสำคัญ เพื่อนำฐานงานวิจัยเดิมมาใช้ประโยชน์ในการสร้างศูนย์การเรียนรู้ ที่เหมาะสมกับพื้นที่ ตำบลปทุมวาปี ให้มากที่สุด โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ดังนั้น กลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่มจึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการวิจัย "แนวทางการ

สร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ด.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ด.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร" เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ทางชาติพันธุ์ของตนเองในด้านต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ภาษา วัฒนธรรม ภูมิปัญญาต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น และวิเคราะห์แนวทางในการสร้างศูนย์การเรียนรู้สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในด.ปทุมวาปี เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวโดยคนในชุมชน สามารถรักษาและสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในชุมชน ด.ปทุมวาปี และสร้างกระบวนการให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2. คำถามวิจัย

คำถามหลัก

แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ด.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ด.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร ควรเป็นอย่างไร ?

คำถามรอง

- 1) กระบวนการเก็บข้อมูลและสร้างการเรียนรู้มีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ต่างภาษา วัฒนธรรม และความเป็นชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ควรเป็นอย่างไร
- 2) ข้อมูลความรู้ในเชิงเนื้อหาที่เหมาะสมในการจัดศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวโซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ด.ปทุมวาปี ควรมีอะไรบ้าง
- 3) เงื่อนไขปัจจัยในการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ด.ปทุมวาปี มีอะไรบ้าง และจะทำให้ศูนย์การเรียนรู้ มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวโดยคนในชุมชน และสร้างกระบวนการให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในชุมชนอย่างต่อเนื่องได้อย่างไร

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในเขต ด.ปทุมวาปี
- 2) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ด.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในพื้นที่
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ด.ปทุมวาปี และแนวทางการทำให้ศูนย์การเรียนรู้ มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวโดยคนในชุมชน และสร้างกระบวนการให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

4. ประเด็นในการศึกษา

- 1) ศึกษาทบทวนการทำงานอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษา ประเพณี และภูมิปัญญาในรูปแบบต่าง ๆ ที่ผ่านมาและที่มีอยู่เดิมในชุมชน เช่น งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ศูนย์เรียนรู้ต่าง ๆ ที่หน่วยงานจัดทำขึ้น แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เป็นต้น

2) ศึกษารวบรวมข้อมูลและองค์ความรู้ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในชุมชน ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร เช่น จำนวนประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ (โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว) ประวัติความเป็นมา ภาษาที่พูด ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ การรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน อาหาร การทำมาหากิน ลักษณะนิสัย เศรษฐกิจ ภูมิปัญญาในด้านต่างๆ เป็นต้น

4) ศึกษาแนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับการสืบทอดข้อมูลความรู้และความเป็นชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในชุมชน ต.ปทุมวาปี

5) ศึกษาข้อมูล/ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี และแนวทางการทำให้ศูนย์การเรียนรู้ มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวโดยคนในชุมชน และสร้างกระบวนการให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

5. ขอบเขตพื้นที่

ตำบลปทุมวาปี จำนวน 12 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองแวง บ้านหนองม่วง บ้านหนองเจริญ บ้านดงสร้างคำ บ้านโพนสว่าง บ้านปทุมวาปี บ้านโนนนิม บ้านถ้ำตัว บ้านทรายทอง บ้านท่าวัด บ้านบ่อแกน้อย และบ้านบ่อแกใหญ่

6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลเชิงวิจัย

1) ได้ข้อมูลองค์ความรู้ต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในเขต ต.ปทุมวาปี เช่น ประวัติความเป็นมาของชนเผ่า ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี การทำมาหากิน สมุนไพร ภูมิปัญญาต่างๆ ในชุมชน จำนวนคนชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในชุมชน ต.ปทุมวาปี เป็นต้น

2) ได้แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในพื้นที่ ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร

3) ได้ทราบปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี และแนวทางการทำให้ศูนย์การเรียนรู้ มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวโดยคนในชุมชน และสร้างกระบวนการให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ผลเชิงพัฒนา

1) เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิจัย คนในชุมชน ทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นในการทำงานอนุรักษ์เรื่องราวของชาติพันธุ์โซ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในชุมชน ต.ปทุมวาปี

2) เกิดแผนปฏิบัติการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมสอดคล้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ ภูไท ลาว และโซ (ทะวืง)

3) เกิดกลไกการทำงานร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ ภูไท ลาว และโซ่ (ทะวืง) ตลอดจน
เครือข่ายจากหน่วยงาน องค์กรในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2

บริบทชุมชน

1. ข้อมูลพื้นฐานตำบลปทุมวาปี¹

1.1 ความเป็นมา

ตำบลปทุมวาปี ตั้งเป็นตำบล เมื่อ พ.ศ. 2522 เดิมขึ้นอยู่กับตำบลส่องดาว อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร และยกฐานะเป็นสภาตำบลปทุมวาปี เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2538 จนถึงวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2540 สภาตำบลปทุมวาปี ได้ยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2540 ตำบลปทุมวาปีประกอบด้วย 12 หมู่บ้าน เสาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ มีอยู่ 4 เสา คือ เสาไทโซ่ เสาภูไท เสาไทลาว และเสาญ้อ แต่ละเสาก็มีขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างกันออกไป เสาภูไท ส่วนใหญ่จะอยู่อาศัยบริเวณบ้านปทุมวาปี บ้านโพนสว่าง และบ้านท่าวัด เสาโซ่ (ทะวึง) จะอยู่อาศัยบริเวณบ้านหนองแวง บ้านหนองม่วง และบ้านหนองเจริญ เสาลาว จะอยู่อาศัยบริเวณบ้านถ้ำด้ว บ้านทรายทอง บ้านบ่อแกน้อย และบ้านบ่อแกใหญ่ เสาญ้อจะอยู่อาศัยบริเวณ บ้านหนองแวง และบ้านดงสร้างคำ

1.2 สภาพทั่วไป

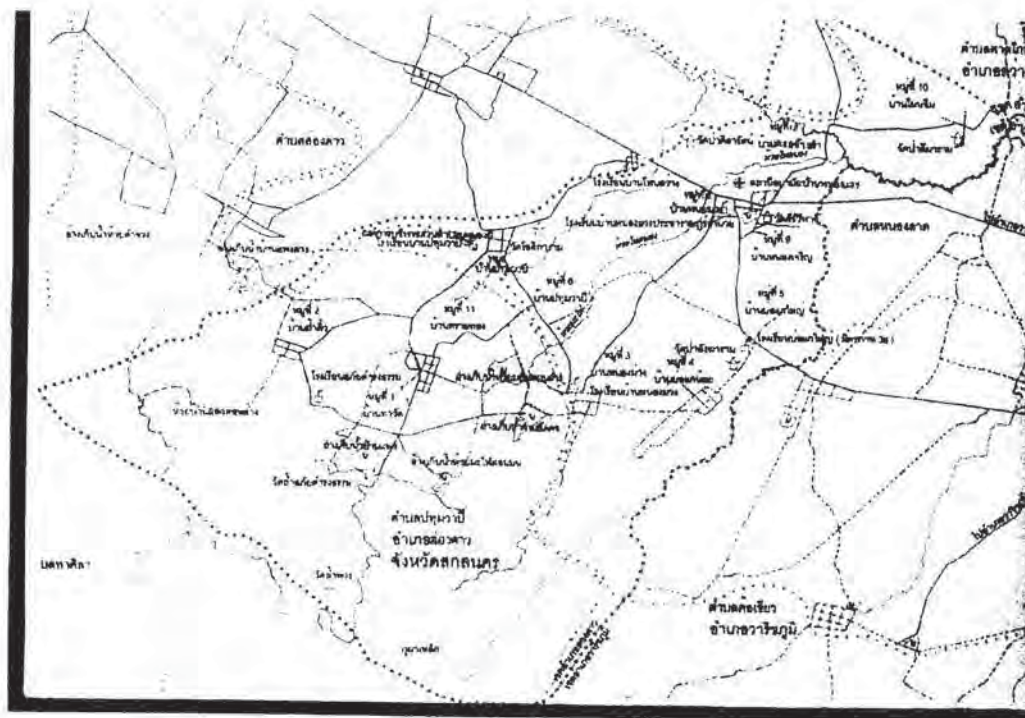
องค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปี ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอส่องดาวห่าง จากตัวอำเภอส่องดาว ประมาณ 5 กิโลเมตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไป เป็นที่ราบสูงและลาดชัน ส่วนมากเป็นดินทราย จึงไม่สามารถอุ้มน้ำได้ เป็นอุปสรรคต่อการทำการเกษตร ทางทิศใต้เป็นภูเขา คือภูผาเหล็ก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาภูพาน

1.3 อาณาเขต

มีเนื้อที่ประมาณ 69.83 ตารางกิโลเมตร หรือ 43,643.75 ไร่

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลวัฒนา อ.ส่องดาว จ.สกลนคร
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลท่าศิลา อ.ส่องดาว จ.สกลนคร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลค้อเขียว อ.วาริชภูมิ จ.สกลนคร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลส่องดาวและตำบลท่าศิลา อ.ส่องดาว จ.สกลนคร

¹ ได้ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร ปี 2555

ภาพ แสดงแผนที่ตำบลปทุมวาปี

1.4 จำนวนประชากร

ตำบลปทุมวาปีมีประชากรทั้งสิ้น 6,118 คน แบ่งเป็น ชาย 3,133 คน หญิง 2,985 คน จำนวน 1,447 ครัวเรือน เฉลี่ย 87.61 คน / ตารางกิโลเมตร แสดงรายละเอียดได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรแต่ละหมู่บ้านใน ต.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร

หมู่ที่	บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	จำนวน ครัวเรือน	ผู้นำชุมชน
1	บ้านท่าวัด	145	118	263	71	นายเคี่ยม พรหมสุพันธ์
2	บ้านท่าดี	193	183	376	88	นายแสง บุญยะใบ
3	บ้านหนองม่วง	434	460	894	204	นายถวิล ยิ้มกระจำ
4	บ้านบ่อแกน้อย	244	239	483	104	นายทองชัย ฟองชน
5	บ้านบ่อแกใหญ่	190	162	352	81	นายสมพงษ์ ทองคำ
6	บ้านปทุมวาปี	408	390	798	204	นายสายทอง พรหมสุพันธ์
7	บ้านโพนสว่าง	14	19	33	11	นายคณิต พวงเพชร
8	บ้านหนองแวง	457	418	875	194	นายสมาน สำราญพัฑ
9	บ้านหนองเจริญ	219	205	424	98	นายมีชัย เกตุพันธ์

หมู่ที่	บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	จำนวน ครัวเรือน	ผู้นำชุมชน
10	บ้านโนนนิม	206	185	391	94	นายวิทยา โอษฐ์วิจิตร
11	บ้านทรายทอง	239	249	488	137	นายศุภชัย ศรีวงศ์ษา
12	บ้านดงสร้างคำ	384	357	741	161	นายบัวเรียน ชัยวงศ์
รวม		3,133	2,985	6,118	1,447	

1.5 สภาพทางเศรษฐกิจ

ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวน ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาชีพหัตถกรรมอีกด้วย เช่น การทอเสื่อ การทอผ้า เป็นต้น

1.6 การศึกษา

การศึกษาในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปีประกอบด้วย โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 5 แห่ง ได้แก่

1. โรงเรียนวัดอภัยดำรงธรรม ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 1 บ้านท่าวัด
2. โรงเรียนบ้านหนองม่วง ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 3 บ้านหนองม่วง
3. โรงเรียนบ้านบ่อแกใหญ่มิตรภาพ 36 ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 5 บ้านบ่อแกใหญ่
4. โรงเรียนบ้านปทุมวาปี ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 6 บ้านปทุมวาปี
5. โรงเรียนบ้านหนองแขวงประชาราษฎร์อำนวย ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 8 บ้านหนองแขวง

ในปี พ.ศ. 2549 – 2550 ได้มีการดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง “แนวทางพัฒนาภาษาโซ่ (ทะวืง) จากชุมชนเข้าสู่ระบบโรงเรียน ตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร” ซึ่งได้มีการจัดการเรียนการสอนภาษาโซ่ (ทะวืง) ในโรงเรียน จากชุมชนเข้าสู่ระบบโรงเรียน 2 โรงเรียนด้วยกัน คือ โรงเรียนบ้านหนองม่วง และโรงเรียนบ้านหนองแขวงประชาราษฎร์อำนวย แต่ปัจจุบันได้หยุดการเรียนการสอนภาษาโซ่ (ทะวืง) ตามหลักสูตรท้องถิ่นภายในโรงเรียนแล้ว เนื่องจากขาดงบประมาณในการจัดจ้างครูภูมิปัญญาในการสอน

นอกจากนี้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่อยู่ภายในเขตตำบลปทุมวาปี มีจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหนองม่วง มีเด็กเล็กจำนวน 40 คน และ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหนองแขวง มีเด็กเล็กจำนวน 42 คน และยังมีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน จำนวน 10 แห่ง ด้วยกัน

1.7 สถาบันและองค์กรทางศาสนา

ในตำบลปทุมวาปี มีวัด และสำนักสงฆ์รวมกันทั้งสิ้น 10 แห่งด้วยกัน โดยแบ่งเป็นวัด 8 แห่ง และสำนักสงฆ์อีก 2 แห่ง ดังนี้

วัด 8 แห่ง ได้แก่

1.วัดถ้ำพวง

ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านท่าวัด

2.วัดอภัยดำรงธรรม	ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านถ้ำตัว
3.วัดถ้ำเปิด	ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านหนองม่วง
4.วัดอุดมสังวร	ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านบ่อแกน้อย
5.วัดโชติการาม	ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 บ้านปทุมวาปี
6.วัดป่าสิลารัตน์	ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 บ้านโพนสว่าง
7.วัดศรีวิหาร	ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 บ้านหนองเจริญ
8.วัดป่าบ้านโนนนิม	ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 บ้านโนนนิม
สำนักสงฆ์ 2 แห่ง ได้แก่	
1.สำนักปฏิบัติธรรมเมตตาธรรม	ตั้งอยู่หมู่ที่ 11 บ้านทรายทอง
2.สำนักสงฆ์บ้านหนองม่วง	ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านหนองม่วง

1.8 การสาธารณสุข

ตำบลปทุมวาปีมีสถานพยาบาลจำนวน 1 แห่ง คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองแขว ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร นอกจากนี้ยังมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน จำนวน 12 แห่ง

1.9 โครงสร้างพื้นฐาน

การคมนาคม

เส้นทางถนนในตำบลปทุมวาปีมีจำนวน 8 สาย สภาพถนนเป็นถนนลูกรังเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน และมีถนนลาดยางอีก 3 สาย ได้แก่

สายที่ 1 จากบ้านโพนสว่าง ถึง วัดถ้ำพวงโดยผ่านบ้านปทุมวาปี บ้านทรายทอง และบ้านท่าวัด

สายที่ 2 เป็นของทางหลวงชนบท จากบ้านคำบิดอำเภวาริชภูมิถึงบ้านหนองหลวง อำเภอสว่างแดนดิน

สายที่ 3 จากบ้านถ้ำตัว ถึง วัดอภัยดำรงธรรม โดยผ่านบ้านท่าวัด

การโทรคมนาคม

ตำบลปทุมวาปีมีสถานีโทรคมนาคมอื่นๆ จำนวน 2 แห่ง คือ สถานีโทรคมนาคมของกองทัพบกและ สถานีโทรคมนาคมกองทัพอากาศอยู่บนภูเขาเหล็ก

การไฟฟ้า

ประชาชนทุกหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้จำนวน 12 หมู่บ้าน

1.10 ทรัพยากรและธรรมชาติ

ในตำบลปทุมวาปี มีแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยประกอบด้วย ลำน้ำ ลำห้วย จำนวน 6 สาย และบึง หนอง และอื่น ๆ จำนวน 14 แห่ง ส่วนแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่ ฝายน้ำล้น จำนวน 17 แห่ง บ่อน้ำตื้น จำนวน 12 แห่ง บ่อโยก จำนวน 30 แห่ง และอ่างเก็บน้ำและอื่น ๆ จำนวน 7 แห่ง

นอกจากนี้ในตำบลปทุมวาปีมีทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวน และเขตอุทยานแห่งชาติภูผาเหล็ก ซึ่งมีไม้มีค่าชนิด ได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ประดู่ ฯลฯ ส่วนทรัพยากรดิน สภาพดินทั่วไปเป็นดินปนทราย

2. ประวัติหมู่บ้านในตำบลปทุมวาปี²

2.1 บ้านท่าวัด

บ้านท่าวัด เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวภูไทเป็นส่วนใหญ่ ภายในบ้านท่าวัด มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่งได้แก่

วัดถ้ำพวง ภายในวัดมีพิพิธภัณฑ์พระอาจารย์วัน อุตตโม ซึ่งเป็นที่เคารพและสักการะของชาวบ้านภายใน ต.ปทุมวาปี อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติภูผาเหล็ก ผาแดงก่อ น้ำตกแก้วชั้น ผาผักหวาน เป็นต้น

2.2 บ้านถ้ำด้ว

ความเป็นมา

บ้านถ้ำด้ว เป็นชื่อเรียกที่เกิดจาก ทิศเหนือของหมู่บ้านมีถ้ำเล็ก ๆ และมีต้นด้วอยู่บนหลังถ้ำ ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 600 เมตร ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านถ้ำด้ว

หมู่บ้านถ้ำด้วก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2504 มีผู้ก่อตั้งคือ นายจันทา ชานางค์ นางหนูจันทร์ ศรีทองไชย นายทองใบ เกษรมาลา นายมา ศูนย์ยันต์ และนายบุญมี สุนทร และมีผู้คนอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่เป็นจำนวนหนึ่ง ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2510 ได้มีการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านขึ้นอย่างถาวร มีนายหนูจันทร์ ศรีทองไชย เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 ศรีทองไชยได้รับการแต่งตั้งเป็นคนที 2 และดำรงตำแหน่งเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันหมู่บ้านถ้ำด้วมี 44 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 191 คน ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน นายแสวง บุญยะใบ ประเพณีที่สำคัญคือ ประเพณีฮีด 12 ครอง 14

ปราชญ์ชาวบ้านที่สำคัญ

1. นายสุต ผันผ่อน	เป็นปราชญ์ทางด้านงานจักสาน
2. นางคำภา เกษรมาลา	เป็นปราชญ์ทางด้านงานจักสาน
3. นายอาด ธรรมคันที	เป็นปราชญ์ทางด้านหมอสมุนไพร

² ได้จากการเก็บข้อมูลของทีมนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้วยวิธีการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม

4. นางพร ศรีทองไชย เป็นปราชญ์ทางด้านพจนานายศรีสู่ขวัญ
5. นางจारी กรุณาน้ำ เป็นปราชญ์เชี่ยวชาญด้านตัดเย็บ

2.3 บ้านหนองม่วง

ความเป็นมา

บ้านหนองม่วงแยกออกมาจากบ้านหนองแขว เนื่องจากการเกิดโรคระบาด หรือที่เรียกอีกอย่างว่า โรคฝีดาษ ทำให้มีคนตายวันละ 2-3 คน ชาวบ้านที่เหลือยู่กลัวตายเลยชวนกันหนี มีพ่อใหญ่แดง พ่อใหญ่ค้อกับพ่อใหญ่จาน พาครอบครัวหนีมาก่อน จนมาพบหนองน้ำแห่งหนึ่ง มีต้นมะม่วงขนาดใหญ่อยู่ในหนองน้ำ ก็พาครอบครัวพักอยู่ที่นั่น เพราะมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ แล้วก็มีการตั้งบ้านตามขึ้นมาอยู่ด้วย จึงได้ตั้งชื่อว่า "หนองม่วง" จนถึงทุกวันนี้ ชาวบ้านที่อาศัยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มโซ่ (ทะวืง) นิยมทำเสื่อใบเตย จักสาน ทำไร่ ทำนา

จุดเด่นของหมู่บ้าน

1. มีศูนย์เลี้ยงเด็กเล็ก
2. มีอ่างเก็บน้ำ 3 แห่ง
3. มีวัดถ้ำเปิด
4. มีนักวิจัยอนุรักษ์พันธุ์พืชมะม่วง (ทะวืง)
5. เต้นรำ เลียนแบบสัตว์

รายชื่อผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

1. นายจันดี คำเรืองโคตร
2. นายคำสี สายจันทร์
3. นายบุญ ตามประสี
4. นายจน คำเรืองโคตร
5. นายสอ ตามประสี
6. นายลวด สายเมือง
7. นางวิสัย สายจันทร์
8. นายดำน พรหมสุพันธ์
9. นายบุญสอง คำเรืองโคตร
10. นายถวิล ยัมกระจำ (คนปัจจุบัน)

2.4 บ้านบ่อแกน้อย

บ้านบ่อแกน้อย เป็นบ้านที่แยกมาจากบ้านบ่อแกใหญ่ ในปี พ.ศ. 2485 ผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านบ่อแกน้อยคือ พ่อใหญ่โม จากนั้นมีชาวบ้านอื่น ๆ ตามมาอยู่ที่บ้านบ่อแกน้อย ผู้ใหญ่บ้านในบ้านบ่อแกน้อย ได้แก่

- 1) นายไพศาล ยืนนาน

- 2) ผู้ใหญ่สุย นามเดช
- 3) ผู้ใหญ่ดำ สลาหน
- 4) ผู้ใหญ่ทองชัย ทองเสนอ

นอกจากนี้บ้านบ่อแกน้อย ถือเป็นจุดแรกที่ได้รับอิทธิพลจากพรรคคอมมิวนิสต์ โดยมีพ่อใหญ่จำปา เป็นผู้ติดต่อสหายมาจากเวียดนาม หรือปักกิ่ง โดยมีการส่งชาวบ้านไปเรียนทางด้านการแพทย์ที่เวียดนาม แต่เมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองคลี่คลาย ความรู้ทางการแพทย์ที่ได้ไปเรียนมาก็ไม่ได้นำมาถ่ายทอดแต่อย่างใด

2.5 บ้านบ่อแกใหญ่

บ้านบ่อแกใหญ่ มีชนเผ่าลาวอยู่เป็นส่วนใหญ่ โดยเป็นชาวลาวที่อพยพมาจากเมืองคำเกิด คำม่วนในประเทศลาว มาตั้งบ้านอยู่ที่บ้านบ่อแกใหญ่ จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 3 มีคนลาวที่มาจากถิ่นอื่น จากการเทศร้าง อพยพเข้ามาอยู่ปะปนกันด้วย มาจากกาฬสินธุ์ ขอนแก่น อุบลราชธานี เป็นต้น โดยมาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ่อน้ำ มีต้นแก หรือต้นสะแกขนาดใหญ่ ผู้นำที่มาตั้งบ้านบ่อแกใหญ่เป็นคนแรกคือ นายบุตรวงศ์ กรุณานำ

รายชื่อผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

- 1) นายบุตรวงศ์ กรุณานำ
- 2) นายพวง นามประมา
- 3) นายขุนสิงห์ นามประมา
- 4) นายพัน พรหมวิชัย
- 5) นายสวาท พรหมวิชัย
- 6) นายริด นามประมา
- 7) นายบุญไท สุนทร
- 8) นายใจ รัตมี
- 9) นายประยูร นอกนาค
- 10) นายเทียบ พรหมวิชัย
- 11) นายด้อม แสงลี

2.6 บ้านปทุมวาปี

ความเป็นมา

บ้านปทุมวาปีแยกออกจากบ้านโพนสว่าง สาเหตุที่แยกออกมา คือ มาอยู่ตามที่ไร่ที่นาของตนเอง ซึ่งมีนายสีและนางเบ้า พรหมขันซ์ เป็นคนแรกที่แยกออกมาที่สระหนองบัว แล้วพี่น้องก็ตามออกมาอยู่เรื่อยๆ จึงตั้งชื่อว่า “บ้านหนอง” แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นบ้านปทุมวาปี มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายอุ่น พรหมสุขันซ์ จากนั้นในปี 2485 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนบ้านปทุมวาปีขึ้น

รายชื่อผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

1. นายอู่ พรหมสุพันธ์
2. นายดา แสงสี
3. นายธอน แสงสี
4. นายโฮม แสงสี
5. นายจวน อาษาสิงห์
6. นายเสถียน แสงสี
7. นายมีนา แสงสี
8. นายแสงทอง พรหมสุพันธ์

2.7 บ้านโพนสว่าง

ความเป็นมา

บ้านโพนสว่างก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2430 ชาวบ้านที่อาศัยในบ้านโพนสว่างส่วนใหญ่เป็นเผ่าภูไท โดยมีสองครอบครัวมาอยู่ก่อนคือนายปัด ไชยแสง และนางสา ไชยแสง ซึ่งย้ายมาจากบ้านนางอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี เป็นเผ่าภูไททั้งหมด ต่อมา นายปัด ไชยแสง จึงได้บอกกล่าวให้พ่อ-แม่พี่น้อง รู้ว่าที่นี้ที่ที่น่าอยู่ พ่อที่จะตั้งหลักปักฐานได้ จึงพากันอพยพครอบครัวมาทั้งหมดสิบครอบครัว จึงได้มาประชุมกันตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านโพนสว่าง

ปัจจุบัน บ้านโพนสว่าง มีทั้งหมด 209 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 958 คน เป็น ชาย 480 คน หญิง 478 คน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ห้วยยาม
ทิศใต้	ติดต่อกับ บ้านหนองม่วง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ บ้านดงสร้างคำ บ้านหนองแวง บ้านหนองเจริญ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ บ้านโนนสะอาด – บ้านหนองแวง

รายชื่อผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

1. นายปัด ไชยแสง
2. นายอ่อนสี แสงสี
3. นายดำ แสงสี
4. นายพูน ไชยแสง
5. นายสมพงษ์ ไชยแสง
6. นายพู พรหมสุพันธ์
7. นายพิน พวงเพชร
8. นายวิเชียร ไชยแสง
9. นายฉันทะ แสงสี
10. นายบัวลอน ศรีทะเบียน

11. นายบุญเลี้ยง กระมนตรี
12. นายคณิต พวงเพชร

2.8 บ้านหนองแขวง

ความเป็นมา

บ้านหนองแขวงก่อตั้งเมื่อประมาณ 100 ปีก่อน ผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อ ผู้ใหญ่ขุนโพธิสถาน จันทรโคตรแก้ว ได้อพยพมาจากบ้านคาบเหล็ก แขวงคำเกิดคำม่าน มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณหนองน้ำแห่งหนึ่ง ซึ่งหนองน้ำนั้นเต็มไปด้วยหญ้าแขวง และป่าล้อมรอบ น้ำใสสะอาด อุดมสมบูรณ์ ด้วยทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ทำให้กลุ่มคนอพยพกลุ่มนี้ได้ตั้งหลักปักฐาน จึงใช้ชื่อว่า “น่าน”

หนองแขวงมีภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง คือ ภาษาโซ่ (ทะวืง) ต่อมาพอมีประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงได้แบ่งการปกครองออกเป็น 3 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองเจริญ หมู่ที่ 9 บ้านดงสร้างคำ หมู่ที่ 12 แบ่งแยกเมื่อปี พ.ศ. 2544 และบ้านดั้งเดิม คือ บ้านหนองแขวง รวมผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านถึงปัจจุบันรวม 23 คน คนปัจจุบันชื่อ นายบัวไล ไชยงาม ได้รับตำแหน่ง เมื่อ 15 มกราคม พ.ศ. 2549 จนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันมีประชากรอาศัย 131 ครัวเรือน แบ่งเป็นชาย 269 คน และหญิง 294 คน

คำขวัญบ้านหนองแขวง

ดินแดนถิ่นไทญ้อ	ติดต่อถิ่นไทโซ่
คนโก้หนองเจริญ	สรรเสริญดอนปู่ตา
งามโสภาสาวหนองแขวง	ต่างฮักแพงและแบ่งปัน

ปราชญ์ชาวบ้าน

1. นายสมพล ไพรัตน์	หมอเป่าแผนโบราณ
2. นายขัน อึ้งวงศ์	หมอกระดูกโบราณ
3. นางมุนทา มุกดาพันธ์	สังฆทายกวัด
4. นายไสว ไชยศรี	ที่ปรึกษาอาวุโส
5. นายคอน โคตรสระ	แกนนำชุมชน
6. นายอุดม จันทรโคตรแก้ว	แกนนำชุมชน
7. นายบัวไล ไชยงาม	แกนนำชุมชน
8. นายวิลัย ยิ้มกระจ่าง	แกนนำชุมชน
9. นางกรรณิภาณี บุญรักษา	อาสาสอนภาษาโซ่
10. นายสุชน พรหมภักดี	แกนนำชุมชน
11. นายยศ ตันประชุม	หมอสมุนไพรแผนโบราณ

2.9 บ้านหนองเจริญ

ความเป็นมา

บ้านหนองเจริญ ตั้งอยู่ที่หมู่ 9 ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร เดิมทีเป็นบ้านเดียวกับบ้านหนองแวง หมู่ 8 ต่อมาด้วยความรัก สามัคคี ทำให้ชุมชนบ้านหนองแวงขยายใหญ่ขึ้น ทำให้ยากแก่การดูแลปกครอง แขนงนำชาวบ้าน จึงพากันขอแยก ผังหนองม่วง ด้านทิศใต้เป็นบ้านหนองเจริญ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 จนทุกวันนี้ มีผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด 5 คน

รายชื่อผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

1. ผู้ใหญ่ทรัพย์ สาราญพัฒน์
2. ผู้ใหญ่ศิลา พรหมสะอาด
3. ผู้ใหญ่พัง ดันประทุม
4. ผู้ใหญ่ใจ อินทร์จินดา
5. ผู้ใหญ่มีชัย เกตุพันธ์ ดำรงตำแหน่ง 17 ก.พ. 2553 จนถึงปัจจุบัน

ปราชญ์ชาวบ้าน

1. คุณลุงจัน จันทรโคตรแก้ว
2. พ่อทรัพย์ สาราญพัฒน์
3. พ่อศิลา พรหมสะอาด
4. แม่สำ จันทรโคตรแก้ว

2.10 บ้านโนนนิม

ความเป็นมา

บ้านโนนนิม ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร เดิมนั้นยังเป็นป่าดงดิบอยู่ เมื่อประมาณ 70 กว่าปีที่แล้ว เนื่องจากในช่วงนั้น ได้เกิดโรคระบาดอย่างหนัก คือ โรคฝีดาษ และโรคเรื้อนกับชาวบ้าน ของบ้านคือ อ.วาริชภูมิ จ.สกลนคร เพื่อป้องกันโรคกลายติดต่อกัน จึงได้ย้ายชาวบ้านที่เป็นโรค มาอยู่ตามหัวไร่ปลายนา และชาวบ้านเหล่านั้น ได้ตั้งหลักปักฐานเป็นหมู่บ้านขึ้น เพราะมีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ดี

สาเหตุ ที่ได้ชื่อว่าโนนนิมนั้น ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านว่าได้มีการขุดพบใบเสมา ซึ่งเป็นหินและในปัจจุบันยังมีให้เห็นอยู่

ที่ตั้งของหมู่บ้านตั้งอยู่ที่สูงจึงเรียกว่า “นิม” จึงนำมารวมกันเรียกว่า โนนนิม เดิมนั้นบ้านโนนนิมได้ขึ้นกับ ต.ส่องดาว อ.สว่างแดนดิน ต่อมาประกาศตั้งกิ่งอำเภอส่องดาวขึ้น จึงได้ย้ายมาขึ้นกับ ต.ปทุมวาปี อ. ส่องดาว จ.สกลนคร

บ้านโนนนิมมีพื้นที่ประมาณ 300 กว่าไร่ สภาพแวดล้อมรอบหมู่บ้านเป็นที่ดอน เหมาะสำหรับการเกษตร มีลำห้วยยาม ห้วยกุดจิก และหนองดงของหมู่บ้าน ราษฎรในหมู่บ้านประกอบด้วยชนหลายเผ่า เช่น ภูไท ลาว ไช่ ญ้อ สถานที่สำคัญได้แก่ ดอนปู่ตา หรือดอนสิม และสำนักสงฆ์ สีมาราม

อาณาเขตติดต่อ

บ้านโนนนิม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอสองดาว ห่างจากอำเภอสองดาวประมาณ 7 กิโลเมตร

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ บ้านกุดแสง ต.วัฒนา
ทิศใต้	ติดต่อกับ บ้านขาว ต.หนองลาด อ.วาริช
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ บ้านค้อ ต.หนองลาด อ.วาริช
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ บ้านดงสร้างคำ ต.ปทุมวาปี

รายชื่อผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

1. นายขาว ศรีจันทร์ดา
2. นายเสื่อ แสนชมพู
3. นายบุญเพ็ง มาตรา
4. นายไสว ยี่มนาม
5. นายวาท มาตรา
6. นายวิทยา โอธวัจจิตร (คนปัจจุบัน)

2.11 บ้านทรายทอง

ความเป็นมา

บ้านทรายทองหมู่ที่ 11 ต.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร เดิมชาวบ้านบ้านทรายทองเป็นคนพื้นเพมาจากบ้านปทุมวาปี ต่อมาการทำมาหากินไม่สะดวกและมีประชากรเพิ่มขึ้น จึงได้อพยพมาจากบ้านปทุมวาปีมาอยู่ที่หัวไร่ ปลายนาของตนเอง ครั้งแรกนั้นมี 4 -5 ครอบครัว ต่อจากนั้นจึงได้มีราษฎรอพยพเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึง พ.ศ. 2524 ได้มีประมาณ 30 ครอบครัว ทางหน่วยงานราชการ จึงเห็นว่าสมควรที่จะตั้งให้เป็นหมู่บ้านได้ จึงได้ให้มีการคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายสงวน เตือนจันทร์

บ้านทรายทองในขณะนั้น เป็นบ้านที่ขาดแคลนทางท่านหลวงพ่อ(พระอาจารย์วัน อุตตโม) จึงมีแนวคิดที่จะทำศาลาเปรียญ ที่วัดอภัยดำรงธรรม ในการก่อสร้างต้องใช้หินและทรายเป็นจำนวนมาก ขณะนั้น การคมนาคมไม่สะดวก จึงคิดว่า ตามลำห้วยบ้านแพงที่ไหลผ่านบ้านทรายทองลงมาน่าจะมีทราย จึงให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งไปลองหาทรายตามลำห้วยดู ปรากฏว่ามีทรายอยู่จริง และสวยงามน่าจะมีผลสมบุนได้ จึงได้ทดลองผสมดู ปรากฏว่าทรายผสมปูนได้ดีเหมือนทรายโขง จึงได้ให้ชาวบ้านในแถบนี้ หาทรายไปขายให้หลวงพ่อในราคา บิบละ 2 บาท ชาวบ้านจึงมีงานทำ และได้รับรายได้จากการขุดทราย หลวงพ่อก็ได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านทรายทอง" เนื่องจากชาวบ้าน ลืมตาอ้าปากได้ก็เพราะทรายตามลำห้วยนี้เอง

จากนั้นทางสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จมาที่วัดอภัยดำรงธรรม ทางหลวงพ่อก็ได้ ผูกบ้านทรายทองไว้กับสมเด็จพระนางเจ้า

พระบรมราชินีนาถและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่นั้นมา พระองค์ทรงเสด็จเยี่ยมชาวบ้านทรายทองหลายครั้งดังนี้

เมื่อวันที่ 24 ธ.ค. 2524 พระบาทสมเด็จพระราชินีนาถ เสด็จเยี่ยมบ้านทรายทองครั้งแรกและทรงพระราชดำริส เริ่มโครงการ ป่ารักษน้ำ ที่บ้านทรายทองเป็นครั้งแรก

เมื่อวันที่ 19 ธ.ค. 2535 ทรงเสด็จเยี่ยมบ้านทรายทองเป็นครั้งที่ 2 และทรงซื้อที่ดินจำนวน 30 ไร่ เพื่อพระราชทานแก่ชาวบ้านบ้านทรายทองเพื่อปลูกหม่อนเลี้ยงไหมต่อไป

ในปี 2537 ทรงเสด็จเยี่ยมบ้านทรายทองอีกครั้ง เพื่อติดตามโครงการในพระราชดำริของพระองค์ และทรงสร้างโรงเลี้ยงไหมและพระราชทานโคนม ครอบครวละ 2 ตัว และสร้างโรงรีดนมในหมู่บ้านอีก

เมื่อวันที่ 26 พ.ย. 2544 ได้เสด็จเยี่ยมบ้านทรายทองอีกครั้ง โดยมีพระบรมโอรสาธิราชสยามกุฎราชกุมารตามเสด็จมาด้วย

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านปทุมวาปี

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านท่าวัด

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านหนองม่วง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านถ้ำตัว

ข้อมูลประชากร

ประชากรในหมู่บ้านทรายทองมีทั้งหมด 96 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 335 คน แบ่งเป็นชาย 106 คน และหญิง 129 คน

จุดเด่นของบ้านทรายทอง

1. ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพบ้านทรายทอง
2. ฟาร์มตัวอย่าง
3. โรงเลี้ยงไหม
4. โรงรีดนม

ปราชญ์ชาวบ้าน

1. นายศีลธรรม เทพคันธี	ปราชญ์ทางด้านหมอบายศรีสู่ขวัญ
2. นางลดาวัลย์ พรหมศรีราช	ปราชญ์ทางด้านทอผ้าไหม
3. นางเกรียงชัย บุญพลี	ปราชญ์ทางด้านจักสาน

2.12 บ้านดงสร้างคำ

ความเป็นมา

เดิมทีเป็นบ้านหนองแวง แต่แยกเป็นคุ้มเรียกว่า คุ้มญ้อ คุ้มม่วงไข่ และคุ้มดงสร้างคำ ถ้าพูดเป็นภาษาไทยเรียกว่า บ่อดงนั่นเอง แต่ชาวบ้านทั้ง 3 คุ้ม พูดภาษาเดียวกัน คือภาษาญ้อ พออยู่นานจึงขยายขึ้นเรื่อยๆ เป็นหมู่บ้านใหญ่ การปกครองไม่ค่อยทั่วถึง ยุคนั้นคุณพ่อไสว ไชยศรี ท่านเป็น

กำนันประจำตำบลปทุมมาปี ท่านก็ได้เปิดประชุมประชาคมหมู่บ้าน ชาวบ้านลงมติในที่ประชุมให้เสนอ แยกหมู่บ้าน กำนันไสว ก็เสนอแผนเข้าสู่อำเภอเพื่อแยกหมู่บ้าน แต่ก็ไม่ได้แยกซักที เมื่อกำนันหมด วาระ กำนันคนถัดมาคือกำนันถวิล จันทรโคตรแก้ว ก็ได้สานต่อโครงการที่ค้างคาอยู่จนถึง พ.ศ.2545 จึงได้มีหนังสือแจ้งข่าวว่าให้ตั้งหมู่บ้านใหม่ กำนันถวิลก็ได้เปิดการประชุมตั้งชื่อหมู่บ้านเพื่อเป็นศิริ มงคล เพราะเป็นบ่อน้ำอยู่ที่น้ำชบ้น้ำซึม ชาวบ้านเรียกน้ำคำเลยตั้งชื่อว่า ดงสร้างคำ เมื่อวันที่ 13 พ.ค. 2545 ผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายไป่ มุกดาพันธ์ คนที่ 2 คือ นายบัวเรียน ชัยวงศ์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคน ปัจจุบัน

ชาวบ้านที่อาศัยในบ้านดงสร้างคำส่วนใหญ่คือ เผ่าญ้อ แต่เดิมเคยอพยพหนีสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง จากมณฑลยูนนาน สิบสองปันนาของจีน จนถึงแขวงคำมวล จึงตั้งรกรากหมู่บ้านอยู่ใกล้กับ เผ่าโซ่ (ทะวืง) จากนั้นจึงอพยพมาทางด้านอำเภอบ้านแพง จ.นครพนม ผ่านเข้าเขตอำเภอมโนรมบุรี จ.สกลนคร และมาตั้งรกรากอยู่ที่คุ้มม่วงไข่ จนกระทั่งกลายเป็บ้านดงสร้างคำจนถึงปัจจุบันนี้

จุดเด่นของบ้านดงสร้างคำ

ชาวญ้อในบ้านดงสร้างคำ หาเลี้ยงชีพด้วยการทำไร่ ทำนา เป็นหลัก มีการช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ของดีเผ่าญ้อในบ้านดงสร้างคำ คือยาสมุนไพร เช่น ยาแก้ไข้แบบโบราณ ประกอบด้วย รากย่านาง ยอดจันแดง จันเหลือง จันดำ สาหร่ายทะเล รวมกันเป็นยาจุ่ม ใช้รักษาไข้ ปวด หัว อีสุกอีใส ยาตั้งแก้ฟกช้ำ ประกอบด้วย ขมิ้น ดันดินเบ็ด ดอโบนั้ง วานชน ห่อด้วยผ้าม่อฮ่อม ต้ม น้ำร้อน แล้วนำผ้าม่อฮ่อมที่ห่อยาไปดัดตรงปากหม้อจนร้อน แล้วนำไปประคบบริเวณที่ฟกช้ำ

นอกจากนี้ยังมีหมอยุ มีวิชาเป่า ให้หายจากอาการเจ็บป่วย และหมอฝังเข็ม ที่สามารถ รักษาได้หลายโรค เช่น ปวดหัว ปวดข้อ โรคเกาต์ เหน็บชา อัมพฤกษ์ อัมพาต ปากเบี้ยว หูหนวก ตาฝ้า ฟาง เป็นลม ปวดท้อง ฯลฯ

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงาน

จากการดำเนินการโครงการ “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง), ญ้อ, ภูไท และลาว ต.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร” ได้มีวิธีการดำเนินงานจำแนกตามประเด็นได้ดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

1.1 ขอบเขตเนื้อหา

เนื้อหาที่ศึกษา มีดังนี้

- ประวัติศาสตร์ชุมชน
- ของดีทั้งสี่เผ่า ได้แก่
 - เผ่าโซ่ (ทะวืง) ศึกษาเรื่องภาษา, เสื้อโปเคย
 - เผ่าภูไท ศึกษาเรื่องผ้าย้อมคราม
 - เผ่าญ้อ ศึกษาเรื่องกะบอง หรือซี้ใต้
 - เผ่าลาว ศึกษาเรื่อง เสื้อตันอ้อ และเสื้อผ้อ
- แผนที่ตำบลปทุมวาปี
- ปฏิทินวัฒนธรรมตำบลปทุมวาปี

1.2 ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ในการทำวิจัยครอบคลุมตำบลปทุมวาปี 12 หมู่บ้าน ได้แก่

- บ้านท่าวัด	- บ้านโพนสว่าง
- บ้านถ้ำตัว	- บ้านหนองแวง
- บ้านหนองม่วง	- บ้านหนองเจริญ
- บ้านบ่อแกน้อย	- บ้านโนนเดิม
- บ้านบ่อแกใหญ่	- บ้านทรายทอง
- บ้านปทุมวาปี	- บ้านดงสร้างคำ

1.3 ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ชุมชนชนเผ่าทั้ง 4 ชนเผ่า ได้แก่ กลุ่มโซ่ (ทะวืง), กลุ่มญ้อ, กลุ่มภูไท และกลุ่มลาว ในตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร

1.4 ขอบเขตระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย 12 เดือน

2. กระบวนการวิจัย

การดำเนินการโครงการ “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง), ญ้อ, ภูไท และลาว ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ. สกลนคร” มีการดำเนินงานตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2554 – เดือนมีนาคม 2555 แสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ตารางแสดงกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

ลำดับที่	วัน/เดือน/ปี	กิจกรรม	จำนวน ผู้เข้าร่วม
1	6 ก.พ. 2554	ประชุมชี้แจงการได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานโครงการ	12
2	7 ก.พ. 2554	การทำแผนที่หมู่บ้านโนนนิม และบ้านโพนสว่าง	24
3	8 ก.พ. 2554	การทำแผนที่หมู่บ้านคำดิม บ้านทรายทอง และบ้านท่าวัด	16
4	9 ก.พ. 2554	การทำแผนที่รวมทั้งตำบล	13
5	16 ก.พ. 2554	วางแผนเก็บข้อมูลชุมชน ต.ปทุมวาปี	15
6	17 ก.พ. 2554	วางแผนจัดงานเปิดตัวชี้แจงโครงการ	17
7	5 มี.ค. 2554	วางแผนจัดงานเปิดตัวชี้แจงโครงการ	11
8	9 มี.ค. 2554	การเปลี่ยนแปลงสถานที่จัดงาน	15
9	16 มี.ค. 2554	วางแผนเก็บข้อมูลชุมชน ต.ปทุมวาปี	13
10	17 มี.ค. 2554	เปิดตัวชี้แจงโครงการ	69
11	28 มี.ค. 2554	วางแผนเก็บข้อมูลชุมชน ต.ปทุมวาปี	15
12	2 เม.ย. 2554	หารือการร่วมกิจกรรมวันผู้สูงอายุวันที่ 5 เม.ย. 54	15
13	5 เม.ย. 2554	เข้าร่วมงานวันผู้สูงอายุ	22
14	12 เม.ย. 2554	งานประจำปีวัดถ้ำพวง	10
15	27 พ.ค. 2554	ทีมวิจัยประชุมหารือร่วมกับทีมพี่เลี้ยง เรื่องการจัดทำศูนย์การเรียนรู้	19
16	1 มิ.ย. 2554	ทีมวิจัยปรึกษาหารือและคัดเลือกของดีของแต่ละเผ่า	14
17	10 ก.ย. 2554	ทีมวิจัยประชุมเรื่องจัดหาสถานที่ทำศูนย์การเรียนรู้	17
18	16 ก.ย. 2554	ทีมพี่เลี้ยงติดตามงาน ในประเด็นค้นหาของดีสี่เผ่าสำรวจสถานที่เพื่อจัดทำศูนย์การเรียนรู้ และปรึกษาหารือร่วมกับ อบต. ปทุมวาปี สำหรับการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	32
19	6 – 10 ต.ค. 2554	ทีมวิจัยเก็บข้อมูลชุมชน และของดีของทั้งสี่เผ่า โดยมี	31

ลำดับที่	วัน/เดือน/ปี	กิจกรรม	จำนวน ผู้เข้าร่วม
		ทีมพี่เลี้ยงเป็นผู้มีส่วนร่วม และได้ฝึกภาพในการจัดทำ ศูนย์การเรียนรู้	
20	11 – 12 ต.ค. 2554	ประชุมเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน	31
21	6 – 8 พ.ย. 2554	ประชุมและวางแผนร่วมกันจัดทำบ้านจำลองทั้ง 4 เผ่า	12
22	10 – 11 พ.ย. 2554	ประชุมและวางแผนร่วมกันจัดทำบ้านจำลองทั้ง 4 เผ่า	10
23	7 ม.ค. 2555	ทีมวิจัยร่วมกันจัดทำปฏิทินวัฒนธรรม	10
24	8 ม.ค. 2555	ทีมวิจัย และทีมพี่เลี้ยง ประชุมร่วมกับทีมหมอจาก อนามัย เพื่อหารือในการขึ้นโครงการศึกษาสมุนไพร ของคนสี่เผ่า	12
25	10 ม.ค. 2555	ทำแบบจำลองบ้านทั้ง 4 เผ่าให้เสร็จสมบูรณ์	10
26	1 – 2 ก.พ. 2555	จัดทำเครื่อ สำหรับตั้งบ้านจำลอง	12
27	4 – 5 ก.พ. 2555	ทีมวิจัยร่วมกับทีมพี่เลี้ยง ร่วมจัดทำนิทรรศการจำลอง	10
28	21 ก.พ. 2555	ประชุมเตรียมงานจัดเวทีปิดโครงการ	10
29	3 มี.ค. 2555	เตรียมงานและจัดสถานที่สำหรับเวทีปิดโครงการ	11
	4 มี.ค. 2555	เวทีปิดโครงการ	85

จากตารางแสดงการดำเนินงานข้างต้น สามารถจำแนกการทำกิจกรรมได้ดังนี้

2.1 กิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ

การดำเนินงานสำหรับกิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ แบ่งออกเป็น ช่วงการเตรียมงานเวที
ชี้แจงโครงการ และงานเวทีชี้แจงโครงการ ดังรายละเอียดดังนี้

1) การเตรียมงานเวทีชี้แจงโครงการวิจัย

การประชุมวางแผนเพื่อเตรียมจัดงานเวทีชี้แจงโครงการวิจัย ได้มีการพูดคุยและ
วางแผนร่วมกับพี่เลี้ยงมาตั้งแต่วันที่ 15 พฤศจิกายน 2553 แล้ว โดยจะกำหนดวันเปิดเวทีภายหลังจาก
ฤดูกาลเก็บเกี่ยว ไม่เกินวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2554 แต่เนื่องจากชุมชนและพี่เลี้ยงติดภารกิจ จึงมีความ
จำเป็นต้องเลื่อนการจัดเวทีชี้แจงโครงการวิจัยออกไป ซึ่งในการนี้ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงได้มีการวางแผน
ร่วมกันอีกครั้งในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2554 ดังรายละเอียดดังนี้

ประชุม วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2554

เรื่อง วางแผนจัดงานเปิดเวทีชี้แจงโครงการ

ผู้เข้าร่วม จำนวน 17 คน ดังรายชื่อต่อไปนี้

1. นายสีลา สีตาธิษฐ์
2. นายศาลา คำเรืองโคตร

3. นายบุญมี คำเรืองโคตร
4. นายสิม ลัมพินิจ
5. นายเสวย ความประสี
6. นายเดช แสงสี
7. นายพนม วรรณขาว
8. นายกำจัด สายจันทร์
9. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
10. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร
11. นายสมปอง ตันประทุม
12. นายพนม วรรณขาว
13. นางเนตร คำเรืองโคตร
14. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
15. นางสาวธิดาพร ตามประสี
16. นางสาวกุนารี ลากากรณ์
17. นางสาวสิริรัตน์ สีสสมบัติ

พี่เลี้ยงได้เปิดประเด็นชวนนักวิจัยคุยว่า ในการจัดงานเปิดเวทีชี้แจงโครงการนี้ กลุ่มเป้าหมายจะเป็นใคร จะมีอะไรในงานบ้าง และจะมีการดำเนินงาน แบ่งหน้าที่กันอย่างไร สามารถสรุปได้ดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย : อบต., กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, กศน., สภาวัฒนธรรม, อำเภอ, อสม., สาธารณสุข, ครู, นักเรียน, ปราชญ์ชาวบ้าน, ชมรมรวมใจไทยอีสาน, ชาวบ้าน 4 กลุ่มชาติพันธุ์, ศูนย์ศิลปาชีพบ้านทรายทอง, พระสงฆ์ เป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการจัดเวทีเปิดเวทีชี้แจงโครงการ

- 1) สร้างความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการวิจัย ให้ชุมชนได้รับทราบ
- 2) ค้นหาความร่วมมือ / แนวทางการสนับสนุนหรือการส่งเสริมจากการทำงานฝ่าย

ต่าง ๆ

กำหนดการ วันที่ 17 มีนาคม 2554 งานเริ่มเวลา 8.30 น. ณ บ้านหนองแวง

8.30 น. – 9.00 น. ลงทะเบียน

9.00 น. – 9.30 น. พิธีเปิดโดยนายอำเภอ

9.30 น. – 10.00 น. การแสดง – ฟ้อนภูไท และฟ้อนโซ่ (ทะวืง)

10.00 น. – 10.30 น. ประธาน (หัวหน้าโครงการ) กล่าวชี้แจงโครงการที่เคยทำมาแล้ว

ประธาน (หัวหน้าโครงการ) กล่าวชี้แจง โครงการ “แนวทางการสร้างศูนย์ การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรม ชุมชน ด.

ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์มโซ่ (ทะวืง), ญ้อ, ภู
ไท, และลาว ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร"

10.30 น. – 11.30 น. เสวนา "การอนุรักษ์ภาษา – วัฒนธรรมชนเผ่า 4 เผ่า ต.ปทุม
วาปี"

- ความสำคัญของภาษาและวัฒนธรรม ในพื้นที่ ต.ปทุมวาปี
- แนวทางความร่วมมือในการสนับสนุน
- ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะ

ภายในงานเปิดตัวที่ชี้แจงโครงการนี้ ทีมวิจัยจะทำน้ำสมุนไพร และอาหารพื้นบ้านทั้ง 4
กลุ่มชาติพันธุ์ สำหรับต้อนรับแขกภายในงาน

บทบาท / ผู้รับผิดชอบ

ฝ่ายลงทะเบียน	ครูเนตร และยุ้ย
พิธีกร	พี่สมปอง
สถานที่ / เครื่องเสียง	พี่เสวย และพี่สมอง
การแสดง	หัวหน้ากลุ่มทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์
ผู้ดำเนินรายการเสวนา ผอ.ประมงค์ (โรงเรียนปทุมวาปี)	
ฝ่ายนิทรรศการ	หัวหน้ากลุ่มทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์
จัดทำป้ายงาน	อ.ปัญญา

หลังจากนั้นทีมวิจัยแต่ละกลุ่มได้มีการจัดเตรียมงาน โดยมีการประชุมร่วมกันอีก 3

ครั้ง ดังนี้

ประชุม วันที่ 5 มีนาคม 2554

เรื่อง วางแผนจัดงานเปิดตัวที่ชี้แจงโครงการ

ผู้เข้าร่วม ผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 11 คน

1. นายสีลา สีตาติษฐ์
2. นายศาลา คำเรืองโคตร
3. นายบุญมี คำเรืองโคตร
4. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
5. นายมัน จันทรโคตรแก้ว
6. นายกำจัด สายจันทร์
7. นายนิม สมพินิจ
8. นางเนตร คำเรืองโคตร
9. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
10. นางสาวธิดาพร ตามประสี
11. นายกล้า พัดคำตัน

ในที่ประชุมได้มีการตกลงกันในการแบ่งกลุ่มโดยให้ผู้นำทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์ รับผิดชอบในเรื่องการทำอาหารพื้นบ้าน เช่น กลุ่มโซ่ (ทะวืง) ทำอาหาร แกงหน่อไม้ และแกงผักหวาน ใส่ไข่มดแดง กลุ่มลาว ทำอาหารซุบผักดัวและ แกงซี่เหล็ก กลุ่มภูไท ทำอาหาร แกงหวาย และซุบ มะเขือ และกลุ่มญ้อ ทำอาหาร ส้มตำ และแกงไก่บ้าน

ประชุม วันที่ 9 มีนาคม 2554

เรื่อง การเปลี่ยนแปลงสถานที่จัดงาน

ผู้เข้าร่วม จำนวน 15 คน ดังนี้

1. นายสีลา สีดาติษฐ์
2. นายบุญมี คำเรืองโคตร
3. นายเสวย ตามประสี
4. นายสมปอง ดันประทุม
5. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
6. นายเดช แสงสี
7. นายพนม วรรณขาว
8. นายมัน จันโคตรแก้ว
9. นายเทวี โคตรสระ
10. นายกำจัด สายจันทร์
11. นายฉิม สมพินิจ
12. นางเนตร คำเรืองโคตร
13. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
14. นางสาวจิต แก้วอุดม
15. นายศาลา คำเรืองโคตร

ประธานในที่ประชุมแจ้งให้ทราบว่า จะมีการเปลี่ยนแปลงสถานที่จัดงานจากบ้านหนอง แวง มาจัดที่โรงเรียนบ้านปทุมวาปี เนื่องจากมีความเหมาะสมมากกว่า และเป็นจุดศูนย์กลางของทั้ง 12 หมู่บ้าน นอกจากนี้ที่มวิจียังได้จัดสรรงบประมาณ สำหรับจัดงานเปิดเวทีชี้แจงโครงการประมาณ 20,000 บาท

ที่มวิจียได้มีการทบทวนบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนดังนี้

- ฝ่ายนิทรรศการ นายศาลา, นายมัน, นายเทวี และนางเนตร
- ฝ่ายประชาสัมพันธ์ นายสมปอง และได้ให้ข้อเสนอแนะว่าในการจัดงานควรให้ เกิดความราบรื่น และควรมีการแบ่งหน้าที่ด้านบริการ บันเทิง และเสวนาด้วย
- ฝ่ายทะเบียน ครูเนตร
- ฝ่ายพิธีกร นายสมปอง
- ฝ่ายบันเทิง หัวหน้ากลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่ม
- งานเสนา อาจารย์ประมงค์ (ผอ.โรงเรียนบ้านปทุมวาปี) ผู้ดำเนินรายการ

- น้ำดื่มสมุนไพร นายบุญมี นายกำจัด นายมัน
- นายกล้า ได้เสนอให้ทีมวิจัยจัดหาคน สำหรับเป็นผู้บริการกลุ่มละ 3 คน
- ฝ่ายการแสดง กลุ่มโซ่ (ทะวืง) รับผิดชอบโดย นายศาลา, กลุ่มภูไท รับผิดชอบ

โดย นายเดช, กลุ่มญ้อ รับผิดชอบโดย นายกล้า และกลุ่มลาว รับผิดชอบโดยนายสีลา

ประชุม วันที่ 16 มีนาคม 2554

เรื่อง การเตรียมงาน

ผู้เข้าร่วม จำนวน 13 คน

1. นายศาลา คำเรืองโคตร
2. นายเทวี โคตรสระ
3. นายมัน จันโคตรแก้ว
4. นายกำจัด ฉายจันทร์
5. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
6. นายสมปอง ดันประทุม
7. นางเนตร จันทรโคตรแก้ว
8. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
9. นางสมจิตร แสงลี
10. นางวิเชียร แสงลี
11. นายปริญญา ภูเวียนวงศ์
12. นายพนม วรรณขาว
13. นายเดช แสงลี

ทีมวิจัยได้ช่วยกันเตรียมงาน และสถานที่ โดยการเตรียมเวที ผู้ที่ช่วยเตรียมเวทีได้แก่ นายเทวี, นายศาลา, นางเนตร และภารโรงโรงเรียนบ้านปทุมวาปี การเตรียมนิทรรศการ ผู้ที่ช่วยเตรียมได้แก่ นางเนตร, นายกำจัด, นายมัน, นายปริญญา, นายสมปอง, นางทองทิพย์ และการจัดเตรียมทำความสะอาด ได้แก่ นางสมจิตร, นายวิเชียร, นายสมอง และนายพนม

2) กิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการวิจัย

ในการจัดกิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการวิจัย “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง), ญ้อ, ภูไท และลาว ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร” ได้จัดขึ้นในวันที่ 17 มีนาคม 2554 ที่โรงเรียนบ้านปทุมวาปี ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร ซึ่งไม่สามารถจัดเวทีชี้แจงโครงการวิจัยได้ทันทีหลังจากเซ็นต์สัญญาโครงการ เนื่องจากชุมชนติดภารกิจในการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางเกษตรกรรม ซึ่งกิจกรรมนี้ต้องการให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด

ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมในการเปิดเวทีชี้แจงโครงการวิจัยนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 69 คน ซึ่งประกอบไปด้วย นายอำเภอ ผู้นำชุมชน ชุมชน ต.ปทุมวาปี ครูอาจารย์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองม่วง

ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านปทุมวาปี หัวหน้าประจำศูนย์ศิลปาชีพ บ้านทรายทอง รวมไปถึงอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครด้วย

ในงานเปิดเวทีชี้แจงโครงการ มีนายกฤษฎี นายอำเภอส่องดาว มาร่วมเป็นประธาน ในการเปิดงาน หลังจากนั้นเป็นการแสดงของกลุ่มโซ่ (ทะวืง) ซึ่งเป็นการแสดงฟ้อนรำ เลียนแบบท่าทาง ของสัตว์ เช่น ทำอิกากางปิก, ทำเสือออกจากป่า, ทำเต่าลงหนอง จากนั้นได้ฉายวิดีโอ รายการพันแสง รุ่ง ที่เคยมาถ่ายทำรายการในกลุ่มโซ่ (ทะวืง) หลังจากนั้นเป็นการเปิดเวทีเสวนา ในหัวข้อ "การอนุรักษ์ ภาษาวัฒนธรรมชุมชน 4 เผ่า" โดยมีผอ.ประมงค์ สุขชิน (ผอ.โรงเรียนบ้านปทุมวาปี) เป็นผู้ดำเนิน รายการ และผู้เข้าร่วมเสวนาได้แก่

- 1) อ.บรรทม แสงลี (อดีต ผอ.โรงเรียนบ้านปทุมวาปี)
- 2) กำนันทองชัย ฟองชล (กำนัน ต.ปทุมวาปี)
- 3) คุณวิจิต จันดาวงศ์ (ประธานชมรมรวมใจไท้อีสาน)
- 4) อ.วิชาญ ฤทธิธรรม (อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร)

ผู้เข้าร่วมเสวนาได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นความสำคัญของภาษาลาว ญ้อ ภูไท โซ่(ทะวืง) และ แนวทางในการอนุรักษ์ภาษา และวัฒนธรรม ซึ่งแต่ละท่านได้แสดงความคิดเห็นดังนี้

ผอ.บรรทม แสงลี อดีตผอ.โรงเรียนบ้านปทุมวาปี ซึ่งเป็นคนภูไท ได้แสดงความคิดเห็นว่า ความสำคัญของภาษาเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษถ่ายทอด ให้ลูกหลานรักษาไว้ ควบคู่กับชีวิตของความเป็นเผ่า ไม่อยากให้ลูกหลานได้ทิ้งภาษาดั้งเดิม ทุกวันนี้เด็ก ๆ พูดภาษาตัวเองแข็งทื่อ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดาย ส่วนแนวทางในการอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรม ถือเป็น เรื่องสำคัญ สามารถทำได้โดยชุมชนต้องรวมกัน ร่วมมือกัน ทำให้ภาษาและวัฒนธรรมของเราเป็นที่รู้จัก

คุณวิจิต ประธานชมรมรวมใจไท้อีสาน ได้แสดงความคิดเห็นว่า ภาษาเป็นคำพูดที่ สื่อสารทำความเข้าใจระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ภาษาสะท้อนถึงเผ่าพันธุ์ แนวทางในการอนุรักษ์ภาษาก็ คือ จะต้องมีการประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ ภาษาและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ดินได้ เช่น ที่เห็นปัจจุบันคือการตื่นของวัฒนธรรมหมอลำซึ่งที่ทำการตลาด ในกระบวนการทำงานทางงานวิจัย สิ่ง สำคัญ คือ จะต้องให้ชุมชนเข้าใจว่าวิจัยอะไร วิจัยไปทำไม เกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างไร นอกจากนี้ คณะวิจัย จะต้องมองภาพรวมทั้งหมด คือ อารยธรรมแอ่งสกลนคร เพราะมีประวัติศาสตร์การต่อสู้ ร่วมกันมา และมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ขณะเดียวกันพื้นที่แต่ละพื้นที่ก็ต้องวิจัย หาข้อมูลของ แต่ละพื้นที่ อะไรที่สามารถเรียกนักท่องเที่ยวมาดู มารู้จักประวัติศาสตร์ของซึ่งสามารถใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้

นอกจากนี้ที่สำคัญคือเราต้องค้นหาทุนในชุมชนที่สามารถพัฒนาได้ เช่น ทุนจิต วิญญาณ คือวัฒนธรรม ความเชื่อ จะสามารถนำมาพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนอย่างไร แล้วจะ สามารถอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างไร เช่นประเพณีลงแขก สามารถลดต้นทุนการผลิต ที่ไม่ต้อง จ้างค่าแรง ประการที่สองคือ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ยาสมุนไพร วัฒนธรรมเหล่านี้คือภาพสะท้อน วิถีชีวิตและชาติพันธุ์ ของแต่ละชุมชน ตั้งแต่การเกิด การดำรงชีวิต และการตาย ประการที่สามคือ ทุน ทรัพยากรมนุษย์ คือบุคคลที่มีจิตอาสาในการศึกษา ทำให้เกิดการตระหนักรู้ และทุนทรัพยากรธรรมชาติ

ซึ่งทุนเหล่านี้จะสามารถใช้ในการพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของเรา

ก้านทองชัย จันดาวงศ์ มีชนเผ่าอยู่ 4 ชนเผ่า ตนเองเป็นลูกครึ่งลาว ครึ่งภูไท มาตั้งถิ่นฐานอยู่ ต.ปทุมวาปี ภาษาชนเผ่าไม่มีภาษาเขียน มีแต่ภาษาพูด ในการวิจัยช่วงแรก ๆ มีการวิจัยภาษาโซ่ (ทะวืง) มาก่อน เพราะภาษากำลังจะสูญหายไป พอวิจัยแล้วก็มาร่วมกันคิดร่วมนำ 4 ชนเผ่ามาผนวกกัน วิจัยร่วมกันเพื่อค้นหาว่าภูไทมาจากไหน ลาวมาจากไหน ญ้อ มาจากไหน ถือว่าเราได้ร่วมกันเรียนรู้ด้วยกัน

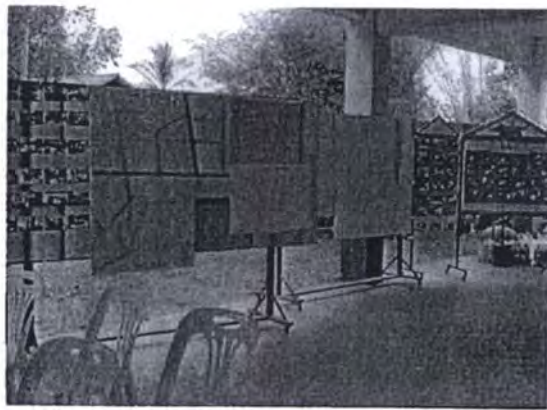
อ.วิชาญ ฤทธิธรรม อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ภาษาถือเป็นอำนาจอย่างหนึ่ง เช่น ใครพูดภาษาอังกฤษได้ ก็ถือว่าเป็นคนมีความรู้ มีอำนาจ แต่ภาษาของเรามันบ่งบอกความเป็นเรา ภาษา วัฒนธรรมของเราเป็นการถ่ายทอดที่ดีที่สุด ถ้าวัฒนธรรมไหนเข้มแข็ง แปลว่าตัวเราก็เข้มแข็ง ส่วนแนวทางในการอนุรักษ์ภาษา คือการนำความรู้ออกมาจากตัวคน เนื่องจากภาษาและความรู้อยู่ในตัวคน นำมาเขียนเพื่อเผยแพร่ให้คนภายนอกและลูกหลานเราได้รับรู้ หรือทำให้เป็นที่รู้จักทางสาธารณะ ประการที่สองคือ คนที่จะมาเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง จะต้องทำให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมตนเอง นักศึกษาบางคนได้เรียนคำสร้อย คำผญา เมื่อเรียนไปแล้วก็ชอบ สนุก อยากเรียนอีก เกิดความสุข นอกจากนี้คนในชุมชนถือเป็นส่วนสำคัญที่จะต้องให้การสนับสนุนหน่วยงานต่าง ๆ เช่น โรงเรียน หรือมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ภายในงานยังมีการจัดนิทรรศการผลงาน สื่อการเรียนการสอน หนังสือเล่มยักษ์ หนังสือเล่มเล็ก พจนานุกรมภาษาโซ่ แผนที่ทั้ง 12 หมู่บ้านและการต้มน้ำสมุนไพรไทยโซ่ บริการให้กับผู้เข้าร่วมประชุมดื่ม และได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องเครื่องเสียงจาก อบต.ปทุมวาปี

หลังจากนั้นทีมวิจัยและแขกผู้ร่วมงานร่วมรับประทานอาหารพื้นบ้านร่วมกัน เมื่อรับประทานอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทีมวิจัย ทีมพี่เลี้ยง และชาวบ้านผู้สนใจ ได้มีการสรุปงานร่วมกัน รวมถึงมีการพูดคุยเรื่องแนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรม ต.ปทุมวาปีร่วมกันด้วย

ผู้เข้าร่วมเวทีชี้แจงโครงการวิจัย

ทีมวิจัยร่วมจัดแสดงผลงาน หนังสือเล่มเล็ก หนังสือเล่มยักษ์ บัตรคำศัพท์
และแผนที่ทั้ง 12 หมู่บ้าน

วงเสวนา “การอนุรักษ์ภาษา วัฒนธรรมชุมชน 4 เผ่า”

การแสดงพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 เผ่า ผู้เข้าร่วมมีความสุขสนาน

จากการจัดกิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน ด.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ด.ปทุมวาปี อ. ส่องดาว จ.สกลนคร” ทำให้ชุมชนได้เกิดความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการศูนย์การเรียนรู้ภาษา –

วัฒนธรรมชุมชนมากขึ้น อีกทั้งยังได้เครือข่ายในการทำงานด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมคือมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร และชมรมรวมใจไทยอีสาน

2.2 กิจกรรมเก็บข้อมูลชุมชนตำบลปทุมวาปี

ทีมวิจัยได้ร่วมกันเก็บข้อมูลชุมชน ตำบลปทุมวาปี โดยแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ การทำแผนที่ระดับตำบลปทุมวาปี การเก็บข้อมูลประวัติของแต่ละหมู่บ้าน การเก็บข้อมูลของดีของแต่ละชนเผ่า การจัดทำปฏิทินวัฒนธรรม สามารถอธิบายเป็นรายการกิจกรรมได้ดังนี้

1. การจัดทำแผนที่ชุมชน

ในการจัดทำแผนที่ชุมชน ทีมวิจัยทั้ง 4 เผ่าในตำบลปทุมวาปี ได้ร่วมกันประชุม และวางแผนร่วมกัน โดยประชุมร่วมกันทั้งหมด 4 ครั้งด้วยกัน ในวันที่ 6 – 9 กุมภาพันธ์ 2554 และในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2554 ได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลจากแผนที่ตำบลปทุมวาปีร่วมกัน ดังรายละเอียดดังนี้

ประชุม วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2554

เรื่อง การได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานโครงการ

ผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 12 คน ดังนี้

1. นายสีลา สีตาดิษฐ์
2. นายเทวี โคตรสระ
3. นายศาลา คำเรืองโคตร
4. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
5. นายสมปอง ดัมประทุม
6. นายพนม วรรณขาว
7. นายทองทิพย์ พ่อพรหม
8. นางเนตร คำเรืองโคตร
9. นายเทียม พรหมวิชัย
10. นายถวิล ยัมกระจำง
11. นายมัน จันทรโคตรแก้ว
12. นายปริญญา ภูเวียงวงศ์

ประธานในที่ประชุม ได้แจ้งให้ทราบเกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัย เพื่อที่จะทำงานเพื่อให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ ต่อไปจะมีการเริ่มดำเนินงานตั้งแต่วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2554 และในการดำเนินการดังกล่าว ได้รับเงินสนับสนุนการวิจัยจาก สกว. เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 160,800 บาท และได้เบิกจากธนาคารมา 40,000 บาท เพื่อซื้ออุปกรณ์ที่จำเป็น

แผนการดำเนินงานที่จะทำเป็นอันดับแรกคือ การจัดทำแผนที่ทั้ง 12 หมู่บ้าน ในตำบลปทุมวาปี และอันดับสองคือ การค้นหาปราชญ์ชาวบ้านของแต่ละหมู่บ้าน และแต่ละเผ่า จากนั้นจะพากันลงพื้นที่ โดยมีนักวิจัยทั้ง 12 คนได้ทำงานร่วมกัน

โดยมีผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินงานแต่ละเผ่าดังนี้

1. กลุ่มโซ่ (ทะวืง) ผู้รับผิดชอบคือ ครูเนตร
2. กลุ่มญ้อ ผู้รับผิดชอบคือ นายถวิล ยัมกระจ่าง
3. กลุ่มภูไท ผู้รับผิดชอบคือ นายพนม วรรณขาว
4. กลุ่มลาว ผู้รับผิดชอบคือ นายสีลา สีตาดิษฐ์

ประชุม วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2554

เรื่อง การทำแผนที่หมู่บ้านโนนนิม และบ้านโพนสว่าง

ผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 24 คน

1. นายสีลา สีตาดิษฐ์
2. นายศาลา คำเรืองโคตร
3. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
4. นายถวิล ยัมกระจ่าง
5. นายพนม วรรณขาว
6. นายมัน จันโคตรแก้ว
7. นายบุญมี คำเรืองโคตร
8. นายเดช แสงสี
9. นางเนตร คำเรืองโคตร
10. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
11. นายวิทยา โอษฐ์วิจิตร
12. นายรัศมี หนูจันทร์อ่อน
13. นางสมจิต แสงสี
14. นางวิเชียร แสงสี
15. นายรัฐดร ทามประสี
16. นางสาวธิดาพร ทามประสี
17. นางดวงจันทร์ หนูจันทร์อ่อน
18. นางก้น โคนารัตน์
19. นายอินทร์มอน ฤทธิธรรม
20. นายยา แสนชมภู
21. นางสุดใจ มาตราข
22. นางพิศมัย โอษฐ์วิจิตร
23. นางเทวา แสนชมภู
24. นายคณิต พวงเพชร

ทีมวิจัยได้ประชุมเรื่องการทำแผนที่ หมู่บ้านโนนนิม โดยได้เชิญท่านผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำแผนที่หมู่บ้าน และประวัติความเป็นมาของบ้านโนนนิม

ในการนี้ประธานได้กล่าวชี้แจงวัตถุประสงค์ในการทำงานของทั้ง 4 ฝ่าย ให้ผู้ใหญ่บ้านโนนนิมได้รับทราบ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้ความร่วมมือ ในการให้ข้อมูล เป็นอย่างดี และได้สอบถามถึงขนบธรรมเนียมของหมู่บ้านด้วย บ้านโนนนิมมีจุดเด่นอีกอย่างคือ มีดอนปู่ตา ซึ่งจะมีการนับถือผี และมีการเลี้ยงผีเช่นเดียวกับบ้านหนองแวงในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี

หลังจากทำแผนที่บ้านโนนนิมเสร็จ ก็ได้เดินทางไปบ้านโพนสว่าง บ้านผู้ใหญ่บ้าน เพื่อขอข้อมูลบ้านโพนสว่างและทำแผนที่ โดยได้รับความร่วมมือจากผู้ใหญ่คณิต พวงเพชร เป็นอย่างดี

ประชุม วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2554

เรื่อง การทำแผนที่หมู่บ้านถ้ำดัว บ้านทรายทอง และบ้านท่าวัด

ผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 16 คน

1. นายศาลา คำเรืองโคตร
2. นายเทวี โคตรสระ
3. นายมัน จันโคตรแก้ว
4. นายบุญมี คำเรืองโคตร
5. นายพนม วรรณทา
6. นายเดช แสงลี
7. นายเนตร คำเรืองโคตร
8. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
9. นางสาวธิดาพร ความประสี
10. นายกล้า พัดคำตัน
11. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
12. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร
13. นายพจน์ มาตราช
14. นายเสวย แสงลี
15. นายวิเวศ คำเรืองโคตร
16. นายสุนชัย ศรีวงษา

วันที่ 8 ก.พ. 54 มีการประชุมเรื่องการจัดทำแผนที่ โดยเริ่มทำหมู่บ้านแรกคือ บ้านถ้ำดัว บ้านทรายทอง และบ้านท่าวัด โดยทีมวิจัยพากันไปแต่ละหมู่บ้าน มีประธานและรองประธานกล่าววัตถุประสงค์ ความเป็นมาให้ผู้ใหญ่บ้านทราบ โดยมีผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้ให้ข้อมูล

เมื่อได้แผนผังบ้านถ้ำดัว บ้านทรายทอง ก็พักกินข้าวกลางวัน พอตอนบ่ายก็ไปบ้านท่าวัดหาผู้ใหญ่ บ้านซึ่งไปพบผู้ใหญ่ที่วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เพื่อจัดเตรียมงาน ฉลองเจดีย์ พระอาจารย์วันอุตโม ผู้ใหญ่ไม่สะดวกให้ข้อมูลกับทีมวิจัย จึงต้องมาเก็บข้อมูลใหม่อีกครั้งในวันต่อไป ทีมวิจัยก็พากันเดินทางกลับบ้าน

ประชุม วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2554

เรื่อง การทำแผนที่รวมทั้งตำบล

ผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 13 คน

1. นายสีลา สีดาติษฐ์
2. นายศาลา คำเรืองโคตร
3. นายเทวี โคตรสระ
4. นายมัน จันโคตรแก้ว
5. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
6. นายรัตตร ตามประสี
7. นายเสวย ตามประสี
8. นายพนม วรรณขาว
9. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร
10. นางเนตร จันโคตรแก้ว
11. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
12. นายบุญมี คำเรืองโคตร
13. นายเทวี โคตรสระ

ประธานแจ้งกับทีมวิจัยว่า หลังจากได้ข้อมูลมาแล้ว เราจะเริ่มทำแผนที่จริงกัน โดยนัดกันลงทำงานที่ศาลากลางบ้านหนองม่วง ถึงเวลานัดทีมวิจัยก็พากันมาทำงาน โดยแบ่งกลุ่มกันทำแต่ละหมู่บ้าน กลุ่มละ 2 -3 คน ซึ่งทีมวิจัยทุกคนตั้งใจทำงานดีมาก

พอทำแผนที่แต่ละหมู่บ้านเสร็จ ทีมวิจัยทุกคนได้ตกลงร่วมกัน ออกแนวคิดทำแผนที่รวม 12 หมู่บ้านลงในแผ่นเดียวกันว่าจะทำอย่างไร จึงจะทำได้ ทีมวิจัยทุกคนต่างออกความคิด แต่ในที่สุดก็ตกลงกันได้และจะทำในวันต่อไป

จากการทำแผนที่ชุมชน ทำให้เกิดความร่วมมือกันจากทีมวิจัย และผู้รู้ในหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน ทำให้ทีมวิจัยได้รับความรู้มากขึ้น

ภาพทีมวิจัยช่วยกันวาดแผนที่ของแต่ละหมู่บ้าน

ประชุม วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2554

เรื่อง วางแผนเก็บข้อมูลชุมชน ต.ปทุมวาปี

ผู้เข้าร่วม จำนวน 15 คน

1. น.ส. สิริรัตน์ สีสสมบัติ
2. น.ส. กุมารี ลาภอาภรณ์
3. นายสีลา สีตาดิษฐ์
4. นายศาลา คำเรืองโคตร
5. นายบุญมี คำเรืองโคตร
6. นายเสวย ตามประสี
7. นายกำจัด สายจันทร์
8. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
9. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร
10. นายพนม วรรณขาว
11. นายสมปอง ดันประทุม
12. นายเดช แสงลี
13. นางเนตร จันโคตรแก้ว
14. น.ส. ธิดาพร ความประสี
15. นายวิเวศ คำเรืองโคตร

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อเก็บข้อมูลชุมชน ด้วยการจัดทำแผนที่ชุมชน 12 หมู่บ้าน ใน ต. ปทุมวาปี
- 2) เพื่อใช้แผนที่วางแผนที่วางแผนที่จัดเก็บข้อมูล รายละเอียดของทั้ง 12 หมู่บ้าน และของแต่ละ

เผ่าทั้ง 4 เผ่า

ขั้นตอนการเตรียมงาน ตอนเช้ารองประธานไปปรับที่ฝั่เลี้ยง ที่อำเภอสว่างแดนดิน แต่ก่อนที่จะไปปรับที่ฝั่เลี้ยง ก็ได้มีการประสานงาน ติดต่อกับทีมวิจัยทั้ง 4 เผ่า ให้มารวมกันที่ศาลาประชาคม บ้านหนองม่วง พอที่ฝั่เลี้ยงมาถึงก็มีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ เนื่องจากมีสถานที่ไม่อำนวยในการทำงาน เลยตกลงกันมาทำงานที่วัดบ้านโพนสว่าง โดยขอใช้สถานที่วัดจากเจ้าอาวาสที่วัดบ้านโพนสว่าง ทีมวิจัยทำแผนที่ยังไม่ครบ จึงแบ่งกลุ่มกันทำจนเสร็จ

เมื่อทีมวิจัยทำแผนที่ทั้ง 12 หมู่บ้าน ภายในตำบลปทุมวาปีครบแล้ว ฝั่เลี้ยงได้ให้ทีมวิจัยช่วยกันต่อแผนที่ทั้ง 12 หมู่บ้านให้เป็นภาพเดียวกัน ซึ่งจะทำให้เห็นเส้นทาง และภาพแผนที่ทั้ง 12 หมู่บ้านใน ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร หลังจากนั้นให้ทีมวิจัยได้ระบุ สถานที่สำคัญของแต่ละหมู่บ้าน รวมไปถึงระบุกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน โดยกำหนดว่า “ญ” แทน กลุ่ม ญ้อ “ภ” แทนกลุ่มภูไท “ซ” แต่กลุ่ม ไช้ (ทะวืง) และ “ล” แทนกลุ่มลาว รวมไปถึงให้ทีมวิจัยช่วยกันคิดว่า “ของดีในชุมชน” ต.ปทุมวาปี หรือของดีแต่ละชนเผ่ามีอะไรบ้าง

เมื่อได้ประเด็นของดีในชุมชนมาแล้ว สิ่งที่จะต้องดำเนินการต่อไปคือ การเก็บข้อมูลอย่างละเอียด ทั้งสถานที่สำคัญ ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาซึ่งมีลักษณะเด่นตามแต่ละชนเผ่า โดยมีประเด็นดังนี้

- 1) ประวัติ – ที่มา ที่ไป
- 2) ความสำคัญ
- 3) ประโยชน์ที่ใช้ในปัจจุบัน – อดีต
- 4) อื่น ๆ (เช่น ภาพถ่าย)

นอกจากนี้ทีมวิจัยได้ร่วมกันพูดคุยถึงความคาดหวังต่อการดำเนินงานโครงการวิจัยนี้ด้วย โดยแต่ละคนได้แสดงความคิดเห็น และสรุปได้ดังนี้

- 1) อยากให้เกิดความร่วมมือกันในชุมชน
- 2) มีการทำงานเป็นทีม
- 3) อยากให้คนภายนอกรู้จักกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่ม
- 4) อยากให้เกิดการอนุรักษ์และเผยแพร่เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่ม
- 5) สามารถนำข้อมูลมาใช้แก้ปัญหาฐานรากของตนเอง
- 6) อยากให้เด็ก เยาวชน ในชุมชนรู้จักตนเองมากขึ้น
- 7) อยากให้มีการเรียนการสอนภาษาโซ่ (ทะวืง)
- 8) อยากให้เกิดการฟื้นฟูภูมิปัญญาสมุนไพร

ภาพทีมวิจัยกำลังต่อภาพแผนที่หมู่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน ใน ต.ปทุมวาปี

หลังจากที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แผนที่ระดับตำบลเรียบร้อยแล้ว ทีมวิจัยยังมีการปรับปรุงแก้ไขแผนที่อีกหลายครั้ง เพื่อที่จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอีกด้วย ดังแสดงผลอย่างละเอียดในบทต่อไป

2. การเก็บข้อมูลประวัติหมู่บ้าน

ในการเก็บข้อมูลประวัติหมู่บ้าน ทีมวิจัยของแต่ละชนเผ่า จะแบ่งกันไปเก็บข้อมูลประวัติหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้นำชุมชนของหมู่บ้านนั้น ๆ แล้วนำมารวบรวมไว้ที่ทางเนตร คำเรื่องโคตร ส่วนใหญ่แล้วจะเก็บข้อมูลในประเด็น ประวัติการเข้ามาตั้งหมู่บ้าน ผู้นำคนสำคัญของหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งปัญหาอุปสรรคในการเก็บข้อมูลประวัติหมู่บ้าน บางครั้งผู้นำชุมชน หรือผู้ใหญ่บ้านจำข้อมูลไม่ได้ จึงต้องค้นหาผู้รู้หรือปราชญ์คนอื่นที่จำได้ จนกระทั่งได้ข้อมูลทั้ง 12 หมู่บ้าน

3. การเก็บข้อมูลของดี 4 เผ่า

ในการเก็บข้อมูลของดี 4 เผ่า ทีมวิจัยได้มีการวางแผน และช่วยกันระดมความคิดในการเลือกของดีของแต่ละเผ่า พร้อมกับพิจารณาความเป็นไปได้ในการทำให้บ้านของปราชญ์นั้น เป็นศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ทั้งนี้เนื่องมาจากทีมวิจัยมีแนวคิดเบื้องต้นว่า บ้านในชุมชนก็คือศูนย์การเรียนรู้อีกแห่งหนึ่งด้วย ทั้งนี้ได้มีการหารือประชุม และเก็บข้อมูลร่วมกัน 3 ครั้งด้วยกัน ดังนี้

ประชุม วันที่ 28 มีนาคม 2554

เรื่อง วางแผนเก็บข้อมูลชุมชน ด.ปทุมวาปี

ผู้เข้าร่วม จำนวน 15 คน

1. นายสีลา สีตาคิษฐ์
2. นายศาลา คำเรื่องโคตร
3. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
4. นายสมปอง ดันประทุม
5. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร
6. นางเนตร คำเรื่องโคตร
7. นายมัน จันทรโคตรแก้ว
8. นายเสวย ตามประสี
9. นายสัญญาจร ตามประสี
10. นางสาวธิดาพร ตามประสี
11. นายกล้า พัดคำตัน
12. นายพนม วรรณขาว
13. นายเทวี โคตรสละ
14. นางสาวกัณทนา คำเรื่องโคตร
15. นายบุญมี คำเรื่องโคตร

ที่ประชุมได้มีการวางแผนร่วมกัน ถึงงานที่จะต้องดำเนินการต่อไปคือ ค้นหาของดีของแต่ละเผ่า และค้นหาประวัติหมู่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน

ประชุม วันที่ 1 มิ.ย. 2554

เรื่อง การจัดเตรียมหาข้อมูล ของดีของแต่ละเผ่า

ผู้เข้าร่วม จำนวน 14 คน

1. นายสีดา สีดาดิษฐ์
2. นายศาลา คำเรืองโคตร
3. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร
4. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
5. นายสมปอง ดันประทุม
6. นางเนตร คำเรืองโคตร
7. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
8. นายสิม สมพินิจ
9. นายสงวน สีดาดิษฐ์
10. นายสมจิตร แสงลี
11. นายเดช แสงลี
12. นายพนม วรรณขาว
13. นายเทวี โคตรสระ
14. นายบุญมี คำเรืองโคตร

ทีมวิจัยได้ร่วมกันพูดคุยการจัดเตรียมข้อมูลของชุมชนคน 4 เผ่า คือ ญ้อ, ภูไท, ไช้ (ทะวืง), ลาว ว่าแต่ละเผ่ามีของดีอะไรบ้าง มาเสนอในที่ประชุม โดยมีนายสมปอง ทำหน้าที่เสนอแนะต่อ ทีมวิจัย สรุปตามประเด็นดังนี้

ของดีกลุ่มไช้ (ทะวืง)

1. ทำเสื้อใบเตย
2. ล่าสัตว์
3. ภาษา
4. จักสาน
5. เต็นรำโดยเลียนแบบสัตว์
6. ทำกระบอง (ชี้ได้)

ของดีกลุ่มภูไท โดยมีนายพนม เป็นผู้รายงาน

1. ผ้าย้อมคราม
2. สมุนไพร (ทำลูกประคบ)

ของดีของกลุ่มญ้อ โดยมีนายประดิษฐ์ รายงาน

1. ทำไรฝ้าย
2. ทอผ้าฝ้าย
3. วิถีชีวิตเรียบง่าย

ของดีของกลุ่มลาว โดยมีนายสีลา สีตาติษฐ์ รายงาน

1. นักร้องผีเสื้อ (ผีญาติ)
2. นักร้องผีแดง
3. ผิดาแขก (ยามทำนา)
4. วิถีชีวิตของลาว
5. การแต่งกาย นุ่งอินตัน
6. การชักผ้า
7. เล่นบักอี่
8. เล่นสะบ้า
9. เต็นข้ามเขือก

จากการนำเสนอของดีของแต่ละชนเผ่าเหล่านี้ ได้มีการคัดเลือก ชนเผ่าละหนึ่งอย่าง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งนี้ต้องคัดเลือกบ้านที่ทำของดีนั้น และสามารถรับแขกผู้ที่เข้ามาศึกษาอีกด้วย โดยทีมวิจัยได้ช่วยกันพิจารณาจนได้ข้อสรุป กล่าวคือ

กลุ่มโซ่ (ทะวืง) ของดีคือ ภาษาโซ่ (ทะวืง) และเสื้อโบเตย บ้านที่เป็นแหล่งเรียนรู้คือ บ้านหนองม่วง ที่บ้านนางเนตร คำเรืองโคตร

กลุ่มภูไท ของดีคือ ผ้าย้อมคราม บ้านที่เป็นแหล่งเรียนรู้คือ บ้านปทุมวาปี ที่บ้านแม่สม จิตร แสงลี

กลุ่มญ้อ ของดีคือ กระบอง หรือขี้ได้ บ้านที่เป็นแหล่งเรียนรู้ คือ บ้านดงสร้างคำ ที่บ้าน นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร

กลุ่มลาว ของดีคือ เสื้อผ้อ หรือเสื้อตันอ้อ บ้านที่เป็นแหล่งเรียนรู้คือ บ้านบ่อแกใหญ่ ที่ บ้านนางทองกลาง ฟองชล

ประชุม วันที่ 6 ต.ค. 2554

เรื่อง วางแผนเก็บข้อมูลของดีของแต่ละเผ่า

ผู้เข้าร่วม จำนวน 21 คน

1. น.ส. กุมารี ลาภากรณ์
2. น.ส. สิริรัตน์ สีสสมบัติ
3. น.ส. กัลยา ชองรัมย์
4. นายสีลา สีตาติษฐ์
5. นายศาลา คำเรืองโคตร
6. นายเทวี โคตรสระ
7. นายสมปอง ดันประทุม
8. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
9. นายกาทอง บรรณสาร
10. นายวิเวศ คำเรืองโคตร

11. นายเทียบ พรหมวิชัย
12. นายเลวย ตามประสี
13. นายสิม สมพินิจ
14. นายบุญมี คำเรืองโคตร
15. นายใจเมือง ภูเทียมลม
16. นางเนตร จันโคตรแก้ว
17. นายแก้ว สายมาลา
18. นางอุตร ภูพันธ์
19. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
20. นางทองกลาง ฟองชล
21. นายคำพล ดอจันตัน
22. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร

กิจกรรมนี้ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงได้ร่วมกันวางแผนสำหรับการเก็บข้อมูลของดี 4 เผ่าของแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ในการประชุมวางแผนร่วมกัน ได้มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล และเจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบล เข้าร่วมประชุม ร่วมรับฟังและแสดงความคิดเห็นถึงการเก็บข้อมูลสำหรับการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อีกทั้งยังอธิบายถึงแนวทางในการสนับสนุนชุมชนให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอีกด้วย ซึ่งที่ประชุมได้สรุปร่วมกันว่าในวันที่ 7 และ 8 ตุลาคม จะลงพื้นที่เก็บข้อมูลถึงของดีแต่ละบ้าน รวมถึงประวัติศาสตร์ของแต่ละชนเผ่าอีกด้วย เพื่อค้นหาว่าของดี 4 เผ่า มีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างไร ตลอดจนคนทั้ง 4 เผ่านี้อยู่ร่วมกันได้อย่างไร โดยมีการนัดหมายปราชญ์ชาวบ้านของแต่ละชนเผ่าไว้แล้ว ทั้งนี้ได้มีทีมพี่เลี้ยงเป็นผู้ช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลของดีของแต่ละเผ่าอีกด้วย

ภาพการประชุมวางแผนการเก็บข้อมูลร่วมกัน โดยมีนายก อบต. เข้าร่วม

ประชุม วันที่ 7 – 8 ต.ค. 2554

เรื่อง เก็บข้อมูลกลุ่มญาติ และกลุ่มญาติ

ผู้เข้าร่วม จำนวน 31 คน

1. นายสีลา สีลาดิษฐ์
2. นายศาลา คำเรืองโคตร
3. นายเทวี โคตรสระ
4. นายพนม วรรณขาว
5. นายกาทอง บุราณसार
6. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร
7. นายสิม สมพินิจ
8. นางเนตร จันโคตรแก้ว
9. นางสมจิตร แสงลี
10. นายวิเชียร แสงลี
11. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
12. นายสมถวิล อำมาตรสมบัติ
13. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
14. น.ส.อรพิน แสงลี
15. น.ส.จริยา บุญธิคำ
16. นางสุภาภรณ์ โพธิ์จักร
17. นางดอกไม้ นันอุตร
18. นายคำพล ดงจันตัน
19. นายแก้ว สายมาลา
20. นางวีระ นามแสงโคตร
21. นางยา แสงสุพรรณ
22. นางหวัง นามแสงโคตร
23. นางปราณี แสงสุพรรณ
24. แม่ทอง มุกดาพันธ์
25. แม่นิยม สำราญพั๊ด
26. พ่อยนต์ คุณคำ
27. พ่อยืน สำราญพั๊ด
28. พ่อเถิง มุกดาพันธ์
29. นางทองกลาง ฟองชล
30. นายสมปอง ดันเปทุม
31. นางสมัย บุราณसार

ในช่วงเช้าทีมวิจัยร่วมกับทีมพี่เลี้ยง ได้เก็บข้อมูลในหมู่บ้านปทุมวาปี โดยสัมภาษณ์ อาจารย์บรรทม แสงลี อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านปทุมวาปี เกี่ยวกับประวัติของเผ่าญ้อ ว่ามีต้นกำเนิด มีที่มาอย่างไร รวมไปถึงวิถีชีวิตที่อยู่หากินกันตามธรรมชาติ นอกจากนี้ท่านอาจารย์บรรทมนยังได้ให้แง่คิดและให้กำลังใจกับทีมวิจัยในการทำงานด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย

จากนั้นทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยง ได้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการทำผ้าย้อมครามจากแม่สมจิตร แสงลี ซึ่งเป็นผู้ทำผ้าย้อมครามมานานหลายปี และได้รับการสืบทอดมาจากรุ่นบรรพบุรุษ วิธีการเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ตั้งแต่ที่มาของวัตถุดิบ วิธีการทำ การนำไปใช้ ประโยชน์และคุณค่าของผ้าย้อมครามของชาวภูไท

จากนั้นทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงเดินทางไปที่บ้านดงสร้างคำ กลุ่มญ้อ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ พ่อเถิง มุกดาพันธ์, พ่อเย็น สาราญพัก, พ่อยนต์ คุณคำ ฯลฯ ซึ่งใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึก ถ้ามถึงประวัติของคนกลุ่มญ้อ วิถีชีวิต ความเปลี่ยนแปลง รวมไปถึงการทำกะบองหรือขี้ไต้ของกลุ่มญ้อ ซึ่งมีความสำคัญและมีคุณค่าของชุมชนในอดีตเป็นอย่างมาก

ภาพสัมภาษณ์อาจารย์บรรทม แสงลี

ภาพ สาธิต การปั่นด้ายสำหรับการทำผ้าย้อมคราม กลุ่มภูไท

ภาพ สาธิตการทำกะบอง (ซีโต้) เผ่าญ้อ

ประชุม วันที่ 9 – 10 ตุลาคม 2554

เรื่อง เก็บข้อมูลกลุ่มลาว และกลุ่มโซ่ (ทะวืง)

ผู้เข้าร่วม จำนวน 24 คน

1. นายสีลา สีลาดิษฐ์
2. นายเกียบ พรหมวิชัย
3. นายสิม สมพินิจ
4. นายประติษฐ์ นามแสงโคตร
5. นายพนม วรรณขาว
6. นายสมอง จันทร์โคตรแก้ว
7. นายบุญมี คำเรืองโคตร
8. นายเทวี โคตรสระ
9. นายศาลา คำเรืองโคตร
10. นางสมจิตร แสงลี
11. นายวิเชียร แสงลี
12. นางดอกไม้ นันอุดร
13. นางสมถวิล อ่ำมาตรสมบัติ
14. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
15. นางอุดร ภูพันธ์
16. นางทองกลาง ฟ่องชล
17. นางสมควร ฟ่องชล
18. นายกาทอง บุราณสาร
19. นายแก้ว สายมาลา
20. ด.ญ.กมลวรรณ ฟ่องชล

21. น.ส. จริยา บุญธิคำ
22. นางอุตร ฟองชล
23. นายธีระวุฒิ สุตรไชย
24. นายทองชัย ฟองชล

ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงได้ร่วมกันเก็บข้อมูล ที่บ้านบ่อแกใหญ่ เฝ้าลาว โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ กำนันทองชัย ฟองชล นายเทียบ พรหมวิชัย ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสองดาว ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของกลุ่มลาวที่อพยพมาตั้งแต่อดีต รวมไปถึงข้อมูลเรื่องประเพณี วัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา อีกทั้งยังได้ข้อมูลเกี่ยวกับการทอเสื่อผืนอีกด้วย

ประชุม วันที่ 11 – 12 ต.ค. 2554

เรื่อง ประชุมเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน

ผู้เข้าร่วม จำนวน 31 คน

1. นายสีลา สีลาดิษฐ์
2. นายศาลา คำเรืองโคตร
3. นายเทวี โคตรสระ
4. นายพนม วรรณขาว
5. นายกาทอง บุราณสาร
6. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร
7. นายสิม สมพินิจ
8. นางเนตร จันโคตรแก้ว
9. นางสมจิตร แสงลี
10. นายวิเชียร แสงลี
11. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
12. นายสมถวิล อามาตรสมบัติ
13. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
14. น.ส.อรพิน แสงลี
15. น.ส.จริยา บุญธิคำ
16. นางสุภาภรณ์ โพธิ์จักร
17. นางดอกไม้ นันนุตร
18. นายคำพล ตงจันตัน
19. นายแก้ว สายมาลา
20. นางวีระ นามแสงโคตร
21. นางยา แสงสุพรรณ
22. นางหวั่ง นามแสงโคตร

23. นางปราณี แสงสุพรรณ
24. แม่ทอง มุกดาพันธ์
25. แม่นิยม สำราญพั๊ด
26. พ่อยนต์ คุณคำ
27. พ่อยืน สำราญพั๊ด
28. พ่อเถิง มุกดาพันธ์
29. นางทองหลาง ฟองชล
30. นายสมปอง ดันเปทุม
31. นางสมัย บุราณसार

หลังจากได้ข้อมูลทุกกลุ่มแล้ว ทีมพี่เลี้ยงได้นำกระบวนการในการสรุปข้อมูลที่ได้ และนำข้อมูลที่ได้อาแปลงเป็นภาพ เพื่อให้เห็นภาพของศูนย์การเรียนรู้ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยจะทำให้เห็นว่าภายในศูนย์การเรียนรู้ต้องประกอบไปด้วยเนื้อหา หรือข้อมูลอะไรบ้าง มีรูปแบบในการจัดแสดงอย่างไร ตลอดจนบ้านที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ทั้ง 4 หลังในชุมชนควรมีการจัดแสดงนิทรรศการ หรือป้ายคำบรรยายอย่างไร

ทีมวิจัยได้สรุปร่วมกันถึงกระบวนการเก็บข้อมูลมีดังนี้

1. วางแผนการเก็บข้อมูล
2. เตรียมการตั้งคำถามสิ่งที่อยากรู้
3. ค้นหาผู้ที่สามารถให้ข้อมูลสำคัญได้
4. เกิดการประสานงานระหว่างทีมวิจัย และปราชญ์ผู้ให้ข้อมูล
5. การแบ่งการทำงานภายในทีม
6. เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การถ่ายภาพประกอบ การบันทึกเสียง
7. สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์
8. นำเสนอข้อมูล พร้อมกับพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกัน

สิ่งที่ได้จากการเก็บข้อมูลร่วมกัน สรุปได้ดังนี้

1. ทีมวิจัยได้นั่งพูดคุย จับเข้าคุยกันในเรื่องราวของตนเอง โดยเฉพาะเรื่องประวัติความเป็นมา บรรพบุรุษ และของดี 4 เผ่า
2. ได้เห็นการทำงานของพี่เลี้ยงเป็นแบบอย่าง สามารถนำไปใช้ในการทำงานวิจัยได้
3. สิ่งที่ต้องการเพิ่มเติมคือ ต้องการความรู้ทางด้านวิชาการ

ภาพ สาธิตการทอเสื้อผ้าของกลุ่มลาว

ภาพ ทีมวิจัยสรุปข้อมูลร่วมกัน

2.3 กิจกรรมการทำปฏิทินวัฒนธรรม

ทีมวิจัยได้มีการประชุมร่วมกันและระดมความคิดร่วมกันในการจัดทำปฏิทินวัฒนธรรม โดยแบ่งเป็นวงวัฒนธรรมงานเทศกาล ประเพณี วงวัฒนธรรมการประกอบอาชีพ และวงวัฒนธรรมการทำมาหากิน เช่น การเก็บพืชผัก และจับสัตว์ เป็นต้น โดยได้ประชุมร่วมกันในวันที่ 7 มกราคม 2555 จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 10 คน ดังนี้

1. นายสีลา สีลาติษฐ์
2. นายศาลา คำเรืองโคตร
3. นายบุญมี คำเรืองโคตร
4. นางเนตร จันโคตรแก้ว
5. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
6. นายปริญญา ภูเวียงวงศ์
7. น.ส. อัจฉราภรณ์ ถาวรพัฒน์

8. น.ส. กุมารี ลาภอาภรณ์
9. น.ส. กัลยา ชองรัมย์
10. นายรณกร รักษ์วงศ์

2.4 กิจกรรมการจัดทำศูนย์การเรียนรู้

หลังจากที่เก็บข้อมูลชุมชน และข้อมูลของดีทั้ง 4 เผ่าแล้ว ได้มีการวางแผนร่วมกันจัดทำนิทรรศการจำลอง เพื่อที่จะสามารถเป็นต้นแบบในการนำไปสู่การจัดนิทรรศการจริง ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลในการสนับสนุนงบประมาณ การเอื้อเฟื้อสถานที่ตลอดจนการวางระบบการบริหารจัดการร่วมกับชุมชนต่อไป ทั้งนี้ทีมวิจัยได้มีการดำเนินงานเบื้องต้นสำหรับการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ ทั้งที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นศูนย์ข้อมูล และศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน มีลำดับการดำเนินงานดังรายละเอียดดังนี้

วันที่ 27 พฤษภาคม 2554 ทีมนักวิจัยร่วมกับทีมพี่เลี้ยง ได้ค้นหา สำนวนสถานที่ในชุมชน สำหรับจัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ โดยได้ไปดูสถานที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในชุมชน สามารถนำมาปรับปรุงเป็นศูนย์การเรียนรู้ได้ แต่อยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล หัวหน้าโครงการวิจัยพร้อมคณะวิจัยจึงต้องไปปรึกษากับทางองค์การบริหารส่วนตำบลก่อน

หลังจากนั้นวันที่ 10 กันยายน 2554 ทีมวิจัยได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือกันอีกครั้งในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

ต่อมาวันที่ 16 กันยายน 2554 ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยง พร้อมกับ ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์ ได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อจัดหาสถานที่สำหรับจัดทำศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ดังนั้นจึงได้พบปะพูดคุยกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้มีแนวคิดในการจัดทำโครงการสุขภาวะตำบล โดยจัดให้ตำบลปทุมวาปีเป็นแหล่งเรียนรู้อยู่แล้ว จึงให้การสนับสนุนชุมชน และอนุเคราะห์สถานที่ส่วนหนึ่งขององค์การบริหารส่วนตำบล จัดทำเป็นศูนย์ข้อมูลของตำบลปทุมวาปี อีกทั้งยังมีแนวทางในการพัฒนาให้ฐานการเรียนรู้ทั้ง 27 ฐานการเรียนรู้ภายในตำบลปทุมวาปีอีกด้วย นอกจากนี้ทางนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ได้ส่งทีมเจ้าหน้าที่มาร่วมทำงานและเก็บข้อมูลร่วมกับทีมวิจัยชุมชนอีกด้วย

หลังจากที่ทีมวิจัยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน และเห็นภาพการจัดแสดงศูนย์การเรียนรู้เรียบร้อยแล้ว ทีมวิจัยมีการดำเนินการในการสร้างแบบจำลองสำหรับเป็นตัวอย่างในการจัดทำนิทรรศการจริงต่อไป โดยวันที่ 6 - 11 พฤศจิกายน 2554 ได้มีการประชุมร่วมกัน และจัดทำบ้านจำลอง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่าทั้ง 4 ชนเผ่าร่วมกัน

จากนั้นวันที่ 1 - 5 กุมภาพันธ์ 2555 ทีมวิจัยร่วมกับทีมพี่เลี้ยง ได้ร่วมกันทำแบบจำลองให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการวาดภาพทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตการทำมาหากิน และประเพณีวัฒนธรรมของคนทั้ง 4 เผ่าอีกด้วย

ภาพ การร่วมกันทำแบบจำลองศูนย์การเรียนรู้ ฯ

ทั้งนี้เนื่องจากการจัดทำนิทรรศการจริงจำเป็นต้องใช้งบประมาณสูง ในเบื้องต้นทางทีมวิจัยจึงลงความเห็นว่าการจัดทำเป็นแบบจำลองก่อน เพื่อที่จะสามารถนำไปจัดทำให้เกิดผลจริงได้ในโอกาสต่อไป ส่วนปัญหาอุปสรรคในการทำแบบจำลองนิทรรศการ พบว่า วัสดุที่ใช้ยังขาดความคงทน ทำให้สามารถจัดแสดงได้ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามทีมวิจัยทุกคนมีความตั้งใจร่วมกันทำแบบจำลองจนเป็นผลสำเร็จ

ภาพ การประชุมและทำแบบจำลองศูนย์การเรียนรู้แต่ละชนเผ่า

ภาพ ศูนย์การเรียนรู้ภาษาโซ ที่บ้านหนองม่วง ของนางเนตร จันโคตรแก้ว

2.5 กิจกรรมการจัดเวทีปิดโครงการ

ในการจัดกิจกรรมปิดเวทีโครงการวิจัย เพื่อนำเสนอข้อมูลที่ได้อำนาจมาให้ชุมชนคนอื่นๆ ได้รับทราบ อีกทั้งยังเป็นเวทีแลกเปลี่ยนในการวางแผนหรือแนวทางในการบริหารจัดการ ด้อยอดโครงการศูนย์การเรียนรู้ต่อไป โดยแบ่งลักษณะการทำงานเป็น 2 ช่วง ได้แก่ การเตรียมงาน และวันที่จัดงานปิดเวทีโครงการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประชุม วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2555

เรื่อง เตรียมงานจัดเวทีปิดโครงการ

ผู้เข้าร่วม จำนวน 10 คน

1. นายสีลา สีลาดิษฐ์
2. นายบุญมี คำเรืองโคตร
3. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
4. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร
5. นายสม สมพินิจ
6. นางเนตร จันโคตรแก้ว
7. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
8. นายศาลา คำเรืองโคตร
9. นายพนม วรรณขาว
10. นายสมปอง ดันประทุม

ทีมวิจัยได้ประชุมร่วมกันว่า การจัดเวทีปิดโครงการควรจะเชิญใครมาในงานบ้าง ที่ประชุมได้สรุปร่วมกันว่า จะเชิญผู้นำชุมชน เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปี กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน รวมทั้งกลุ่มชาวบ้านที่สนใจ โดยสถานที่จัดเวทีปิดโครงการคือ ห้องศูนย์การเรียนรู้ ภายในองค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปี และจะมีการจัดงานเวทีปิดโครงการในวันที่ 4 มีนาคม 2555

ประชุม วันที่ 3 มีนาคม 2555

เรื่อง เตรียมงานจัดเวทีปิดโครงการ

ผู้เข้าร่วม จำนวน 11 คน

1. นายสีลา สีลาดิษฐ์
2. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
3. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร
4. นามสิม สมพินิจ
5. นางเนตร จันโคตรแก้ว
6. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
7. นายศาลา คำเรืองโคตร
8. นายพนม วรรณขาว
9. นางสมจิตร แสงลี
10. นายวิเชียร แสงลี
11. นายปริญญา ภูเวียนวงศ์

ทีมวิจัยร่วมกับทีมพี่เลี้ยงร่วมกันเตรียมงานจัดเวทีปิดโครงการ ทั้งในส่วนของการจัดสถานที่ การจัดแสดงนิทรรศการ ตลอดจนมีการวางแผนการร่วมกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

8.30 – 9.00 น.	ลงทะเบียน
9.00 – 9.30 น.	กล่าวรายงานโดยหัวหน้าโครงการ
กล่าวเปิดงานโดยประธานในพิธี
นำเสนอการทำงานโดยหัวหน้าโครงการ
ตัวแทนทั้ง 4 เผ่า นำเสนอผลงานการทำงานโครงการ
9.30 – 11.00 น.	เวทีเสวนา "การบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ฯ"
11.00 – 12.00 น.	ศึกษาดูงานศูนย์การเรียนรู้สี่เผ่าในชุมชน
- ฝ่ายอ้อมคราม กลุ่มภูไท บ้านปทุมวาปี
- ชี้ใต้ กลุ่มญ้อ บ้านดงสร้างคำ
- เสือตันอ้อ กลุ่มลาว บ้านบ่อแกใหญ่
- ภาษาโซ่ กลุ่มโซ่ (ทะวืง) บ้านหนองม่วง

ประชุม วันที่ 4 มีนาคม 2555

เรื่อง เวทีปิดโครงการ

ผู้เข้าร่วม จำนวน 85 คน ประกอบไปด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล ครู ชุมชนทุกหมู่บ้านในตำบลปทุมวาปี และทีมพี่เลี้ยงจากมหาวิทยาลัยมหิดล

ในงานนี้ทีมวิจัยได้มีการนำเสนอผลงานการวิจัย ตามกำหนดการที่ได้กำหนดไว้ โดยหัวหน้าโครงการ และทีมวิจัยได้ชี้แจงการดำเนินงานที่ผ่านมา ซึ่งมีการสำรวจพื้นที่ เพื่อจัดทำแผนที่ตำบล มีการเก็บข้อมูลชุมชนของคนทั้งสี่เผ่า มีการจัดทำแบบจำลองนิทรรศการดังกล่าว

ส่วนในวงเสวนาเรื่องการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ ๔ ว่าจะอย่างไรให้ศูนย์การเรียนรู้มีชีวิตชีวา และทำให้เกิดความยั่งยืนได้ ทั้งนี้ได้มีผู้แลกเปลี่ยนหลากหลายกลุ่ม โดยเฉพาะในกลุ่มของผู้นำ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้ง ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์ ได้ให้ข้อเสนอแนะในการต่อยอด หรือการดำเนินการต่อไป รายละเอียดจะกล่าวในบทต่อไป

ผลจากการจัดเวทีปิดโครงการ ทำให้เห็นว่าชุมชนมีความเข้าใจในการทำงานวิจัยเรื่องศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อีกทั้งที่วิจัยยังได้รับการสนับสนุนในการดำเนินงานต่อไปหลังจากปิดโครงการแล้ว กล่าวคือ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจะมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องในการสนับสนุนให้เกิดศูนย์การเรียนรู้อย่างแท้จริง อีกทั้งยังให้การสนับสนุนชุมชน โดยชุมชนสามารถร่วมกันเขียนโครงการเพื่อเสนอของบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลได้

ภาพ การจัดเวทีปิดโครงการวิจัย

ภาพ การดูแลหลังเรียนรู้ภายในชุมชน

2.6 กิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

นอกจากการดำเนินงานในงานวิจัยตามโครงการแล้ว ทีมวิจัยยังมีการวางแผน ประชุม และมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมของชุมชน ดังนี้

ประชุม วันที่ 2 เมษายน 2554

เรื่อง การหารือกิจกรรมวันผู้สูงอายุวันที่ 5 เมษายน 2554

ผู้เข้าร่วม จำนวน 15 คน

1. นายสิลา สิตาธิษฐ์
2. นายเทวี โคตรสระ
3. นายเดช แสงสี
4. นายพนม วรรณขาว
5. นายกล้า พัดคำตัน
6. นายบุญมี คำเรืองโคตร
7. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร
8. นางทองทิพย์ พ่อพรหม
9. นางเหมือนจันทร์ คำเรืองโคตร
10. นายสิม สมพินิจ
11. นายเสวย ตามประเสริฐ
12. นางสมจิต แสงสี
13. นางวิเชียร แสงสี
14. นางสาวอมรรัตน์ ฤทธิธรรม
15. นางเนตร จันโคตรแก้ว

ที่ประชุมได้หารือเรื่องการร่วมกิจกรรมในวันผู้สูงอายุ วันที่ 5 เมษายน 2554 โดยจะมีการ
ดมน้ำสมุนไพรร่วมกันของชนเผ่าทั้ง 4 เผ่า รวมถึงมีการแต่งกายประจำเผ่า นอกจากนี้ทีม
วิจัยควรหาข้อมูลเรื่องประวัติของแต่ละเผ่า แล้วนำมาสรุปร่วมกันอีกครั้ง

ประชุม วันที่ 5 เมษายน 2554

เรื่อง เข้าร่วมงานวันผู้สูงอายุ

ผู้เข้าร่วม จำนวน 22 คน

1. นายสีลา สีตาคิษฐ์
2. นายเทวี โคตรสระ
3. นายบุญมี คำเรืองโคตร
4. นายประติษฐ์ นามแสงโคตร
5. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
6. นายเสวย ตามประสี
7. นายวิเวศ คำเมืองโคตร
8. นายสิม สมพินิจ
9. นายพนม วรรณทา
10. นายเดช แสงสี
11. นายกล้า พัดคำตัน
12. นางหวัง นามแสงโคตร
13. นางดอง มุทดาพันธ์
14. นางยา แสงสุพรรณ
15. นางสาวสังคม จิตรไชยสาร
16. นางปราณี แสงสุพรรณ
17. นางวีระ นามแสงโคตร
18. นางหา แก้วยา
19. สมจิตร แสงสี
20. นางสาวสุภาพร โพธิ์จักร์
21. นางสาวอมรรัตน์ ฤทธิธรรม
22. นางทองทิพย์ พ่อพรหม

ทีมวิจัยได้ไปเข้าร่วมงานวันผู้สูงอายุ ที่อบต. ปทุมวาปี ทั้งนี้ทีมวิจัยได้ไปดมน้ำสมุนไพรร่วม
ผู้คนที่มาร่วมงานได้ดมน้ำสมุนไพรร่วมกันของชาวโซ่ (ทะวืง) อีกด้วย

ประชุม วันที่ 12 เมษายน 2554

เรื่อง งานประจำปีวัดถ้ำพวง

ผู้เข้าร่วม จำนวน 10 คน

32. นายเทวี โคตรสระ
33. นายสมอง จันทรโคตรแก้ว
34. นายศาลา คำเรืองโคตร
35. นายบุญมี คำเรืองโคตร
36. นางภาทอง บราสาร
37. นายดิด นามแสงโคตร
38. นายพนม วรรณขาว
39. นางบัว ไตงตาล
40. นายสีลา สีดาดิษฐ์
41. นายเทวี สมโกชน์

รองประธานได้แจ้งให้ที่ประชุมทราบ เรื่องงานประจำปีวัดถ้ำพวง ที่ประชุมมีมติให้แต่ละเผ่าหาสมาชิกไปต้อนน้ำยาสมุนไพร บริการให้พี่น้องที่มาร่วมทำบุญในวัดถ้ำพวง นอกจากนี้รองประธานยังได้ประกาศแจ้งให้ทราบ โดยให้ทำแผนที่ตำบลให้มันชัดเจน

ประชุม วันที่ 8 มกราคม 2555

เรื่อง การขึ้นโครงการวิจัยใหม่ (โครงการศึกษาพฤติกรรมการใช้ยาสมุนไพร)

ผู้เข้าร่วม จำนวน 12 คน

1. คุณหมอประไพศรี
2. คุณหมอจ้อย
3. น.ส.อัจฉราภรณ์ ถาวรพัฒน์
4. น.ส.กุมารี ลาภอาภรณ์
5. นายรณกร รักษ์วงศ์
6. น.ส.กัลยา ของรัมย์
7. นายสีลา สีลาดิษฐ์
8. นายศาลา คำเรืองโคตร
9. นายสมอง จันโคตรแก้ว
10. นายกาทอง บุราณสาร
11. นายประดิษฐ์ นามแสงโคตร
12. นางเนตร จันโคตรแก้ว

ทีมวิจัย ทีมพี่เลี้ยงและหมออนามัยต.ปทุมวาปี มีการประชุมปรึกษาหาเรื่องร่วมกันเกี่ยวกับการพัฒนาโครงการวิจัยในประเด็นการศึกษาพฤติกรรมการใช้ยาสมุนไพรของชุมชนตำบลปทุมวาปี รวมถึงการกำหนดแผนกิจกรรมร่วมกันอีกด้วย

อาจกล่าวสรุปได้ว่าทีมวิจัยมีการประชุมและมีการทำงานร่วมกันตามแผนการดำเนินการตามโครงการ โดยมีพี่เลี้ยงคอยติดตามและสนับสนุนการทำงานอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีการทำงาน

และการให้ความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนตำบล เนื่องจากมีส่วนช่วยในการสนับสนุนการจัดทำ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอีกด้วย

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยสัมภาษณ์ในกลุ่มผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ประวัติการอพยพของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ลักษณะเด่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การทำผ้าย้อมคราม เป็นต้น หลังจากนั้นมีการประชุมสรุปข้อมูลร่วมกัน ผู้ที่ให้ข้อมูลคนสำคัญ เช่น

อาจารย์บรรทม แสงลี	อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านปทุมวาปี
แม่สมจิตร แสงลี	ปราชญ์ชาวบ้านทำผ้าย้อมคราม กลุ่มภูไท
พ่อเถิง มุกดาพันธ์	ปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มญ้อ
พ่อเย็น สำราญพัก	ปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มญ้อ
พ่อยนต์ คุณคำ	ปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มญ้อ
กำนันทองชัย ฟองชล	ปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มลาว
นายเทียบ พรหมวิชัย	ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสองดาว

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้ใหญ่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งในเรื่องการทำเสื่อใบเตย กลุ่มโซ่ (ทะวืง) ปราชญ์ชาวบ้านการทำเสื่อตันอ้อ และเสื่อผือ กลุ่มลาว อีกด้วย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ทีมวิจัยได้ร่วมกันเก็บข้อมูลในด้านต่าง ๆ มาเรียบร้อยแล้ว จะร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้กระบวนการประชุมกลุ่ม (focus group) และมีทีมพี่เลี้ยงช่วยนำกระบวนการ เช่น การวิเคราะห์ ข้อมูลเรื่องแผนที่ตำบลปทุมวาปี หรือการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การจัดแสดงนิทรรศการ ในศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการโครงการ “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ (ทะวืง), ญ้อ, ภูไท และลาว ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร” เกิดผลการวิจัย ดังนี้

1. แผนที่ตำบลปทุมวาปี

การจัดทำแผนที่ชุมชนภายใน ต.ปทุมวาปี มีทั้งหมด 12 หมู่บ้าน ได้แก่

- 1) บ้านท่าวัด
- 2) บ้านถ้ำดัว
- 3) บ้านหนองม่วง
- 4) บ้านบ่อแกน้อย
- 5) บ้านบ่อแกใหญ่
- 6) บ้านปทุมวาปี
- 7) บ้านโพนสว่าง
- 8) บ้านหนองแขว
- 9) บ้านหนองเจริญ
- 10) บ้านโนนนิม
- 11) บ้านทรายทอง
- 12) บ้านดงสร้างคำ

หลังจากที่ชุมชนได้ทำแผนที่ระดับหมู่บ้านครบทั้ง 12 หมู่บ้าน แล้วนำแผนที่แต่ละแผ่น แต่ละหมู่บ้านมาวางเรียงต่อกัน ทีมพี่เลี้ยงได้ตั้งประเด็นคำถามเพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ร่วมกัน จากแผนที่ตำบลปทุมวาปีทำให้เกิดข้อมูลสำคัญ ดังนี้

1.1 สถานที่สำคัญในตำบลปทุมวาปี

- 1) อบต. ต.ปทุมวาปี 1 แห่ง
- 2) วัด 9 แห่ง
- 3) โรงเรียน 6 แห่ง
- 4) สถานีอนามัย 1 แห่ง
- 5) เจดีย์ 1 แห่ง
- 6) วงเวียน 1 แห่ง
- 7) ศาลาประชาคม 6 แห่ง

- 8) กรมป่าไม้ 1 แห่ง
- 9) อุทยานแห่งชาติภูผาเหล็ก 1 แห่ง
- 10) อ่างเก็บน้ำ 6 แห่ง
- 11) ศูนย์ศิลปาชีพไททอง 1 แห่ง
- 12) หนองน้ำ 10 แห่ง
- 13) ฝ่ายน้ำล้น 5 แห่ง
- 14) ศูนย์เด็กเล็ก 2 แห่ง (บ้านหนองม่วง และบ้านหนองแวง)
- 15) ป่าช้า 10 แห่ง

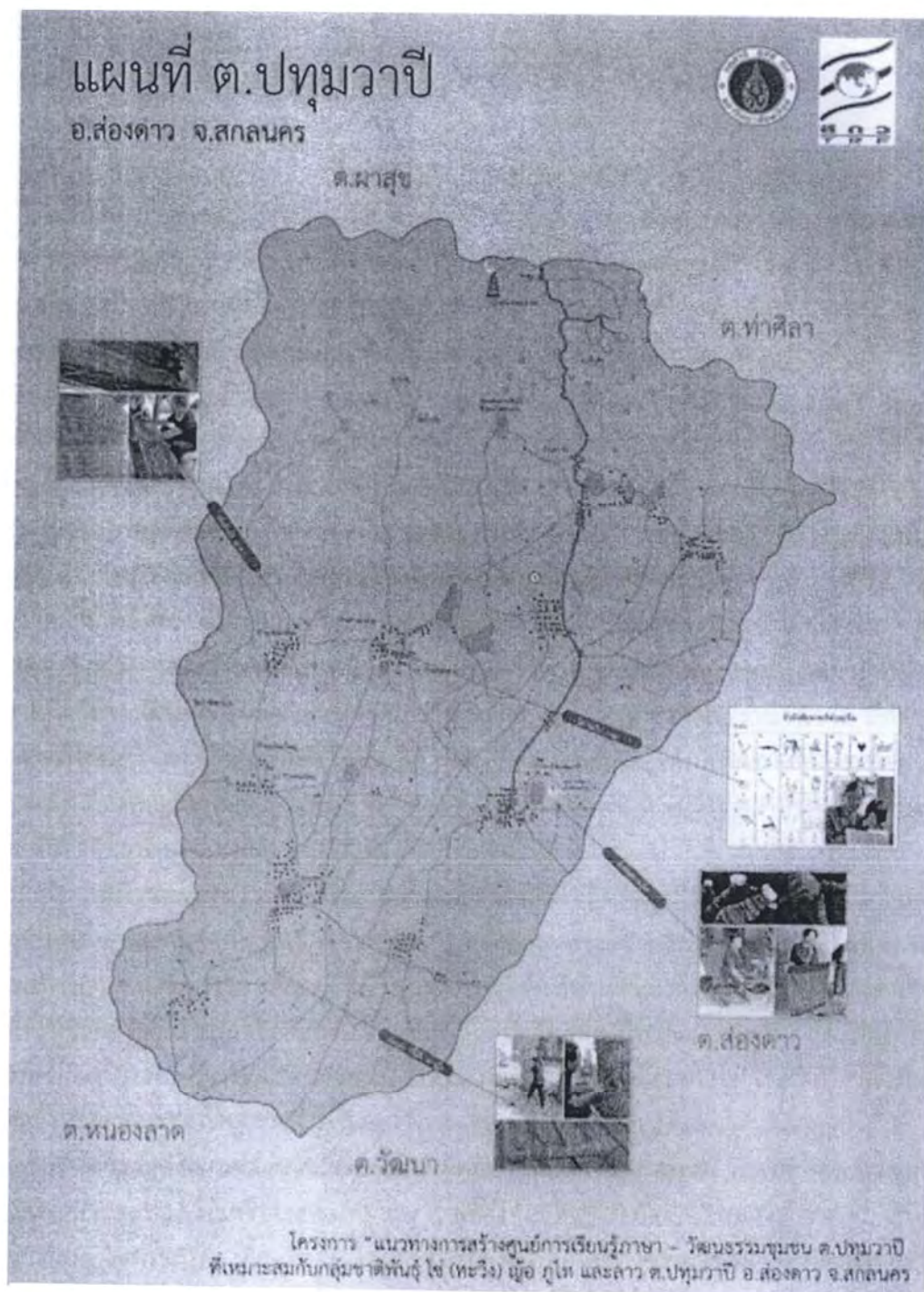
จากสถานที่สำคัญเหล่านี้ มีบางแห่งสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะวัดที่สำคัญในตำบลปทุมวาปี เช่น วัดถ้ำพวง หรือวัดอภัยดำรงธรรม ภายในมีพิพิธภัณฑสถานอาจารย์วัน อุตตโม ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านตำบลปทุมวาปี นอกจากนี้ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ คือ อุทยานแห่งชาติภูผาเหล็ก ซึ่งในอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่มีวิถีชีวิต การทำมาหากิน เก็บของป่ากันในผืนป่าแห่งนี้ด้วย นอกจากนี้ในตำบลปทุมวาปียังมีหนองน้ำถึง 10 แห่ง แสดงให้เห็นว่า ชุมชนนิยมมาตั้งถิ่นฐานใกล้กับแหล่งน้ำอีกด้วย อีกทั้งชื่อบ้านยังมีการตั้งชื่อว่า "หนอง" หรือ "บ่อ" อีกด้วย เช่น บ้านหนองม่วง บ้านหนองแวง บ้านบ่อแกน้อย บ้านบ่อแกใหญ่ เป็นต้น

1.2 กลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน

กลุ่มชนเผ่าแต่ละชนเผ่ามีการอาศัยอยู่ตามแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้

- 1) กลุ่มญ้อ อาศัยหนาแน่นในหมู่บ้านดงสร้างคำ
- 2) กลุ่มภูไท อาศัยหนาแน่นในหมู่บ้านโพนสว่าง, บ้านทรายทอง, บ้านปทุมวาปี, บ้านท่าวัด, บ้านถ้ำด้ว และบ้านโนนนิม
- 3) กลุ่มลาว อาศัยหนาแน่นในหมู่บ้านบ่อแกใหญ่ และบ้านบ่อแกน้อย
- 4) กลุ่มโซ (ทะวีง) อาศัยหนาแน่นในหมู่บ้านหนองแวง, บ้านหนองม่วง, บ้านหนองเจริญ

หลังจากที่ชุมชนได้ทำแผนที่ทั้งในระดับหมู่บ้าน แล้วนำมาสู่การทำแผนที่ระดับตำบล ทีมพี่เลี้ยงได้นำแผนที่ที่ชุมชนวาดด้วยมือ มาสู่การทำแผนที่ด้วยการใช้คอมพิวเตอร์กราฟฟิค เพื่อให้เกิดความสวยงาม และมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ภายในแผนที่ยังได้แสดงที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชนของแต่ละบ้านอีกด้วย ดังนี้

ภาพ แผนที่ตำบลปทุมวาปี แสดงศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชน

2. ประวัติและวิถีชีวิตทั้งสี่ชนเผ่า

2.1 ชนเผ่าโซ่ (ทะวืง)

นานมาแล้ว ชาวโซ่ (ทะวืง) มีถิ่นกำเนิดอยู่ประเทศลาว แขวงคำมกต์คำม่วน หมู่บ้านค่างเหล็ก เป็นชื่อหมู่บ้านของชาวโซ่ (ทะวืง) สาเหตุที่ได้หนีจากประเทศลาวเพราะต้องหนีสงครามพวกฝรั่งเศสเข้ายึดครองประเทศลาว พวกผู้ชายถูกบังคับให้ทำงาน ไม่มีวันหยุดพักผ่อน ชาวโซ่ (ทะวืง) ทนไม่ไหว จึงชวนกันหนี โดยมีทั้งชาวโซ่ (ทะวืง) และชาวญ้อร่วมหนีมาด้วยกัน มีท้าวพระยาจันทร์เป็นผู้นำพาชาวบ้านส่วนหนึ่งหนี กลุ่มคนที่มีฐานะ มีเงินทอง หนีโดยขี่ช้าง ขี่เกวียน ส่วนชาวบ้านธรรมดาที่ใช้การเดินทางเท้า พร้อมกับวัว ควาย ตั้งแต่หมู่บ้านค่างเหล็ก จนถึงลำน้ำโขง โดยใช้เวลา 7 วัน กระทั่งมาถึงท่าที่จังหวัดนครพนม ในประเทศไทย

แต่ก่อนบรรพบุรุษรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ไม่มีเรือข้ามมา แต่ใช้วิธีข้ามแม่น้ำโดยใช้ลำไม้ไผ่มาทำเป็นแพต่อกัน บางคนก็ใช้ขอนไม้ข้ามมา ส่วนช้าง ม้า วัว ควาย ก็ว่ายน้ำลอยข้ามน้ำโขงมา เนื่องจากเมื่อก่อนแม่น้ำโขงไม่ลึกเหมือนในปัจจุบันนี้จึงสามารถว่ายน้ำลอยคอข้ามมาได้

จากจังหวัดนครพนม ชาวโซ่ (ทะวืง) เดินทางมาตั้งบ้านอยู่ท่าขอนยาง ปัจจุบันเป็นอำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ โซ่กลุ่มหนึ่งอยู่บ้านหนองไม้ตาย อำเภอหนองกุงศรี เพราะเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์มาก อีกกลุ่มหนึ่งอพยพต่อโดยใช้เส้นทางบ้านจำปาทุ้ง อำเภอวานรนิวาส มีท้าวขุนมนอสา ท้าวโพธิสาร และท้าววิเศษทับไชยปัญหา เป็นผู้นำพามาหาที่อยู่ใหม่ เดินทางจนกระทั่งพบหนองน้ำแห่งหนึ่ง มีป่าใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์มาก ท้าวขุนมนอสาจึงชวนพี่น้องตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองแวงนี้ และยังคงชวนพี่น้องที่อยู่บ้านหนองไม้ตายมาตั้งถิ่นฐานร่วมกันอีกด้วย

หมู่บ้านหนองแวงนี้ ตั้งชื่อตามลักษณะกายภาพ เนื่องจากมีหนองน้ำขนาดใหญ่ และมีต้นแวงอยู่เป็นจำนวนมาก จึงตั้งเป็นชื่อว่า “หมู่บ้านหนองแวง” ชาวโซ่ (ทะวืง) อาศัยอยู่บ้านหนองแวงมาเป็นระยะเวลาประมาณสองร้อยปี ได้เกิดโรคระบาดขึ้นที่บ้านหนองแวง มีคนตายวันละคน สองคน พวกที่ยังมีชีวิตอยู่เกิดความกลัว จึงชวนกันอพยพอีกครั้ง โดยมีพ่อใหญ่แดง พ่อค้อ และพ่อใหญ่จวนคูพา พาครอบครัวอพยพขึ้นไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองม่วง และก็มีพี่น้องชาวโซ่ (ทะวืง) มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองม่วงจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

เครื่องแต่งกายของชาวโซ่ (ทะวืง) ผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่น เกลาผสม เสื้อคอกลม แขนยาว ติดกระดุมเงิน กระดุมทอง ใช้เหรียญสตางค์ตั้งแต่ 1 สตางค์ 5 สตางค์ และ 10 สตางค์ ส่วนผู้ชายนุ่งผ้าสะโพรงขาว แบบโจงกระเบน เสื้อคอกลมทำจากผ้าฝ้าย สมัยก่อนชาวโซ่ทอผ้าไม่เป็น ต้องนำของไปแลกเสื้อผากับเผ่าอื่น ๆ

วิถีชีวิตชาวโซ่ (ทะวืง) แต่เดิมชาวบ้านส่วนใหญ่มีความถนัดในการสานเสื่อใบเตย เมื่อสานได้ก็นำไปแลกเสื้อผ้า ข้าวปลาอาหารกับเผ่าอื่น ๆ ในระแวกใกล้เคียง เช่น เผ่าภูไท เผ่าลาว มีการทำนาทำไร่เพียงเพื่อกินในครัวเรือนเท่านั้น เช่นดังคำที่ผู้อาวุโสเล่าให้ฟังว่า

“คนโซ่ เป็นเผ่าที่อยู่ง่ายกินง่าย กินอะไรก็ได้ ใบไม้ในป่าเขาหรือลำห้วย ก็เก็บเอามาเป็นอาหารได้ ชีวิตคนโซ่แต่ก่อน บ้านก็ทำด้วยกระต๊อบ หลังคามุงหญ้า ฝ้ายบ้านก็เอาใบไม้มาทำ ข้าวก็ดำ

ด้วยครกมือไม่มีโรงสีเหมือนอย่างทุกวันนี้” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวโซ่ (ทะวืง) มีชีวิตด้วยความเรียบง่าย อย่างไม่รีบเร่ง พอเพียง ไม่มักใหญ่ใฝ่สูง

ส่วนทางด้านความเชื่อและพิธีกรรม ผู้อาวุโสได้เล่าว่า แต่เดิมรุ่นพ่อ รุ่นแม่นับถือผี จนกระทั่งปัจจุบันชาวโซ่ (ทะวืง) มีการเลี้ยงผีทุกปี ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 โดยมีเครื่องประกอบพิธีในการเลี้ยงผี ได้แก่ ของหวาน เหล้า บุหรี่ หัวหมู เป็นต้น

นอกจากนี้ชาวโซ่ (ทะวืง) ยังมียังคงความรู้และภูมิปัญญาในเรื่องสมุนไพรเป็นอย่างมาก เนื่องจากในอดีตไม่มีหมอรักษา และไม่มีโรงพยาบาล จึงนิยมใช้สมุนไพรในการรักษาโรคหรืออาการต่างๆ สมุนไพรที่นิยมใช้ ได้แก่ กอมก้อยลดชวัน, ไพรนกคุ้ม (โตไม่รู้ล้ม), รากต้นหมาก, รากมะพร้าว, รากดอกมะลิ, รากหญ้าปากควาย เป็นต้น

หากมีอาการปวดท้อง จะใช้เครือหมากม่วย หรือยางกุ้ง สมุนไพรรักษาไข้ จะใช้ใบดอกมะลิ ใบหมากค้อ นำไปขยี้ในน้ำแล้วนำมาเช็ดตัว หากมีอาการท้องอืด ใช้หัวว่านมาขูดแล้วนำมาทาบริเวณท้อง หากเป็นฝี ใช้ผลน้อยหน่าหลอด (จิว) กับหัวดอกกระเจียว มาฝนแล้วจะมาทา หากเป็นโรคเท้าเปื่อย ใช้เปลือกสมอ เปลือกกระโดน แช่น้ำทาบริเวณที่เป็น เป็นต้น

2.2 ชนเผ่ากูไท

ชนเผ่ากูไท เป็นชนเผ่าดั้งเดิมที่อพยพมาจากแขวงคำม่วน ประเทศลาว ในสมัยสงครามฝรั่งเศส โดยอพยพเข้ามาทางจังหวัดนครพนม จังหวัดสกลนคร แล้วไปตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ที่ภูแล่นช้าง จังหวัดกาฬสินธุ์ ชอบอาศัยอยู่ตามภูเขา หรือไหล่เขา จึงได้ชื่อว่าเผ่าไทภู หรือกูไท พูดด้วยภาษากูไท

ชาวกูไทแยกย้ายกันไปตั้งถิ่นฐาน โดยมีคำสอนจากบรรพบุรุษว่า อย่าตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แม่น้ำใหญ่ เพราะน้ำจะท่วม จะจมน้ำตาย จึงต้องตั้งบ้านบนเขา หรือตามที่ดอน ห่างจากน้ำ เมื่อชาวกูไทอพยพมาจากลาวก็มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านโพนสว่าง บ้านนาเยิง บ้านนาฮี อำเภอสรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี ส่วนชาวกูไทที่บ้านปทุมวาปี ได้ย้ายออกมาตั้งถิ่นฐานมาจากบ้านโพนสว่าง โดยมีนายสี และยายเบ้า พรหมสุขันธ์ เป็นครอบครัวแรกที่ออกมาตั้งบ้านที่บ้านปทุมวาปี จากนั้นก็มีชาวบ้านย้ายตามมามากขึ้น

จากคำเล่าขานของผู้อาวุโสชาวกูไท เล่าว่า เมื่อบรรพบุรุษที่อพยพมาในประเทศไทยเป็นเวลานาน เกิดความรู้สึกคิดถึงบ้านเดิมในประเทศลาว ก็ชวนกันกลับไปที่บ้านเดิม จึงนัดกันว่าจะข้ามแม่น้ำโขง จึงต่างกันเดินทางจากบ้านนาเยิง มาพักที่บ้านโพนสว่าง อีกกลุ่มหนึ่งมาพักที่บ้านท่าศรีไพร บ้านจำปาดง อำเภอานานิवास จังหวัดสกลนคร ส่วนอีกพวกหนึ่งไปรออยู่ที่ท่าศรีประชาชื่น แถบจังหวัดกาญจนบุรี เตรียมจะข้ามฟากไปยังฝั่งประเทศลาว แต่ยั้งรอญาติจากทางจังหวัดนครนายก เพื่อข้ามไปยังฝั่งลาวพร้อมกัน แต่รอแล้วก็ยังไม่เดินทางมาถึง จึงต้องอยู่อาศัยบริเวณนี้ ดังนั้นจึงทำให้มีชาวกูไทตั้งรกรากอยู่ในจังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี นครนายกจนกระทั่งปัจจุบัน

ลักษณะบ้านของชาวกูไทในอดีต ทำจากวัสดุที่ทำได้ในป่า มีเส้า ฟากไม้ไผ่สานขัดแตะ มุงด้วยหญ้าคา พื้นบ้านเป็นไม้กระดาน ห้องครัวแยกจากตัวบ้าน มีก้อนเส้าสำหรับเป็นเตาไฟ ส่วนข้าวจะแยกไว้ในยุ้ง หรือ เล้า เพราะถือว่าเป็นของสูง

การทำมาหากินของชาวภูไท คือ ปลูกข้าวไร่บนภูเขา ปลูกเผือก ปลูกมัน เพื่อยังชีพ ส่วนพันธุ์ข้าวที่ชาวภูไทปลูกในอดีตคือข้าวขาว พันธุ์ขี้ตมขาว ขี้ตมขาวงั้น ขี้ตมขาวดอ ในส่วนการเลือกพื้นที่ทำมาหากินของชาวภูไท จะเลือกที่ราบลุ่ม โดยดูว่าถ้าบริเวณนั้นมีดินไม่ใหญ่ มีไม้เต็ง ไม้รัง หรือใกล้ลำห้วยขนาดเล็ก ตรงนั้นถือเป็นที่ดินอุดมสมบูรณ์ แต่ถ้าหากมีดินไม่แคแกร่นจะถือว่าที่บริเวณนั้นไม่อุดมสมบูรณ์ ไม่เหมาะกับการเพาะปลูก เรียกว่าเป็น “บะ”

ในการเลือกที่ดินทำกินของชาวภูไทในอดีต ต้องมีการประกอบพิธีกรรม โดยเจ้าของที่จะทำกินต้องใช้ดอกไม้ เทียน เพื่อขอเจ้าที่เจ้าทางว่าจะขออนุญาตเปิดทำอยู่ทำกิน ขอให้อุดมสมบูรณ์ ส่วนประเพณีที่สำคัญ คือ ประเพณีทำบุญเดือนสาม หรือ เปิดเล่า กินข้าวใหม่ เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนาน ถือเป็นประเพณีแห่งการเฉลิมฉลองร่วมกัน

ส่วนอาหารหลักของชาวภูไท คือ แจ่ว โดยมีส่วนประกอบคือ ไข่พริกคั่ว และพริกป่นมาโขลกรวมกัน ใส่ใบหอม ปารำ เกลือ หากมีปารำเป็นตัวจะนำไปปิ้ง รับประทานร่วมกันกับข้าวเหนียว นอกจากนี้ยังมีแจ่วปลา โดยนำปลาตัวเล็ก ๆ ไปต้มแล้วมาป่นเข้ากับพริก ปั่นข้าวเหนียวจิ้มอร่อยมาก ส่วนอาหารที่ชาวภูไทใช้ต้อนรับแขก คือ “ฟรา” นำไก่ไปต้ม ใส่ปลาร้า ให้พอสุก แล้วนำเนื้อไก่มาฉีก รอให้น้ำต้มเย็น ถ้านำเครื่องปรุงใส่ในน้ำเดือดทันทีจะทำให้เปลี่ยนรสชาติ เมื่อน้ำต้มเย็นก็จะใส่เนื้อไก่ ข้าวคั่ว พริกคั่ว และใบหอม จะเห็นได้ว่าการทำอาหารภูไท ต้องอาศัยความใจเย็นเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้อาจารย์บรรทม แสงสี ยังได้สะท้อนให้เห็นว่าสัญลักษณ์หรือเอกลักษณ์ที่สำคัญของชาวภูไท คือ ภาษาพูด ที่เป็นภาษาภูไท โดยภาษาภูไทบ้านปทุมวาปี บ้านโพนสว่าง และบ้านนาฮี จะมีภาษาพูดและสำเนียงที่คล้ายกัน เนื่องจากเป็นชาวภูไทที่มาจากรากเหง้าเดียวกัน ซึ่งมีความแตกต่างจากภาษาภูไททางแถบอำเภอลาวทิว และยังมีเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ม่อฮ่อม หรือเรียกว่า เสื้อกุยเซม มีลักษณะเหมือนเสื้อชาวจีน ตัดเย็บด้วยมือ กางเกงเป็นเอวหูลูด หรือกางเกงหูลูด อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นเด่นชัดจากคำขวัญของชาวภูไท บ้านปทุมวาปี คือ

“ภูผาเหล็กยึดใจ ภูไทรักถิ่น รินไหลน้ำใจ อุดมโชคแท้นองบัว”

ภูผาเหล็กยึดใจ หมายความว่า คนบ้านปทุมวาปี บ้านโพนสว่าง จะมีความรัก ความผูกพันกับผืนป่าภูผาเหล็ก เนื่องจากว่าชาวบ้านมีวิถีชีวิต การเก็บพืช เก็บผัก หาอาหาร ล่าสัตว์ทำมาหากินมา กับผืนป่าภูผาเหล็กมาตั้งแต่ในอดีต เช่น หากจะแกงผักหวาน ก็ต้องใช้ผักหวานจากภูผาเหล็ก ถ้าจะหาหน่อไม้ ก็ต้องเป็นหน่อไม้จากภูผาเหล็ก จะมีความอร่อยมาก แม้กระทั่งพวกสัตว์ป่า พวกนก หรือหนู ก็ต้องมาจากภูผาเหล็ก ซึ่งถือเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของชาวบ้าน

ภูไทรักถิ่น หมายความว่า ชาวภูไทบ้านปทุมวาปี ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม ในที่สุดก็ต้องกลับมาที่บ้านปทุมวาปีเหมือนเดิม

รินไหลน้ำใจ หมายความว่า บริเวณถ้ำพวง จะมีน้ำไหล ชาวบ้านปทุมวาปีจะไปต่อน้ำประปาจากถ้ำพวง มาใช้ดื่ม ใช้กินตามบ้านเรือนในบ้านปทุมวาปี

อุดมโชคแท่นทองบัว หมายความว่า คนที่อยู่บ้านหนองบัว บ้านปทุมวาปี ถือเป็นคนที่มีความโชคดี เพราะมีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นี่คือลักษณะของชาวบ้านปทุมวาปี

สภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตในอดีตของชาวภูไท ถูกสะท้อนด้วยคำบอกเล่าของอาจารย์บรรทม แสงลี ชายวัยเกษียณชาวภูไท ดังนี้

“เมื่อก่อนถนนมันเป็นทราย เป็นป่า เป็นถนนตามทางควายที่เราไปเลี้ยงมันเป็นป่าไปหมด ป่าไผ่ ป่าไม้เต็ง ไม้รัง อุดมสมบูรณ์มาก ก็ไปกับคุณพ่อ ไปบุกเบิกพื้นที่ทำไร่นา งามป่า ก็เอามีดพร้าไป กับน้ำ ใส่กระบอกไม้ไผ่ลำใหญ่ ๆ (บั้งฟิง) ไปกิน ก่อนใหญ่หน่อย ก็พาไปกับคุณพ่อ ก็ช่วยคุณพ่อ นอนเฝ้าเถียง ที่พัก ไม่ให้พวกสัตว์ไปกิน ช่วยหยิบโน้นนี่บ้างตามประสาเด็ก

เมื่อก่อนสมัยเด็ก ๆ ชอบ ไปเป็นกลุ่ม นอนบนกองทราย เย็นสบาย เป็นธรรมชาติของบ้านป่า เป็นความผูกพัน

เสื้อผ้าไม่ได้นุ่งเสื้อผ้าแบบนี้ มีแต่ผ้าฝ้าย ทอเอง ปลูกฝ้ายแล้วมาทอเป็นเส้นด้าย ตำซูกมาทอเป็นผืนผ้า เย็บก็เย็บมือ มีแต่คุณพ่อคุณแม่เย็บมานุ่งกัน ย้อมคราม ผู้ชายก็เย็บผ้าได้ ทำได้ กว่าจะได้เสื้อตัวหนึ่ง ก็เริ่มตั้งแต่เป็นฝ้าย พอไปปลูกฝ้าย เอาดอกฝ้ายมาอ้าว มาเช้นให้เป็นเส้นด้าย แล้วก็มาทอ มาตัดเย็บ เมื่อก่อนเด็ก ๆ มีเสื้อผ้าสองชุด กว่าจะทำตัวใหม่ ก็รอให้ตัวเก่าขาดจนไม่มีอะไรจะขาดแล้ว

เมื่อก่อนมีลงช่วง คือประเพณีเป็นช่วงที่ว่างจากการทำนา เข้าสู่ฤดูหนาวหนุ่มสาวจะรวมกลุ่มกัน ไปทำงานตอนกลางคืน ไปเช้นฝ้าย หรือทำงานอย่างอื่น บางคนเอาตัวลิสไปแกะ ไปมัดหมี่ คือทำงานตอนกลางคืน ไปหาฟืน ผู้บ่าวก็เป่าแคน ผู้สาวก็ทำงาน เป็นกลุ่ม ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน”

อาจารย์บรรทม แสงลี
ชาวภูไท บ้านปทุมวาปี

นอกจากนี้ชาวภูไท ยังมีเรื่องเล่ากันทาน รวมถึงคำสอนที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว และความผูกพันของชาวภูไทและพี่น้องกลุ่มชนเผ่าอื่น ๆ ดังคำที่ว่า “ฟังความพ่อ ความแม่ ถ้าลูกมีฟังความพ่อ ความแม่ ผิดแกลงหม้อนรก” คือให้เชื่อฟังคำสอนของพ่อแม่ ผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อแม่ ปู่ย่า ตาทวด ถ้าลูกไม่เชื่อฟังจะมีความทุกข์ใจ ตกทุกข์ได้ยาก หรือ “โซ่อยู่ที่ไหน ภูไทอยู่ด้วย ส่วนลาว และญ้อ เป็นผู้ช่วย” หรือ “โซ่ เป็นอ้ายกก ภูไท เป็นน้องล่า” หมายความว่า โซ่ถือเป็นพี่ใหญ่ ส่วนคนภูไทถือเป็นน้องล่า มีโซ่อยู่ที่ไหน ต้องมีภูไทตามไปอยู่ด้วย ดังนั้นหากมีการเล่าต่อ ๆ กันมา อาจารย์บรรทมได้เคยฟังความมาจากคุณปู่ และเล่าให้ฟังว่า

“เมื่อก่อนเลี้ยงช้าง แล้วแบ่งกัน พี่น้องโซ่ เอาแม่ช้างไป ภูไทเป็นน้องล่า
เอาลูกมาเลี้ยง แต่ว่าแม่ช้างจะต้องเอาน้ำนมให้ลูกช้างกิน เมื่อไม่มีลูกกินนม
แม่ช้างก็เจ็บนม ก็ต้องวิ่งมาให้ลูกช้างกินนม ผลสุดท้ายทั้งแม่และลูกก็เป็นของ
น้องล่า น้องล่าก็ติดหนี้ย้ายกกมาตลอด

เมื่อก่อนตอนนั้นภูไทไปนั่งที่ไหน ถ้าย้ายกกมา ก็ต้องใช้หนี้ ห่อหมาก
ยาสูบ บุหรี่ต้องเอาให้ หนี้ยังไม่หมดนะ ไม่หมดซะที นี่คือความผูกพันที่คุณพ่อ
คุณปู่เล่าให้ฟัง ต้องให้เกียรติอ้ายกก ต้องตามเราไป เพราะฉะนั้นภูไทต้อง
เคารพ เชื่อฟัง อ้ายกก

บรรพบุรุษของเรามีนิสัยไม่รังแกใคร อยู่ด้วยความสงบ คนโซ่เดือดร้อนก็
ช่วยเหลือกัน โซ่ ภูไทแะกันไม่ออก พี่ช่วยน้อง น้องช่วยพี่ แลกเปลี่ยนกัน มี
อะไรแลกเปลี่ยนกันตลอด ช่วยเหลือกัน ไปที่โน้นกินข้าว มาที่นี่กินน้ำ ไป
ด้วยกัน กินด้วยกัน เดือนสามก็ไปด้วยกัน ล้มวัวเป็นตัว กินด้วยกัน”

อาจารย์บรรทม แสงลี
ชาวภูไท บ้านปทุมวาปี

ปัจจุบันวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวภูไท รวมถึงการอยู่ร่วมกันของชนทั้งสี่เผ่า ได้
เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ตั้งแต่การแต่งกาย การทอผ้า บรรยายภาควิถีชีวิต การทำมาหากิน ไม่เว้น
แม้แต่การใช้ภาษาถิ่นของตนเอง ซึ่งถือเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่ชาวภูไทควรแก่การอนุรักษ์
ให้ลูกหลาน

2.3 ชนเผ่าญ้อ

ชาวญ้อ อพยพมาจากเมืองคำเกิดคำม่วน ประเทศลาว ผู้นำที่นำพาชาวญ้อเดินทางมา
ได้แก่ ปู่แพะ ยาดก นามสกุลขุนคำ เหตุที่ต้องอพยพเนื่องมาจากเมืองคำเกิด คำม่วน ในประเทศลาวเกิด
สงคราม ชาวบ้านถูกกดขี่ข่มเหงเป็นอย่างมาก ดังคำเล่าว่า “เขาจะจับเอาใส่ครกแล้วเอาสาบดำ”

ชาวญ้อ อพยพเดินทางมาตามเส้นทางวานรนิวาส มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านม่วงไข่ (ปัจจุบัน
กลายเป็นที่นา) โดยมีขุนซาลี นามแสงโคตร เป็นผู้นำบ้านม่วงไข่ จากนั้นเกิดโรคระบาดจึงต้องอพยพ
จากบ้านม่วงไข่ มาอยู่ที่บ้านหนองแวง และแยกการปกครองออกมาเป็นบ้านดงสร้างคำในปัจจุบัน ผู้นำ
คนสำคัญคือ ขุนแสง สายสุพรรณ

ทำเลที่เหมาะสมแก่การปลูกบ้านของชาวญ้อ คือ ต้องมีห้วย หนอง มีป่าที่มีต้นไม้สูงจำนวนมาก
จะถือว่าบริเวณนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งในอดีตบ้านม่วงไข่ หรือบ้านดงสร้างคำ ต่างก็มีต้นไม้ขึ้น
จำนวนมาก เช่น ต้นมะม่วงไข่ ไม้ยางนา ใบตองกรง เป็นต้น

วิถีชีวิตการทำมาหากินของชาวญ้อ จะปลูกข้าวไร่ (ข้าวไร่) พันธุ์ข้าวเรียกว่า ข้าวไห มี
ลักษณะเมล็ดใหญ่ ยาว ปัจจุบันไม่มีพันธุ์ข้าวชนิดนี้เหลือแล้ว พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกในปัจจุบันคือ ข้าวขี้ตม

แดง ข้าวขี้ตมขาว ข้าวทิพย์ ข้าวขี้ตมดำ ข้าวกข เป็นต้น นอกจากการปลูกข้าวแล้ว ชาวญ้อยังนิยมปลูกฝ้าย ปลูกพริก พักทอง และมีการขุดหัวมัน ขุดหัวกอย เพื่อการดำรงชีพ และยังมีการเลี้ยงสัตว์เช่น หมู วัว ควาย ไก่ เป็นต้น

ในอดีตไม่มีการค้าขาย ไม่ต้องใช้เงิน แต่มีการแลกเปลี่ยนสินค้ากัน เรียกว่า “ขอแพ” ซึ่งจะเกิดการแลกเปลี่ยนกันทั้งในระดับภายในหมู่บ้านเดียวกัน ต่างหมู่บ้าน ชนเผ่าเดียวกัน ต่างชนเผ่ากัน เป็นต้น โดยการแลกเปลี่ยนของนี้ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจ เช่น แต่ก่อนชาวญ้อจักตอก จักสาน สานเสื่อ ใบเตยได้มา ก็จะไปแลกผ้าผืนผาฏูไท พ่อศาลาเล่าให้ฟังว่า

“สมัยตอนยังเด็ก เย็บเป็นแพ ครั้งหนึ่งเป็นถุง ถุงครั้งนี้ใส่ข้าวสาร อีกข้างไม่ได้เย็บ เวลาไปขอ ถ้าเป็นผู้สูงอายุ จะบอกว่า “คุณพ่อคุณแม่ขอข้าวสุกข้าวสารไปกินด้วย แล้วแต่พ่อแม่จะให้” แม่ก็จะถามว่า “บักทำกินข้าวมาหรือยัง” ถ้ายังก็ให้ข้าวปั้นมากิน ทุกวันนี้ก็ยังมีความอยู่อย่าง เอาปลามาแลกขอข้าวไปกิน แต่ก่อนหว่านเยาะ ก็ตัดหว่าน หาเห็ด หาปู หาปลา เอาไปตองห่อเอาตอกมัด”

พ่อศาลา คำเรืองโคตร
ชาวโซ่ (ทะวืง) บ้านหนองม่วง

ด้านการรักษาโรคของชาวญ้อ นอกจากจะใช้สมุนไพรในการรักษาโรคแล้ว ชาวญ้อบางคนยังมีความรู้ในด้านการแพทย์อื่น ๆ เช่น การฝังเข็ม การทำคลอด ซึ่งความรู้เหล่านี้ได้มาเนื่องจากในช่วงคอมมิวนิสต์ ชาวบ้านที่อ่านออกเขียนได้ ถูกส่งตัวไปเรียนวิชาการแพทย์ที่เมืองจีน ดังคำบอกเล่าของป้าวีระ ดังนี้

“ช่วงคอมมิวนิสต์ ถูกส่งไปเรียนวิชาฝังเข็มที่เมืองจีน เขาเห็นว่าเราอ่านออกเขียนได้ ก็ส่งไปเรียนที่เมืองจีน มีล่ามช่วยแปลให้ แล้วกลับมารักษาคคนที่ค่าย เปิดโรงเรียนสอนเพื่อน ๆ พอกลับมาอยู่บ้านก็ไม่ได้สอนใคร มันไม่ถูกกฎหมาย เรียนทั่วไปก่อน 3 เดือน ไปเรียนฝังเข็ม 3 เดือน แผนกคลอด 6 เดือน พอเข้าไป ก็มอบคนไข้ให้ 2 เตียงให้เรารักษาเขา ก่อนจะรักษาก็ ถามคนไข้ ชักประวัติคนไข้ มีอาจารย์ มีล่าม”

ป้าวีระ มาตราช
ชาวญ้อ บ้านดงสร้างคำ

ส่วนคำสอนที่ชาวญ้อ สอนลูกหลานอยู่เสมอ คือ “**ไปที่ไหน ทำอะไร ให้ยาแบบกา หายยาแบบกา**” หมายความว่า ไม่ว่าจะไปที่ไหน ไปรบ ไปเป็นทหาร หรือทำอะไร ต้องคาดการณ์ล่วงหน้า อย่างหลีลาม ใจเย็น ๆ ให้รู้เรา รู้เขา และรู้หลบ หรือหากเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน จะมีการไกล่เกลี่ยกันโดยผู้ใหญ่ หรือมีการผูกเสี่ยวกัน โดยถือเป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะจะมีน้ำสาบานจากที่ศักดิ์สิทธิ์ เวลาดื่ม จะเอาเลือดหยดลงแก้ว แล้วแลกกันกิน ถ้ามีใครทำผิดก็จะมีอันเป็นไป

2.4 ชนเผ่าลาว

ชนเผ่าลาวใน ต.ปทุมวาปี มีต้นตระกูลมาจากประเทศลาว มีการอพยพมาในลักษณะเทครัว ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 เกิดสงครามรบกับญวน จึงทำให้ชาวบ้านต้องอพยพมาอยู่ปะปนกันกับคนที่มาจากกาฬสินธุ์บ้าง ขอนแก่น อุดรธานีบ้าง มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านบ่อแกใหญ่ เนื่องจากเป็นป่าใหญ่ มีบ่อน้ำ และมีต้นสะแกขนาดใหญ่ จึงตั้งชื่อว่า บ่อแกใหญ่ เมื่อมาตั้งรกรากแล้ว ชาวบ้านได้จับจองที่ดินด้วยการใช้ไม้ปัก และมีผ้าขาวนวลแสดงว่าที่ดินบริเวณนี้มีการจับจองแล้ว

ส่วนบ้านบ่อแกน้อย แยกมาจากบ้านบ่อแกใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2485 โดยผู้ที่มาก่อตั้งเป็นคนแรกมาจากอุดรธานี คือ พ่อใหญ่โม กับพ่อใหญ่ดำ มาจากกาฬสินธุ์ คือ พ่อใหญ่คุณ และมาจากบ้านบ่อแกใหญ่ คือ พ่อใหญ่จำปา พ่อใหญ่วงศ์ เพื่อตามมาซื้อที่ดินที่นี่

ช่วงเหตุการณ์ที่สำคัญในตำบลปทุมวาปี คือ ประมาณช่วงปี พ.ศ. 2500 เริ่มมีกระแสการเข้ามาของคอมมิวนิสต์ มีการปลุกระดม โดยเข้ามาที่บ้านบ่อแกน้อยเป็นพื้นที่แรก ผู้ใหญ่จำปา เป็นผู้ติดต่อสหายเข้ามาจากเวียดนาม หรือปักกิ่ง มีคนเข้ามาในพื้นที่จำนวนหนึ่ง มีการฝึกยุทธวิธีทางทหาร ส่วนชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นแต่เดิม ไม่มีความรู้เรื่องทางการเมือง ไม่เข้าใจคำว่า “สหาย” มีการส่งชาวบ้านที่อ่านออกเขียนได้ไปเรียนที่จีนบ้าง เวียดนามบ้าง จนกลายเป็นผู้ตกกระไดพลอยโจรไปในที่สุด กำนันเทียบได้เล่าว่า

“เมื่อก่อนห้ามคนมาคุยกัน สี่โมงเย็นกลับมาจากนาก็เข้ามาอยู่บ้านหมด ห้ามอยู่ด้วยกันเกิน 5 คน ไม่เห็นเพราะว่ามีผู้นำอยู่ในบ้าน ผู้นำจับอาวุธมาต่อสู้อยู่แต่บ้านรอบ ๆ ก็ไม่เป็น มีแต่บ้านบ่อแกน้อย บ่อแกใหญ่ เป็นจุดแรกเริ่ม”

อดีตกำนันทองชัย ฟองชล

ชาวลาว บ้านบ่อแกน้อย

ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของชาวลาว ที่ต้องปฏิบัติสืบทอดกันมา คือ “**ฮีด 12 คอง 14**” สำหรับฮีด 12 ถือเป็นขนบธรรมเนียมที่มาจากประเทศลาว เป็นข้อปฏิบัติร่วมกัน หากไม่ปฏิบัติจะถือว่า ไม่ทำตามกฎกติกาที่วางไว้ เป็นคนไม่ฟังความ หรือเป็นคนลืมน้ำ ลืมแม่

ดังเช่น การทำบุญเดือนสาม กำหนดเป็นประเพณีหว่านแห หว่านทราย ซึ่งการปฏิบัติประเพณีหว่านแห หว่านทรายนั้น เกิดมาจากการเชื่อว่า เมื่อก่อนมีคนตาย แต่มีพระมาสดวยังไม่

เพียงพอ ต้องใส่กรวด ใส่หิน เพื่อขับไล่ปีศาจ หรือไล่สิ่งไม่ดีออกจากหมู่บ้าน ชาวบ้านต้องนิมนต์พระมาสวด และร่วมกันทำกระทงหน้าวัด ขนาดเท่ากับหนึ่งศอก บ้านหลังละ 1 กระทง เพื่อส่งสิ่งที่ไม่ดีออกจากหมู่บ้าน โดยใช้กาบกล้วยพับเป็นสามเหลี่ยม สามมุม นำข้าวดำ ข้าวแดง หมาก พลู บุหรี่ใส่ลงในกระทง จากนั้นเมื่อพระสวดเสร็จก็จะนำกระทงไปทางด้านตะวันตก เพื่อนำสิ่งไม่ดีออกไปจากหมู่บ้าน

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนและสืบทอดกันมาอีกมากมาย เช่น ผู้หญิงไม่ให้นั่งตามประตู ไม่ให้นั่งตามบันได ไม่ให้เย็บเสื้อผ้าขาว เป็นต้น ปัจจุบันมีการสอนลูกหลาน โดยการปฏิบัติให้ดู เขยที่ติดต้องทำตามฮึด ตามคอง เคารพผู้ใหญ่ ไม่พูดจาถากถาง อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่กินเหล้าเมายา ส่วนสะใภ้ที่ติดต้องเคารพและปฏิบัติตามประเพณี ในส่วนของการทำมาหากินก็ยังคงมีความเชื่อหรือคำสอนให้กับลูกหลาน ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า

“ปักตันหนึ่งให้ได้คอง ปักตันสองอย่าให้ได้ข้าม ปักตันสามให้ได้หมากถี ๆ ปักตันสี่ให้ได้ทา ปักตันห้าอย่าให้บก ปักตันหกให้เต็มหน่วยเต็มเม็ด ปักตันเจ็ดให้อุดมสมบูรณ์”
หมายความว่าเวลาทำงานจะต้องให้ได้ผลออกมา อุดมสมบูรณ์

จะเห็นได้ว่าแต่ละชนเผ่าล้วนแล้วแต่มีประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม รวมถึงภาษาตามแบบของตนเอง และยังมีเอกลักษณ์ความโดดเด่นที่แตกต่างกัน มีคำสอนที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและความเชื่อของแต่ละชนเผ่า นอกจากนี้ที่สำคัญคือมีประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่เชื่อมร้อยแต่ละชนเผ่าให้เข้าด้วยกัน ทำให้เกิดความผูกพัน ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้องฉันท์น้อง ฉันท์มิตรสหาย

3. ของดีสี่เผ่า

จากการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ทีมวิจัยทั้ง 4 ชนเผ่าได้รวมนำเสนอของดีแต่ละชนเผ่า เพื่อเป็นเนื้อหาและนำไปจัดนิทรรศการภายในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ดังนี้

3.1 สถานที่ท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในตำบลปทุมวาปี มีดังต่อไปนี้

- วัดถ้ำเปิด
- ถ้ำพวง
- ถ้ำเน็ก
- ถ้ำแถบ
- ถ้ำทอง (ถ้ำผาทอง)
- ถ้ำนก – กบ
- ถ้ำผาผักหวาน
- หอดูดาว
- ศาลปู่ตา
- ถ้ำเซ่กวย

- น้ำตกเก้าชั้น
- น้ำตกตาดยาว
- หน้าผาโคกบกเขี้ยว
- ภูผาเหล็ก (ที่พักพิงกองทัพปลดแอกประชาชน)

3.2 ของดีที่วิถีชีวิต วัฒนธรรมของแต่ละเผ่า

3.2.1 เผ่าโซ่ (ทะวืง)

- ประเพณีขอฝน
- เลี้ยงผีปู่ – ตา
- ภาษาโซ่ (ทะวืง)
- การแต่งกาย
- การแต่งงาน ตามแบบอดีต
- สานเสื่อใบเดย
- จักสาน

3.2.2 เผ่ากูไท

- ทอผ้า
- ภาษากูไท
- การแต่งกาย (อดีต)
- งานศพ
- การแต่งกาย
- บุญกุ่มข้าว

3.2.3 เผ่าญ้อ

- ภาษาญ้อ
- ข้าวพอง
- พิธีส่งสัญญาณ (ทำให้สัตว์ร้องก่อนฆ่า)
- การแต่งกาย

3.2.4 เผ่าลาว

- ฮีต 12 คอง 14
- ภาษาลาว

นอกจากของดีแต่ละกลุ่มเหล่านี้แล้ว ทีมวิจัยยังเห็นว่ายังมีภูมิปัญญาและประเพณีที่สำคัญที่คนทั้งสี่เผ่าได้ร่วมกันทำ ได้แก่ สมุนไพร, การรักษาด้วยวิธีฝังเข็ม การละเล่นพื้นบ้าน ประเพณีที่สำคัญได้แก่

- กองขวัญข้าว

- งานบุญวัดถ้ำพวง
- สงกรานต์
- ทำบุญเข้าพรรษา
- บุญเผวด
- ทำบุญผ้าป่า
- ทำบุญกฐิน
- เข้าพรรษา
- ออกพรรษา
- ทำบุญเดือน 3
- ทำบุญข้าวสาก
- ทำบุญประดับดิน

3.3 ของดีที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นแหล่งเรียนรู้

หลังจากที่ทีมวิจัยได้ร่วมกันคิดและแลกเปลี่ยนถึงของดีในชุมชนตำบลปทุมวาปี ซึ่งมีมากมายหลายประเภท จึงต้องมีการคัดเลือกตัวแทนของดีของแต่ละเผ่า ซึ่งมีหลักในการคัดเลือกคือ จะต้องสามารถนำมาแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ มีผู้ที่สามารถสาธิตให้เห็นจริง เป็นรูปธรรมได้ และของดีที่ได้รับการคัดเลือกนี้สามารถแสดงวิธีการสาธิต ทำให้ผู้เข้าชมสามารถดูได้จากของจริง และมีผู้ที่สามารถอธิบายได้ ซึ่งทีมวิจัยได้คัดเลือกของดีของแต่ละเผ่ามาหนึ่งอย่าง ซึ่งมีสถานที่สาธิตและแสดงให้ดูได้จริงเพื่อเป็นตัวอย่าง ได้แก่ เผ่าโซ่ (ทะวืง) มีภาษาโซ่, เผ่าภูไท มีผ้าย้อมคราม, เผ่าญ้อ มีกะบองหรือซีได้ และเผ่าลาว มีเสื้อตันอ้อ หรือเสื้อกก จนกลายเป็นคำขวัญของดีทั้งสี่เผ่าคือ

“โซ่ (ทะวืง) ภาษา กะบอง ซีได้ เผ่าญ้อ	ผ้าย้อมครามภูไท เสื้อตันอ้อเผ่าลาว”
--	--

3.3.1 โซ่ (ทะวืง) ภาษา

ภาษาโซ่ (ทะวืง) ถือเป็นภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤตใกล้สูญ ปัจจุบันจำนวนคนพูดลดน้อยลง และมีแนวโน้มว่าภาษาโซ่ (ทะวืง) จะสูญหายไป ภาษาโซ่ (ทะวืง) จัดอยู่ในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก สาขาเวียดติก ในกลุ่มมอญ – เขมร นักภาษาศาสตร์ชื่อจอห์น มิลเลอร์ และคาโรลีน มิลเลอร์ เป็นผู้พบกลุ่มคนที่พูดภาษาโซ่ (ทะวืง) และตั้งข้อสังเกตว่าคนกลุ่มนี้มีภาษาพูดที่แตกต่างไปจากโซ่ ในอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดลได้นำผู้พูดภาษาโซ่ (ทะวืง) เป็นวิทยากรมาสอนที่สถาบัน ฯ และในเดือนมีนาคม

พ.ศ. 2538 นักศึกษาสาขาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เดินทางไปศึกษาภาคสนามในชุมชนโซ่ (ทะวืง) ที่บ้านหนองแวง ตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร

ต่อมาในปี พ.ศ. 2546 สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม ฯ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาตัวเขียนร่วมกับชาวโซ่ (ทะวืง) ที่บ้านหนองแวง ตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร

กิจกรรมพัฒนาระบบตัวเขียนภาษาโซ่ (ทะวืง) นี้ เน้นการศึกษาระบบพยัญชนะต้น พยัญชนะท้าย สระและลักษณะน้ำเสียงของภาษาโซ่ (ทะวืง) ซึ่งนำไปสู่การสร้างระบบตัวเขียนโดยใช้ อักษรไทย 1 รูป แทน 1 เสียง จนกระทั่งได้จารึกพยัญชนะต้น พยัญชนะตัวสะกด ตัวสระ และตัววรรณยุกต์ จากนั้นทีมวิจัยชาวโซ่ (ทะวืง) ได้นำระบบตัวเขียนที่ได้มาเขียนนิทาน เรื่องเล่า รวมถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ เพื่อเป็นการบันทึกให้เยาวชนรุ่นหลังต่อไป อีกทั้งยังได้มีการเรียนการสอนในโรงเรียนบ้านหนองม่วง ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – ปีที่ 6 เนื่องจากเด็กในโรงเรียนส่วนใหญ่มีเชื้อสายโซ่ (ทะวืง) ซึ่งเป็นการดำเนินงานวิจัยในโครงการ “แนวทางการพัฒนาภาษาโซ่ (ทะวืง) จากชุมชนเข้าสู่ระบบโรงเรียน ด.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร”

ปัจจุบันได้มีสื่อการเรียนการสอนภาษาโซ่ (ทะวืง) ในหลายรูปแบบ ได้แก่ หนังสือเล่มเล็กมากกว่า 50 เรื่อง หนังสือเล่มยักษ์ 20 เรื่อง ตลอดจนเกม และบัตรคำศัพท์อีกด้วย ซึ่งสื่อการเรียนการสอนเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้เก็บไว้อยู่ที่ชุมชน และอีกส่วนหนึ่งได้เก็บไว้ที่โรงเรียนบ้านหนองม่วง

ตัวนั้งชื่อพาซาโซ่ (ทะวืง)

ตัวตัน

ก กา ไก่	ค นาค จวนจี่	ง วัว วัว	จ จิ้ง หมา	ช ชี มือ	ฐ ตุ้ม หัวใจ	ค โลก เรือ
ค ค้อ ถ้วยกาแฟ	ท ทัง ไม้	น นัต ค้อน	บ โบ นกฮูก	ป โป่ง ผลไม้	พ พวอ คู่หมั้น	ม มัต ตา
ย ย มัน	ล ลูก งู	ว วต หม้อ	อ อุอ บ้าน	ฮ ฮอก ควาบก		

ตัวท้าย

-ก ฮอก ควาบก	-ง ทัง ไม้	-ช กุช ไฟ	-ค มัต ตา	-ป กะจัน กะจัน	-น ตุ้ม หมู	-ม ตม พระจันทร์
-ว วต แก้ว	-ย ค้อ ถ้วยกาแฟ	-ฮ อุอ บ้าน				

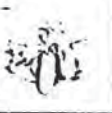
ภาพ ชาร์ทพยัญชนะและตัวสะกดภาษาโซ่ (ทะวืง)

ตัวสะกดะพหุาษาโซ (ทะวึง)

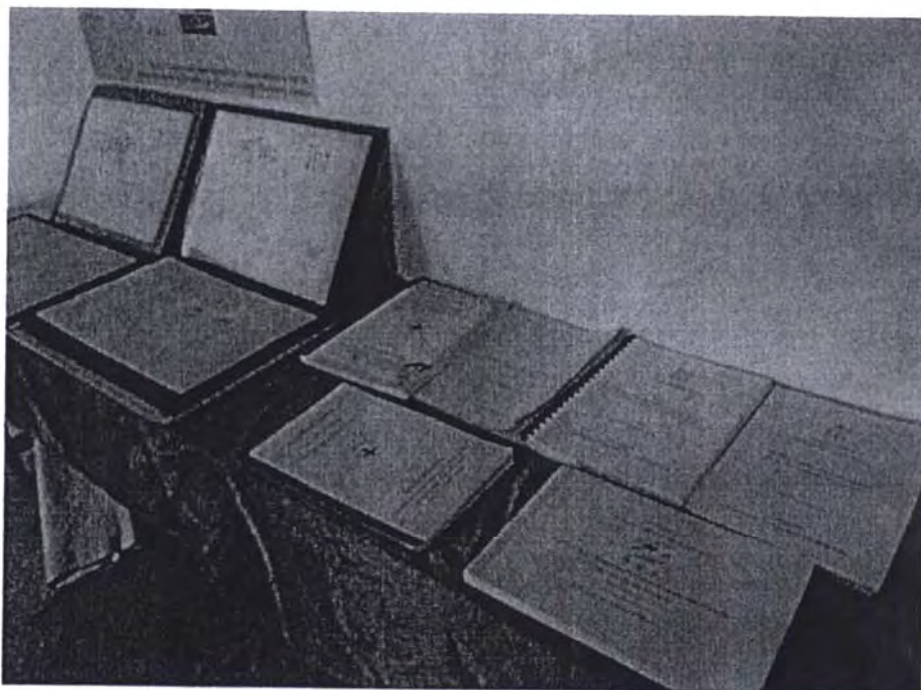
ชะดะ

 ปะ พนอไม้	 กา ไก่	 ละ พนอไม้	 จะ ปลา	 มะ ไข่	 มะ บุหรี่	 จะ งู
 จัน หมู	 เ- พระจันทร์	 แ-ะ/แ- แม่น มด	 โ-ะ/โ- โด ช้าง	 เ-อ มะ กอ	 เ-ะ/เ-อ จุ สัตว์ปีก	
 จอ ลิง	 เ-อ/เ-อ เกลิน ปะโป	 จอ ชุก	 จอ วัว			

พววันนะชุกโซ (ทะวึง)

 ชัง ไม้	 กา ไก่	 ชัง ปลา	 ชัง ฟัน	 ชัง แมงกาว	 ชัง มด
---	--	---	---	---	--

ภาพ ชาร์ทตัวสระ และตัววรรณยุกต์ภาษาโซ (ทะวึง)

ภาพสื่อการเรียนการสอนและผลงานวิจัยที่ผ่านมาของชาวโซ่ (ทะวืง)

บ้านที่จัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ภาษาโซ่ (ทะวืง) คือ บ้านนายศาลา คำเรือโคตร และครูเนตร จันโคตรแก้ว (ทั้งสองอยู่บ้านเดียวกัน) ตั้งอยู่ที่บ้านหนองม่วง ตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นสถานที่เก็บรักษาสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ทั้งหนังสือเล่มเล็ก หนังสือเล่มยักษ์ ในภาษาโซ่ (ทะวืง) ให้เด็ก ๆ ในหมู่บ้านได้เข้ามาอ่านนิทาน อีกทั้งครูเนตร ยังเคยมีประสบการณ์ในการสอนภาษาโซ่ (ทะวืง) ในโรงเรียนบ้านหนองม่วงมาแล้ว จึงมีความเหมาะสมที่จะให้บ้านนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ภาษาโซ่ (ทะวืง)

นอกจากนี้ครูเนตรยังมีความสามารถในการสานเสื่อใบเตย และในหมู่บ้านนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องสมุนไพรซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาวโซ่ (ทะวืง) อีกด้วย อีกทั้งยังได้มีการบันทึกความรู้เกี่ยวกับการทำเสื่อใบเตยเป็นภาษาโซ่ (ทะวืง) และได้มีการดำเนินงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องสมุนไพรของชาวโซ่ (ทะวืง) ภายใต้โครงการ “แนวทางการฟื้นฟูภูมิปัญญาในการรักษาและดูแลสุขภาพของชาวโซ่ (ทะวืง) ต.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผลจากการศึกษาพบว่า เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรของชาวโซ่ (ทะวืง) คือ ได้ข้อมูลผู้รู้และภูมิปัญญาในการรักษาและดูแลสุขภาพของชาวโซ่ (ทะวืง) ข้อมูลทางกายภาพของสมุนไพรที่ใช้ เกิดข้อมูลทำเนียบหมอพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ได้แก่ หมอพื้นบ้านประเภทสมุนไพร จำนวน 33 คน ประเภทเป่าเพื่อการรักษา จำนวน 22 คน ประเภทหมอผี จำนวน 2 คน ประเภทหมอฝังเข็ม จำนวน 5 คน ประเภทนวดเพื่อการรักษาจำนวน 4 คน ประเภทหมอดำแย 4 คน ประเภทหมอสู่วัณ 2 คน ประเภทหมอ 1 คน นอกจากนี้ยังได้ข้อมูลพืชสมุนไพร ที่บ่งบอกถึงลักษณะทางกายภาพ ชื่อเรียกในภาษาไทย ชื่อเรียกในภาษาโซ่ (ทะวืง) สรรพคุณและวิธีการใช้ และแหล่งที่พบ จำนวน 195 ชนิด ต่อมาในปี 2554 ทีมวิจัยชุมชนได้นำความรู้เหล่านี้มาพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนอีกระดับหนึ่ง โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปี

อาจกล่าวได้ว่า บ้านหนองม่วง ตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งในเรื่องภาษาโซ่ (ทะวืง) การทำเสื่อใบเตย และเรื่องสมุนไพร ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาวโซ่ (ทะวืง) ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต

ภาพบ้านนายศาลา และบ้านครูเนตร เป็นแหล่งเรียนรู้ในการอนุรักษ์ภาษาโซ (ทะวืง)

3.3.2 ผ้าย้อมคราม ภูไท

แหล่งเรียนรู้ผ้าย้อมคราม ภูไท ตั้งอยู่ที่บ้านแม่สมจิตร์ แสงลี บ้านปทุมวาปี ตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร การทำผ้าย้อมคราม ถือเป็นภูมิปัญญาและเอกลักษณ์การแต่งกายของชาวภูไท ดังที่แม่สมจิตร์เล่าให้ฟังว่า

“การทำผ้าย้อมคราม บรรพบุรุษถ่ายทอดมาเรื่อย ๆ เมื่อก่อนไม่มีการซื้อขาย มีแต่การทอเอง ใช้เอง เราเอาวัตถุดิบที่ใกล้ตัว แต่ก่อน พ่อแม่จะสอนว่าถ้าใครอยากใช้เอง ต้องฝึกต้องทำด้วยตัวเอง ตั้งแต่เริ่มเก็บเกี่ยว เริ่มทำ ต้องเย็บเอง ทำเอง ถ้าอยากได้ก็ต้องทำให้เป็นทำให้ได้ ป้าทำเป็นตั้งแต่อายุ 12 – 13 ฝึกมาตั้งแต่จบ ป 4 เริ่มเป็นสาว ช่วงที่จะต้องมีการบวช เราจะต้องรับช่วงต่อจากพ่อจากแม่ ช่วยที่ละเล็กละน้อย ก็เป็นเอง มันก็เลยเป็นเอง เป็นการสอนไปในตัว”

แม่สมจิตร์ แสงลี
ชาวภูไท บ้านปทุมวาปี

กว่าจะมาเป็นฝ้ายย้อมคราม พร้อมตัดเย็บ นุ่งใส่อย่างสวยงามได้นั้น ต้องผ่านกรรมวิธีต่าง ๆ มากมายหลายขั้นตอน และใช้ระยะเวลายาวนานตั้งแต่การปลูกต้นฝ้าย ต้นคราม การย้อมคราม การทอผ้า ซึ่งมีกรรมวิธีการผลิตอย่างละเอียด ดังนี้

1) การทำฝ้าย

ชาวภูไทเริ่มปลูกฝ้ายในเดือนพฤษภาคมของทุกปี ปลูกตามแบบธรรมชาติ บริเวณภูเขา หรือหัวไร่ปลายนา โดยนำเมล็ดฝ้ายที่ใช้ปลูกประมาณ 3 กิโลกรัม ปลูกในพื้นที่ประมาณ 1 ไร่เศษ จะใช้ลักษณะการหว่านเมล็ดฝ้ายในระยะที่เหมาะสม คือไม่ถี่จนเกินไป และไม่ห่างจนเกินไป หลังจากนั้นประมาณ 1 อาทิตย์ ต้นฝ้ายจะเริ่มงอกขึ้นจึงเริ่มใส่ปุ๋ยคอก เพื่อให้ต้นฝ้ายงอกงามได้สวยงาม

จากนั้นช่วงเดือนตุลาคมก็สามารถเริ่มเก็บดอกฝ้ายได้แล้ว การเก็บดอกฝ้ายจะเลือกดอกที่บาน หรือดอกที่แก่เต็มที่ คือ มีลักษณะแตกตัวเต็มที่ ต้นหนึ่งสามารถเก็บได้หลายครั้ง จนกว่าดอกฝ้ายจะหยุดออกดอก จากนั้นจะนำดอกฝ้ายมาตากแดดประมาณ 1 – 2 วัน เพื่อให้ดอกฝ้ายมีดอกที่ขาวสะอาด สวยงาม จากนั้นนำดอกฝ้ายมาอ้าว เพื่อให้เมล็ดฝ้ายออก จากนั้นนำมาดัดเพื่อให้ฝ้ายฟู และนำมาล้อ เมื่อล้อเสร็จแล้วจะนำฝ้ายมาเช้นให้เป็นเส้นเท่า ๆ กัน จากนั้นนำมาเปียให้เป็นชิ้น ๆ เมื่อได้เป็นชิ้นแล้วจะนำฝ้ายนำมาฆ่า

วิธีการฆ่า คือ เอน้ำใส่หม้อ นำข้าวจ้าวใส่ลงไปขึ้นอยู่กับปริมาณฝ้ายมากหรือน้อย ถ้าฝ้ายจำนวนน้อยใช้ข้าวประมาณ 1 ถ้วย ต้มจนข้าวเปื่อย แล้วนำฝ้ายที่เตรียมไว้มาคั้นใส่กับข้าวที่ต้มไว้ หรือจะทุบก็ได้ สมัยก่อนส่วนใหญ่จะใช้ครกตำเหมือนตำข้าว จะทำให้ฝ้ายทอง่าย ไม่หลุดหรือขาดออกจากกัน จากนั้นนำฝ้ายไปตากแดดให้แห้งอีกครั้ง

ภาพ การอ้วฝ้าย

ภาพ การล้อฝ้าย

2) การเตรียมคราม

ในการเตรียมครามมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. เตรียมดิน หวานเมล็ดพันธุ์เพื่อปลูกคราม
2. เมื่อปลูกครามได้ประมาณ 4 เดือน จึงตัดต้นครามมา นำมาทำให้เป็นก้อน บรรจุลงใส่โอ่ง เทน้ำลงไปให้เต็ม แช่ทิ้งไว้สองคืน แล้วคอยพลิกก้อนคราม
3. เมื่อแช่ครามทิ้งไว้ 1 คืนแล้ว นำก้อนครามที่แช่ไว้ขึ้นมา แล้วนำปูนสำหรับเคี้ยวหมาก ลงไปละลายในน้ำครามในโอ่ง ให้น้ำมีสีเหลืองอ่อน กวนให้เป็นฟอง จนกว่าน้ำจะเป็นสีดำ หรือสีคราม ทิ้งไว้ประมาณสามสัปดาห์ จนกว่าจะตกตะกอน
4. เทน้ำใสออก ตวงตะกอนจนได้เนื้อคราม

3) การย้อมคราม

1. เริ่มต้นก่อหม้อคราม นำน้ำครามสองถ้วยตวง ใส่โอ่งเล็กๆ แล้วผสมด้วยปูนเท่าหัวแม่มือ กลัวยสุกสองผล มะเฟืองหนึ่งชิ้น
2. หมักไว้ประมาณสองอาทิตย์ จนกว่าจะมีกลิ่นหอม

3. วิธีตวงดั่ง จะนำปิบมาทำให้เป็นรูลูกกับปิบ แล้วก็เอาดั่งใส่ลงไปปิบแล้ว กดให้แน่น แล้วเอาปิบแขวนไว้แล้ว ก็เอาน้ำเทไปปิบดังต่อไป น้ำดั่งจะหยดลงไปแล้วเอากะละมังรอง ด้านล่าง

4. เริ่มย้อมหม้อคราม ขย่ำ ก่อนจะย้อมผ้า เอาผ้าชุบน้ำให้เปียกแล้วป็นให้หมาดๆ แล้วก็ดึงผ้าให้หายยับก่อน แล้วเอาลงในหม้อ แล้วนั่งขย่ำประมาณยี่สิบนาทีต่อหม้อ

5. เมื่อย้อมเสร็จแล้วก็เติมดั่งและครามย้อมสองครั้งเติมดั่งและครามหนึ่งครั้ง สองสามวันเดิกลาก้วยและมะเฟืองหนึ่งครั้งและปูน

6. ย้อมผ้าเสร็จแล้วก็นำไปล้างจนน้ำใส แล้วนำมาตากที่ร่ม

7. วิธีใช้ผ้าครามใช้ซักด้วยมือ ไม่ต้องใช้ไฮเตอร์ ตากที่ร่ม ให้ใช้ผงซักผ้าตามปกติ รีดได้ จะดำดีสีสวยงาม

ภาพ การย้อมคราม

เมื่อได้ผ้าย้อมครามเรียบร้อยแล้ว ก็สามารถนำไปทอเป็นผืนใหญ่ได้ และนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อหรือผ้าชิ้นได้ ชาวภูไทนิยมใส่ผ้าย้อมคราม ซึ่งถือเป็นความทันสมัย นอกจากนี้การใส่ผ้าย้อมครามถือเป็นการรักษาสุขภาพผิวพรรณอีกด้วย ใส่แล้วไม่ร้อน แล้วจะทำให้ผิวขาว นอกจากนี้น้ำครามยังสามารถใช้รักษาแผล และยังใช้ทำเป็นลูกประคบสมุนไพรได้อีกด้วย เนื่องจากครามเป็นสมุนไพร

การทำยาสมุนไพร (ยาตั้ง) ถือเป็นสูตรเฉพาะของชาวภูไท โดยก่อนไปเก็บสมุนไพร ต้องท่องคาถาปลุกว่านก่อน แล้วค่อยเดินทางไปเก็บสมุนไพร สมุนไพรที่ต้องใช้มีอยู่ 7 ชนิด ได้แก่ เปลือกหนามแดง เปลือกกระบก เปลือกกุ่มก้าง ดันสะมัดน้อย รากพังคิ ข้าวเจ้า ว่านไฟ (ว่าน

ไฟ) วิธีใช้คือ นำผ้าย้อมครามมาห่อลูกประคบแล้วนำไปอังไฟจนไหม้ไหม้มาห่อลูกประคบ เพื่อนำไปวางปากหม้อให้ร้อน แล้วนำมาตั้งที่ศีรษะ แล้วขยับลงไปเรื่อย ๆ จนสุดปลายเท้า ถ้าลูกประคบยังร้อนอยู่ให้นำกลับมาประคบที่ศีรษะใหม่อีกครั้ง

จะเห็นได้ว่าการชาวภูไทมีภูมิปัญญาในการทำผ้าย้อมคราม สำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่ม อีกทั้งยังสามารถนำมาทำเป็นสมุนไพรลูกประคบ รักษาโรคได้อีกด้วย ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ยิ่งนานวันจะเลือนหายไปทุกที

3.3.3 กระบอง ชีได้ เฝ่าญ้อ

แหล่งเรียนรู้กระบอง หรือชีได้ ตั้งอยู่ที่บ้านดงสร้างคำ ตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร กระบองหรือชีได้ ถือว่าเป็นต้นตำรับของชาวญ้อ และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการผลิตเป็นอย่างมาก ใช้สำหรับจุดไฟในยามค่ำคืน นอกจากนี้กระบองเป็นยาสมุนไพร สำหรับแก้ท้องร่วง หรือนำไปบดใช้เป็นยาสีฟันได้อีกด้วย

วิธีการทำคือ ใช้ไม้ดอกผสมกับขี้ยาง นำมาตำให้เป็นขี้เลื่อย แล้วนำไปดองกุงไปแช่น้ำ แล้วทับไว้เพื่อไม่ให้ใบแตก แล้วนำมาห่อ จากนั้นต้องไปทำน้ำมันยาง ได้จากต้นยาง โดยการนำขวานมาเจาะต้นยาง ให้มีขนาดกว้างพอประมาณ ดักน้ำจากต้นยางออกก่อน วันต่อมาค่อยจุดไฟเผา เพื่อให้มีน้ำมันยางออกมา

ในอดีตก่อนที่จะมีไฟฟ้า หรือตะเกียงเจ้าพายุใช้ ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมใช้กระบองสำหรับจุดเทียนไฟ เป็นแสงส่องเวลาเดินทางไปไหนมาไหนตอนกลางคืน คนหนุ่มสาวมักใช้เดินทางเวลาไปมาหาสู่กัน หรือเวลาทำบุญร่วมกันที่วัดก็ต้องใช้กระบอง กระบอง 1 อัน สามารถใช้ได้นานหลายชั่วโมง ดังคำบอกเล่าว่า “กระบอง 1 อัน ใช้ได้นาน เวลาไปหาบ หาชะมัด ถือไป 2 อัน อยู่ได้ถึงสว่าง”

นอกจากนี้กระบองยังถือเป็นสินค้าไว้สำหรับซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าสำหรับชาวบ้านอีกด้วย คือ กระบอง 1 ลิ่ม (12 อัน) คิดเป็นเงิน 10 สลึง แต่ถ้าขายเป็นอัน คิดอันละ 1 สลึง

“การทำชีได้หรือกระบอง ถือว่าเป็นต้นตำรับของชาวญ้อ เพราะญ้อเอามาจากบรรพบุรุษ แต่เผ่าอื่น ๆ ก็สามารถทำได้ เดิมนี่เด็ก ๆ จะไม่รู้แล้ว ต้นตอก็เหลือน้อยลง เมื่อก่อนใช้กระบองมานาน ต่อมาก็เปลี่ยนมาเป็นตะเกียงเจ้าพายุ เวลาไปหาผู้บ่าว ผู้สาวก็ใช้กระบองเวลาเดินไปวัด ก็เป่าแคน เพื่อน ๆ ก็รำกันไป ถือกระบองไปด้วย เผ่าอื่นก็เอาของมาแลกกระบองไปใช้ เพราะมีที่นี้ทำที่เดียว เผ่านี้เจาะน้ำมันยางอย่างเดียว”

ทีมวิจัยชนสี่เผ่า

ภาพ การทำกะบอง

ภาพ การจุดกะบอง

ภาพ การเจาะต้นยาง

ภาพ การเผื่อน้ำมันยาง

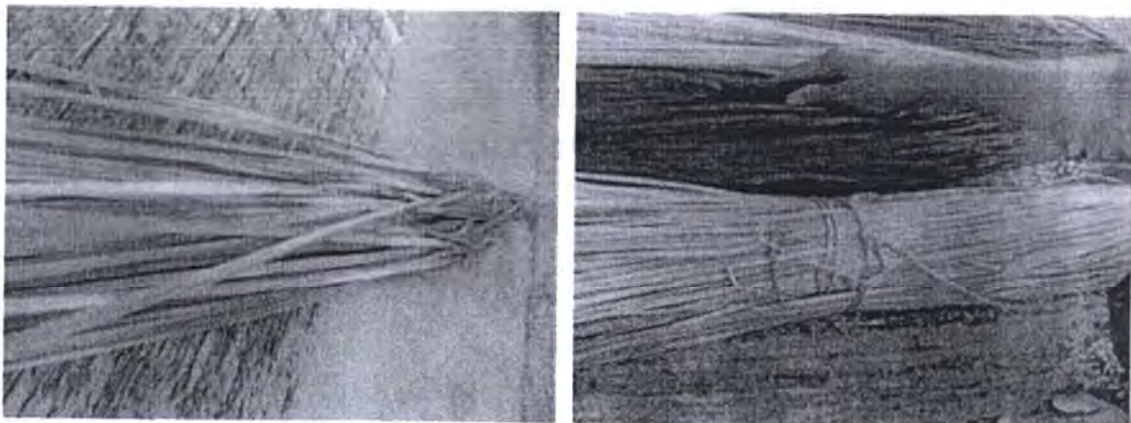
อาจกล่าวสรุปได้ว่ากะบองหรือซี่ใต้ ถือเป็นนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีในอดีตที่ทำให้คนสี่เผ่าได้ไปมาหาสู่กันในยามค่ำคืน อีกทั้งยังก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่ดำรงต่อกันอีกด้วย แม้ว่าปัจจุบันจะมีไฟฟ้าใช้แล้ว แต่ชาวญ้อยังคงเห็นความสำคัญของกะบอง ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่มีค่า เพื่อให้เด็กรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป

3.3.4 เสือต้นอ้อ เผ่าลาว

แหล่งเรียนรู้ในการทอเสื่อ ตั้งอยู่ที่บ้านบ่อแกน้อย ตำบลปทุมวาปี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร ซึ่งการทอเสื่อถือเป็นภูมิปัญญาที่มีมาช้านาน สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีการวิสตุที่อยู่ตามธรรมชาติ

"ต้นผือ" เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หนอง หรือบึง ส่วน "ต้นไผ่" "ต้นกก" ต้องปลูกและมีการดูแลอย่างดี ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมใช้ต้นผือ หาได้ง่ายจากธรรมชาติ โดยไปเก็บต้นผือตามหนองหรือบึง จากนั้นนำมาผ่าก หรือทำให้เป็นเส้น แล้วนำมาตากแดดให้แห้ง ประมาณ 2 วัน จนกระทั่งให้ใบสีเขียวเปลี่ยนเป็นสีขาว จากนั้นสามารถนำมาย้อมสีได้ตามต้องการ แล้วนำมาทอ โดยใช้เชือกฟาง สอดใส่เข็ม และนำเส้นผือสอดพร้อมกับไม้ ทอจนเป็นผืนขนาดใหญ่ตามต้องการ ลายที่นิยมทอมีหลากหลาย เช่น ลายตาโล่ ลายสะโหรง ลายดอกพิกุล ลายบักจับ ลายหมี่บักจับ

นอกจากชาวบ้านจะทอและใช้กันเองตามครัวเรือนแล้ว เสื่อผือยังนิยมใช้เป็นสิ่งของเพื่อถวายพระ สำหรับใช้ในงานบุญ งานบวช หรือเป็นของขวัญสำหรับเพื่อนบ้านในวันแต่งงาน หรือวันขึ้นบ้านใหม่อีกด้วย

ภาพ ต้นผือที่ผ่านการตากแดดแล้ว พร้อมนำมาสาน

ภาพเสื่อผืนที่ทอสำเร็จเป็นผืนแล้ว

ภาพการทอเสื่อผืน

4. ปฏิทินวัฒนธรรม

ทีมวิจัยได้ร่วมกันทำปฏิทินวัฒนธรรมของคนทั้งสี่เผ่า นับตามเดือนไทย โดยแบ่งเป็น 3 วงด้วยกันคือ วงที่หนึ่ง (วงในสุด) บอกงานประเพณีทั้งสิบสองเดือน วงที่สอง บอกฤดูกาลทำการเกษตร และวงที่สาม บอกการทำมาหากินจากธรรมชาติตามฤดูกาล ตามรายละเอียดดังนี้

4.1 งานประเพณีทั้ง 12 เดือน

- เดือนที่ 1 งานบุญกุ่มข้าว
- เดือนที่ 2 งานบุญกองข้าว
- เดือนที่ 3 งานเปิดประตูเล่า เลี้ยงปู่ตา
- เดือนที่ 4 งานบุญผะเหวด
- เดือนที่ 5 งานสงกรานต์
- เดือนที่ 6 งานบั้งไฟ

- เดือนที่ 7 งานบุญข้าชะ
- เดือนที่ 8 งานเข้าพรรษา
- เดือนที่ 9 งานบุญประดับดิน
- เดือนที่ 10 งานบุญข้าวสาก
- เดือนที่ 11 งานออกพรรษา
- เดือนที่ 12 งานบุญกฐิน

4.2 ฤดูกาลทำการเกษตร

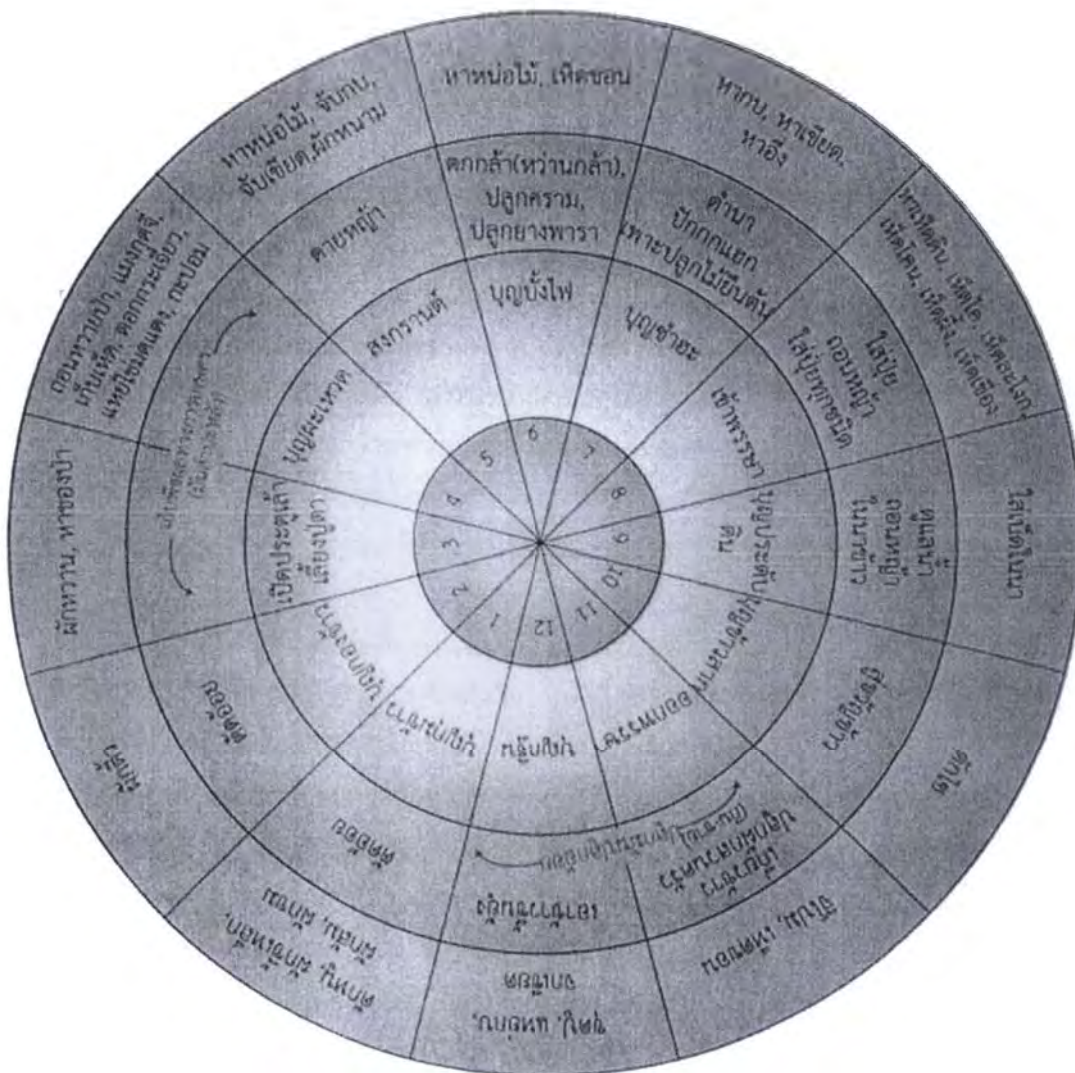
- เดือนที่ 1 ตัดอ้อย
- เดือนที่ 2 ตัดอ้อย
- เดือนที่ 3 เก็บพืชผลทางการเกษตร (มันสำปะหลัง)
- เดือนที่ 4 เก็บพืชผลทางการเกษตร (มันสำปะหลัง)
- เดือนที่ 5 ดายหญ้า
- เดือนที่ 6 ตกกกล้า (หว่านกล้า), ปลูกรวม, ปลูกลำพารา
- เดือนที่ 7 ดำนา ปักกกแกลก เพาะปลูกไม้ยืนต้น
- เดือนที่ 8 ใส่ปุ๋ย ถอนหญ้า ใส่ปุ๋ยทุกชนิด
- เดือนที่ 9 ดูแลน้ำ ถอนหญ้าในนาข้าว
- เดือนที่ 10 ทำพิธีสู่ขวัญข้าว
- เดือนที่ 11 ปลูกร้าง ปลูกลำพารา (กิน – ขาย), ปลูกรวมมันสำปะหลัง, ปลูกรอ
- เดือนที่ 12 เอาข้าวขึ้นยุ้ง, ปลูกรวมมันสำปะหลัง, ปลูกรอ

4.3 การทำมาหากินจากธรรมชาติตามฤดูกาล

- เดือนที่ 1 ตักหนุ, เก็บผักชีเหล็ก, เก็บผักส้ม, เก็บผักขม
- เดือนที่ 2 เก็บผักดอง
- เดือนที่ 3 เก็บผักหวาน, หาของป่า
- เดือนที่ 4 ถอนหญ้าป่า, หาแมงกูดจี, เก็บเห็ด, ดอกกระเจียว, แห้วไข่มดแดง, หากะปอม
- เดือนที่ 5 หาหน่อไม้, จับกบ, จับเขียด, เก็บผักหนาม
- เดือนที่ 6 หาหน่อไม้, เก็บเห็ดขอน
- เดือนที่ 7 หากบ, หาเขียด, หาอึ่ง
- เดือนที่ 8 หาเห็ดดิน, เห็ดไค, เห็ดละโงก, เห็ดโคน, เห็ดผึ้ง, เห็ดเขื่อง
- เดือนที่ 9 ใส่เบ็ดในนา
- เดือนที่ 10 ตักไข
- เดือนที่ 11 หาจิโปม (จิ้งหรีด), เห็ดขอน

เดือนที่ 12 ขุดปู, แห่กบ, จักเขียด

โครงการ “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน ค.ปทุมวาปี
ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์ โซ่ (ทะวีง) ญ้อ ภูไท และลาว ค.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร

ภาพปฏิทินวัฒนธรรมชนสี่เผ่า

5. แบบจำลองศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

จากการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตคนสี่เผ่าร่วมกัน ทำให้เกิดข้อค้นพบหลายประการ กล่าวคือ

ประการแรก พบว่า คนทั้งสี่เผ่ามีประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาร่วมกัน คือ กลุ่มโซ (ทะวืง) กลุ่มภูไท กลุ่มญ้อ และกลุ่มลาวมีการอพยพมาจากสถานที่เดียวกันคือ เมืองคำเกิด คำม่วนที่ประเทศลาว แต่ละเผ่ามาตามแต่ละสายของตนเอง จนกระทั่งได้มาตั้งรกรากอยู่ในบริเวณปทุมวาปีจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ประการที่สอง พบว่า คนทั้งสี่เผ่ามีประเพณี วัฒนธรรมร่วมกันมาตั้งแต่อดีต ทั้งวิถีชีวิตและการทำมาหากิน มีระบบการแลกเปลี่ยนสินค้ากัน อีกทั้งยังมีคำสอนที่ได้มาจากบรรพบุรุษ ผ่านเรื่องเล่า นิทาน ยิ่งทำให้แต่ละเผ่าต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และนับถือกันเป็นพี่น้อง ดังเช่น คำสอนที่ว่า “โซอยู่ที่ไหน ภูไทอยู่ด้วย ส่วนลาว และญ้อ เป็นผู้ช่วย” แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมาตั้งแต่อดีต

ประการที่สาม พบว่า แม้ว่าแต่ละชนเผ่าจะสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้วัฒนธรรมที่หล่อหลอมมาตั้งแต่ในอดีต แต่แต่ละเผ่าก็มีเอกลักษณ์ของตนเอง มีความถนัดและความชำนาญที่แตกต่างกัน เช่น ชาวโซ (ทะวืง) มีภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ และถนัดในการทำเสื่อใบเตย ชาวภูไท ถนัดในการย้อมผ้าคราม ชาวญ้อ ถนัดในการทำกะบองหรือซี่ไต้ ชาวลาวถนัดในการทำเสื่อ ความถนัดที่แตกต่างกันเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าแต่ละชนเผ่ายังต้องมีการพึ่งพากันมาอย่างยาวนาน

ประการที่สี่ พบว่า การเข้าร่วมประเพณี วัฒนธรรม หรืองานบุญต่าง ๆ จะไม่แบ่งว่าเผ่าไหนเป็นเผ่าไหน แต่จะเกิดความร่วมมือร่วมใจด้วยกันในการจัดหรือเข้าร่วมงานบุญ ซึ่งยิ่งสะท้อนให้เห็นว่าแม้ว่าจะมีเชื้อสายมาจากคนละเผ่า แต่ก็มีการประเพณีและวัฒนธรรมร่วมกัน และสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้

จากการเก็บข้อมูลและข้อค้นพบเหล่านี้ ได้นำไปสู่การออกแบบศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชนสี่เผ่าว่าจะออกมาในรูปแบบไหน เริ่มแรกคิดโดยวาดผังลงกระดาษ ตามรายละเอียดดังนี้

ผาผนังห้องทั้งสี่ด้าน แสดงภาพวาดเรื่องราวต่าง ๆ กล่าวคือ

- ด้านที่หนึ่ง เป็นภาพประวัติศาสตร์ที่สะท้อนการอพยพของแต่ละชนเผ่า มาจากคำเกิดคำม่วน ประเทศลาว ข้ามผ่านแม่น้ำโขง แล้วมาตั้งรกรากอยู่ที่ประเทศไทย ในจังหวัดสกลนคร นอกจากนี้ยังปรากฏคำสอนจากบรรพบุรุษ เป็นตัวอักษรอีกด้วย เช่น “พึ่งความพ่อ ความแม่ ถ้าลูกมิพึ่งความพ่อ ความแม่ ผิดแก่งหม้อนรก” หรือ “โซ เป็นอ้ายกก ภูไทเป็นน้องล่า”

- ด้านที่สอง แสดงวิถีชีวิตที่เก็บของป่า ล่าสัตว์ ดักหนู เป็นวิถีชีวิตที่มีการทำมาหากินในป่าภูเขาเหล็ก ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของชุมชนทั้งสี่เผ่าในอดีต

- ด้านที่สาม แสดงวิถีการดำนา ซึ่งมีการทำนาร่วมกันในลักษณะแบบลงแขก อีกทั้งยังมีคำสอนที่บอกต่อกันมาอีกด้วย คือ “ปักต้นหนึ่งให้ได้คง ปักต้นสองอย่าให้ได้ข้าม ปักต้นสามให้ได้หมากดี ๆ ปักต้นสี่ให้ได้ทา ปักต้นห้าอย่าให้บก ปักต้นหกให้เต็มหน่วยเต็มเม็ด ปักต้นเจ็ดให้อุดมสมบูรณ์” หมายถึงเวลาทำนาจะต้องได้ผลอุดมสมบูรณ์

- ด้านที่สี่ แสดงการร่วมงานประเพณี วัฒนธรรม ที่มีวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับวัด และงานประเพณีที่ทั้งสี่เผ่าได้ทำร่วมกัน เช่น งานบุญกองข้าว เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้ทำแบบจำลอง บ้าน 4 หลัง ซึ่งถือเป็นตัวแทนหลังละหนึ่งเผ่า โดยภายในบ้านได้จัดแสดงเอกลักษณ์เฉพาะของเผ่าตนเอง ดังนี้

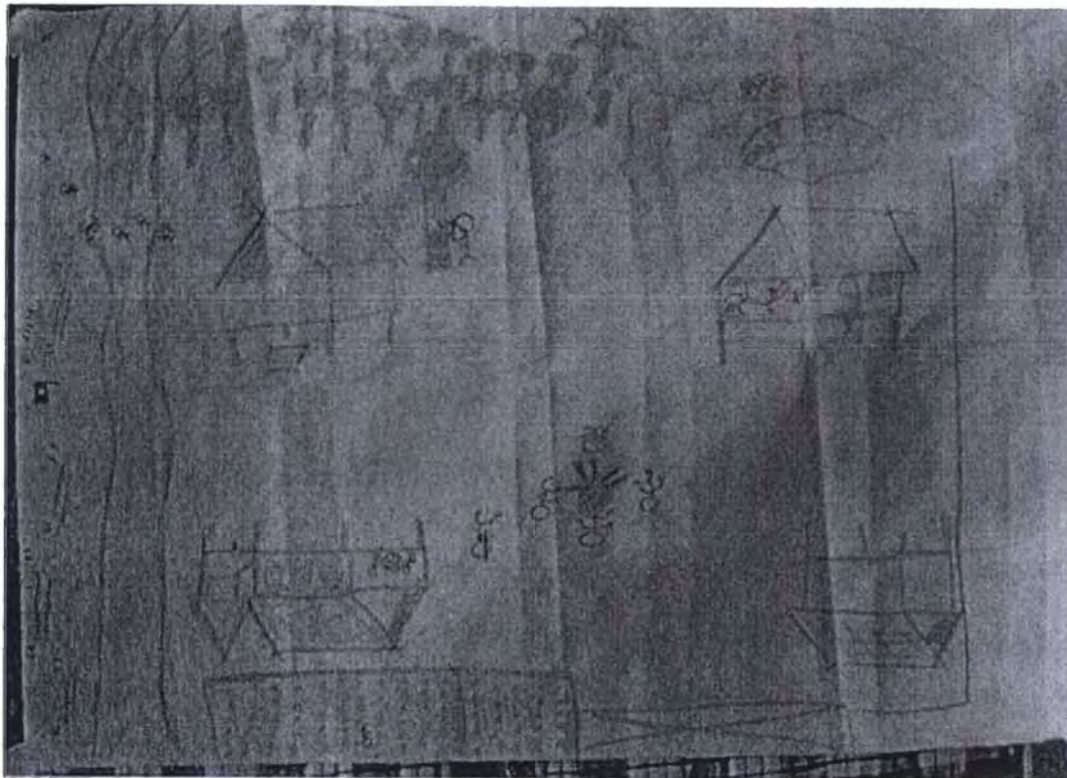
บ้านโซ้ (ทะวืง) แสดงการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร แสดงการทอเสื่อใบเตย แสดงระบบตัวเขียนภาษาโซ้ (ทะวืง) อีกทั้งยังแสดงผลงานวิจัยที่เคยทำผ่านโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บ้านญไท แสดงการทำผ้าย้อมคราม และการทอผ้า

บ้านญ้อ แสดงการทำกะบอง หรือซีโต้

บ้านลาว แสดงการทำเสื่อ

นอกจากนี้บริเวณพื้นที่ตรงกลาง ยังแสดงถึงการนั่งล้อมวงคุยกันใกล้กองไฟ หรือมีการทำงานร่วมกัน เป่าแคนกันอย่างสนุกสนาน หรือที่เรียกว่า "การลงช่วง" ซึ่งจะแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าทั้งสี่ชนเผ่านี้มีวิถีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกัน

ภาพ แสดงแบบจำลองศูนย์การเรียนรู้

ในการทำแบบจำลองนี้ได้ใช้เศษวัสดุที่หาได้ง่ายตามท้องตลาด เช่น กระดานไม้อัด เศษไม้ไผ่ แผ่นโฟม กาว ดูกตาป่นที่ทำจากแป้งขนมปัง ผสมกับแป้งมันและกาว สีน้ำ เป็นต้น ดังภาพ

ภาพ แสดงวิถีชีวิตชนสี่เผ่า

ภาพ วาดประวัติศาสตร์การอพยพย้ายถิ่น

ภาพ การจัดแสดงนิทรรศการ (แบบจำลอง) กลุ่มโซ่ (ทะวืง) – ภาษาโซ่ (ทะวืง)

ภาพ การจัดแสดงนิทรรศการ (แบบจำลอง) กลุ่มภูไท – ผ้าย้อมคราม

ภาพ การจัดแสดงนิทรรศการ (แบบจำลอง) กลุ่มญ้อ – กระบอง หรือซีโต้

ภาพ การจัดแสดงนิทรรศการ (แบบจำลอง) กลุ่มลาว – เสือต้นอ้อ

6. แผ่นพับศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชนสี่เผ่า

หลังจากที่ได้มีการดำเนินงานตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดทำแผนที่ตำบลปทุมวาปี การจัดทำปฏิทินวัฒนธรรมของคนทั้งสี่เผ่า จนกระทั่งมีการดำเนินการเก็บสิ้นสุดโครงการ ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงได้ร่วมกันจัดทำแผ่นพับเพื่อประชาสัมพันธ์ และแจกให้กับผู้เข้าร่วมประชุมในงานเปิดตัวโครงการ หรือเวทีคืนความรู้สู่ชุมชน โดยภายในแผ่นพับประกอบไปด้วย

- ปฏิทินวัฒนธรรมของคนทั้งสี่เผ่า
- แผนที่ตำบลปทุมวาปี ซึ่งแสดงแหล่งเรียนรู้ทั้ง 4 แห่ง
- จุดเริ่มต้นของการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- ข้อมูลของดีแต่ละเผ่า ได้แก่ ภาษาโซ้, ผ้าย้อมคราม, กระบองหรือซีได้ และ เสื้อผ้าหรือเสื้อตันอ้อ

ภาพ แผ่นพับประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ด้านที่หนึ่ง)

จุดเริ่มต้น

จุดเริ่มต้นของการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา - วัฒนธรรมชน 4 เผ่า (โซ่ (ทะวีง), ญ้อ, ภูไท และลาว) เริ่มต้นจากกลุ่มผู้อาวุโสทั้ง 4 กลุ่มมีความวิตกกังวลถึงสถานการณ์การเสื่อมถอยของภาษาวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาที่เคยปฏิบัติกันมาเนิ่นนานที่มีน้อยลงในรุ่นลูกหลาน

ตัวแทนผู้เฒ่าผู้แก่ทั้ง 4 กลุ่ม ซึ่งได้ร่วมกันหาเงินมาช่วยในโครงการ “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา - วัฒนธรรมชน 4 เผ่า” ที่หมู่บ้านกุดชุมพุง อ.โซ่ (ทะวีง) ญ้อ, ภูไท และลาว ต.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ศูนย์การเรียนรู้ภาษา - วัฒนธรรมชน 4 เผ่า

ศูนย์การเรียนรู้ภาษา - วัฒนธรรมชน 4 เผ่า มีศูนย์ข้อมูลตั้งอยู่ตึกการบริหารส่วนตำบล ต.ปทุมวาปี อ.สองดาว จ.สกลนคร ได้จัดแสดงภาพจำแนกและภาพวาดแสดงวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนทั้ง 4 เผ่า นอกจากนี้ยังมีแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนทั้ง 4 เผ่าอีกด้วย

โซ่ (ทะวีง) ภาษา

ตั้งอยู่ที่บ้านดอนม่วง เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภาษา และวัฒนธรรมชาวโซ่ (ทะวีง) ซึ่งมีทั้งสื่อในการเรียนภาษาโซ่ (ทะวีง) โดยใช้ระบบเขียนคำอักษรรูปเหมือนหนังสือ ได้แก่ หนังสือเลขยกศัพท์ หนังสือเลขเล็ก นิทาน คำศัพท์ ฯลฯ นอกจากนี้ในบริเวณใกล้เคียงยังมีโรงเรียนบ้านดอนม่วงซึ่งสอนภาษาโซ่ (ทะวีง) ให้แก่เด็กนักเรียนอีกด้วย

ผ้าข้อมดรามภูไท

ตั้งอยู่บ้านปทุมวาปี เป็นแหล่งเรียนรู้การทำผ้าข้อมหม่ม ของชาวภูไท ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาและเอกลักษณ์การแต่งกายเฉพาะของชาวภูไท นอกจากนี้ผ้าข้อมหม่มยังมีคุณค่าทางศิลปะในลวดลายปัก และการย้อมสี หากสวมใส่แล้วจะทำให้ชาวข่าอีกด้วย

กะบอง (ขี้ต) เผ่าญ้อ

ตั้งอยู่ที่บ้านโพนสว่าง เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการทำกะบอง หรือขี้ต สำหรับจุดไฟในยามค่ำคืนซึ่งถือว่าชาวญ้อ เป็นต้น คำขี้ตในภาษาญ้อ แปลว่าขี้ตจะไฟทำให้ไฟลุกไหม้

นอกจากนี้ยังมีการทำกะบองหรือขี้ตได้มีใครให้ลูกหลานได้เรียนรู้ วิชาวัฒนธรรมของตนเอง

เรือต้นอ้อ เผ่าลาว

ตั้งอยู่ที่บ้านกุดชุมพุง เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการทำเรือต้นอ้อ และเรือผิง โดยใช้วัสดุไม้ที่ได้จากธรรมชาติ นอกจากแต่ละบ้านจะมีไว้ประจำบ้านแล้ว ยังนิยมทำขึ้นเพื่อขายหรือทำเป็นของขวัญในโอกาสต่างๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่หรืองานแต่งงานอีกด้วย

ภาพ แผ่นพับประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ด้านที่สอง)

7. กระบวนการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ในการค้นหาแนวทางการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษา ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชนเผ่าทั้ง 4 กลุ่ม ได้แก่ โซ่ (ทะวีง) ญ้อ และลาว ได้เกิดขึ้นในลักษณะการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันทั้งในวงเล็กและวงใหญ่ ทั้งในระดับทีมวิจัยด้วยตนเอง ระดับผู้นำชุมชน และระดับผู้ปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น จากการพูดคุยแต่ละครั้งมีประเด็นในการพูดคุยดังนี้

7.1 ความคาดหวังในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้

- อยากให้เป็นที่ยอมรับของดีต่าง ๆ และความรู้ในตำบลปทุมวาปี
- อยากให้คนภายนอก นักท่องเที่ยว และคนในชุมชนได้รู้จักของดีคนทั้ง 4 เผ่า
- อยากให้เด็ก ๆ เยาวชนในชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมคนทั้ง 4 เผ่า
- อยากให้จัดสถานที่อยู่ในชุมชน ให้ในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้
- อยากให้ลูกหลานได้เรียนรู้บทเรียนจากประวัติศาสตร์ของชุมชน
- อยากให้คนอื่นรู้ว่า แต่ละกลุ่มมาจากไหน

- อยากให้คนภายนอกรู้จักกลุ่มคนทั้ง 4 เผ่า

7.2 กลุ่มเป้าหมาย

- เด็กนักเรียน เยาวชน และคนในชุมชน
- คนภายนอกชุมชน นักท่องเที่ยว

7.3 สถานที่ในการจัดตั้ง

ที่ประชุมทีมวิจัยได้มีการนำเสนอสถานที่ที่สามารถใช้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ที่เหมาะสม ดังนี้

- ศูนย์ศิลปาชีพ
- โรงเรียนบ้านหนองม่วง
- ศาลาดักบาตร
- สถานที่ในชุมชน แหล่งเรียนรู้ในชุมชน
- กศน. ต.ปทุมวาปี ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (อบต. เก่า)

ในการนำเสนอแต่ละสถานที่นั้น ที่ประชุมได้ร่วมอภิปราย โดยพิจารณาตามเกณฑ์ ดังนี้

- ระยะทาง ไม่ควรไกลมากเกินไป
- ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย
- ชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ง่าย

ทีมวิจัยได้ร่วมกันพิจารณาสถานที่แต่ละที่ ว่าเป็นไปตามเกณฑ์หรือไม่ อย่างไร ดังนี้

1. ศูนย์ศิลปาชีพบ้านทรายทอง เป็นสถานที่มีคนเข้าชมเยอะ มีศาลาทอดผ้าไหม เป็นการประชาสัมพันธ์ในตัวเอง แต่ต้องขออนุญาตอย่างเป็นทางการ มีทหารเป็นผู้ดูแลอย่างเป็นทางการ
2. โรงเรียนบ้านหนองม่วง ผู้อำนวยการโรงเรียนสามารถแบ่งพื้นที่ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ได้ แต่จำเป็นต้องสร้างอาคารใหม่ ซึ่งยังไม่มียกงบประมาณสำหรับสร้างอาคารศูนย์การเรียนรู้
3. ศาลาดักบาตร เป็นอาคารอเนกประสงค์ แต่ยังต้องใช้ทุนในการซ่อมแซมอาคารมาก
4. สถานที่ในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน จำเป็นจะต้องเลือกสถานที่ให้เหมาะสมอีกครั้งหนึ่ง

5. กศน. ต.ปทุมวาปี ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (อบต. เก่า) เป็นศูนย์เปิด มีสิ่งอำนวยความสะดวก โรงเรียน (น้ำ,ไฟ) และชุมชนสามารถเข้าถึงได้

หลังจากที่ประชุมได้ร่วมกันอภิปรายเรียบร้อยแล้ว ทางทีมจึงเลือกสถานที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านทรายทอง และกศน. ต.ปทุมวาปี เพื่อออกเดินทางไปดูสถานที่จริง จากนั้นทางทีมวิจัยได้ร่วมกันอภิปรายอีกครั้ง โดยมีพี่เลี้ยงและดร.มยุรี ร่วมกันประเมินความเป็นไปได้ ทางทีมวิจัยมีข้อคิดเห็นว่าสถานที่ในศูนย์ศิลปาชีพบ้านทรายทอง เป็นพื้นที่เปิด กลางแจ้ง ไม่เหมาะสมกับการจัดแสดงนิทรรศการถาวร แต่ยังคงสามารถจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ได้ ส่วนที่กศน. ต.ปทุมวาปี ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีความเหมาะสมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ได้ เนื่องจากเป็นอาคาร สามารถกันฝน กันลมได้ แต่จำเป็นต้องมี

การซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดบ้าง เช่น ประตู ซึ่งทีมวิจัยยังคงต้องมีการขออนุญาตอย่างเป็นทางการจากองค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปีก่อน

กศน. ต.ปทุมวาปี ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
มีความเหมาะสมสำหรับการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชน 4 เผ่า

จากนั้นในวันที่ 15 กันยายน 2554 ทีมวิจัยร่วมกับ ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์ และพีเลียง ได้เดินทางไปพูดคุยกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปี เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเสนอแนวทางในการสนับสนุนการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ภาษา - วัฒนธรรมคนสี่เผ่า ซึ่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลได้รับทราบ และนำเสนอแนวทางในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมคนสี่เผ่าในหลายประเด็น กล่าวคือ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้มีแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ตำบลปทุมวาปีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ โดยจะปรับให้เป็นฐานการเรียนรู้ทั้งตำบล ภายใต้โครงการ "สุขภาวะตำบล" ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยฐานการเรียนรู้ดังกล่าวมีทั้งหมด 28 ฐานการเรียนรู้ เช่น ฐานการเรียนรู้ภาษาโซ่ (ทะวืง), ฐานการเรียนรู้สมุนไพร, ฐานการเรียนรู้ผ้าข้อมลาย เป็นต้น

ภาพ การพูดคุยร่วมกันระหว่างนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ทีมวิจัยและทีมพีเลียง

ทั้งนี้นายกองค์การบริหารส่วนตำบลได้ให้ความร่วมมือและสนับสนุนทีมวิจัยอย่างเต็มที่ และอนุเคราะห์สถานที่ในองค์การบริหารส่วนตำบล 1 ห้องใหญ่ สำหรับเป็นสถานที่จัดแสดงนิทรรศการหรือเป็นศูนย์การเรียนรู้ภาษา - วัฒนธรรมคนสี่เผ่า ในตำบลปทุมวาปีต่อไป

นอกจากนี้นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ได้เสนอแนวทางในการทำงานร่วมกัน กล่าวคือ ได้ส่งทีมวิชาการขององค์การบริหารส่วนตำบลมาร่วมเก็บข้อมูลกับทีมวิจัยชุมชนอีกด้วย โดยเริ่มตั้งแต่ในวันที่ 6 – 9 กันยายน 2554 ที่ผ่านมามีทีมวิจัย ทีมวิชาการจากองค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปี และทีมพี่เลี้ยง ได้ร่วมกันเก็บข้อมูลชุมชน ในบ้านปทุมวาปี (เผ่ากูไท) บ้านดงสร้างคำ (เผ่าญ้อ) และบ้านบ่อแกน้อย (เผ่าลาว) จากนั้นได้เกิดความร่วมมือและมีการประสานงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องระหว่างทีมวิจัยชุมชน ทีมพี่เลี้ยง และองค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปี กล่าวคือ เมื่อทีมพี่เลี้ยงได้ลงพื้นที่จัดกิจกรรมจะมีการแจ้งองค์การบริหารส่วนตำบลอยู่เสมอ

ในวันที่ 4 – 5 กุมภาพันธ์ 2555 ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยง ได้เชิญทีมวิชาการองค์การบริหารส่วนตำบลเข้าร่วมกิจกรรมจัดทำโมเดลหรือแบบจำลอง ศูนย์การเรียนรู้ภาษา - วัฒนธรรมคนสี่เผ่า ซึ่งทีมวิจัยได้รับความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นอย่างดี ทั้งในเรื่องการประสานงานจัดหาผู้ที่จะวาดภาพให้ อีกทั้งยังร่วมในการจัดทำแบบจำลองครั้งนี้อีกด้วย

ภาพ ทีมวิชาการจากองค์การบริหารส่วนตำบลร่วมทำแบบจำลองศูนย์การเรียนรู้

ในวันที่ 4 มีนาคม 2555 ทีมวิจัยได้จัดเวทีปิดโครงการเพื่อคืนความรู้หรือข้อมูลสู่ชุมชน ซึ่งในกิจกรรมนี้ทีมวิจัยได้เชิญนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นประธานในการเปิดงาน และร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ภาษา - วัฒนธรรมคนสี่เผ่าต่อไป ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้ให้ความร่วมมือและสนับสนุนการสร้างแหล่งเรียนรู้ภายในตำบลปทุมวาปีต่อไป ตามแนวทางนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างต่อเนื่อง

ภาพ กิจกรรมปิดเวทีโครงการ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นประธานในพิธี

ภายหลังจากการปิดเวทีโครงการวิจัยแล้ว ทางทีมวิจัย ทีมพี่เลี้ยง และองค์การบริหารส่วนตำบล ยังคงมีการติดตามสถานการณ์และประสานความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนตำบลปทุมวาปีเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งตำบล ภายใต้โครงการ "สุขภาวะตำบล" ต่อไป ซึ่งปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปี ได้รับอนุมัติงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เรียบร้อยแล้ว การทำงานในขั้นต่อไปคือ การพัฒนาและปรับปรุงฐานการเรียนรู้ ซึ่งมีทั้งหมด 28 ฐานการเรียนรู้ให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพต่อไป

อาจกล่าวได้ว่าการที่ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงได้พูดคุยกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้ทีมได้ทราบแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในการพัฒนาชุมชนตำบลปทุมวาปีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับการดำเนินงานตามโครงการวิจัยในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ ภาษา - วัฒนธรรมคนสี่เผ่า จากนั้นจึงทำให้เกิดความร่วมมือ อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกันทั้งทีมวิจัย ทีมพี่เลี้ยง และองค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปีอีกด้วย

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยในโครงการ “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง), ญ้อ, ภูไท และลาว ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร” เกิดมาจากแนวคิดของชุมชนทั้งสี่เผ่าที่อยากสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี เพื่อนำเรื่องราวและองค์ความรู้และกิจกรรมทางวัฒนธรรมทางชาติพันธุ์ต่าง ๆ นำเสนอผ่านศูนย์การเรียนรู้ ฯ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรวบรวมเรื่องราวและองค์ความรู้ทางชาติพันธุ์ของตนเองเพื่อสืบทอดให้ลูกหลานได้เรียนรู้วัฒนธรรมของตนเอง อีกทั้งยังทำให้คนนอกชุมชนได้รู้จักกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในชุมชนตำบลปทุมวาปีอีกด้วย โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลชาติพันธุ์ทั้งสี่เผ่า 2) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ ฯ ที่เหมาะสม และ 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศูนย์การเรียนรู้ ฯ และแนวทางการทำให้ศูนย์การเรียนรู้ ฯ มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวโดยคนในชุมชน

ขอบเขตในการศึกษาคือ พื้นที่ตำบลปทุมวาปี อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร ทั้ง 4 ชนเผ่า คือ กลุ่มโซ่ (ทะวืง), กลุ่มญ้อ, กลุ่มภูไท และกลุ่มลาว ครอบคลุมทั้ง 12 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองแวง บ้านหนองม่วง บ้านหนองเจริญ บ้านดงสร้างคำ บ้านโพนสว่าง บ้านปทุมวาปี บ้านโนนนิม บ้านถ้ำดัว บ้านทรายทอง บ้านท่าวัด บ้านบ่อแกน้อย และบ้านบ่อแกใหญ่

การดำเนินงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีวิธีการวิจัยคือ การประชุมกลุ่มย่อย (focus group) การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเก็บข้อมูลเชิงลึกด้วยวิธีการสัมภาษณ์ รวมทั้งยังมีการวิเคราะห์ร่วมกันอีกด้วย ซึ่งกระบวนการวิจัยนี้ได้มีพี่เลี้ยงเป็นผู้นำกระบวนการอย่างต่อเนื่อง

กิจกรรมในการดำเนินงานวิจัยประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ๆ ได้แก่

- 1) การจัดเวทีชี้แจงโครงการ
- 2) การเก็บข้อมูลเพื่อทำแผนที่ในระดับตำบล
- 3) การวิเคราะห์แผนที่ระดับตำบล
- 4) การจัดทำแผนที่ระดับตำบล
- 5) การวางแผนเก็บข้อมูลชุมชนคนสี่เผ่า และของดีคนสี่เผ่า
- 6) การเก็บข้อมูลชุมชนคนสี่เผ่า และของดีคนสี่เผ่า
- 7) การวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน
- 8) การจัดทำปฏิทินวัฒนธรรม
- 9) การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ ฯ ทั้งในระดับทีมวิจัยด้วยกัน ระดับชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบล

10) การทำแบบจำลองศูนย์การเรียนรู้

11) การจัดเวทีปิดโครงการ คืนความรู้สู่ชุมชน

นอกจากนี้ทีมวิจัยยังได้ร่วมกิจกรรมชุมชน และมีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยอีกด้วย เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมงานวันผู้สูงอายุ โดยทีมวิจัยได้ต้มน้ำสมุนไพร และมีการแสดงทางวัฒนธรรมของชนทั้ง 4 เผ่าร่วมกัน รวมถึงมีการแต่งกายประจำเผ่าอีกด้วย และยังเข้าร่วมในงานประจำปีวัดถ้ำพวง โดยทีมวิจัยได้ต้มน้ำสมุนไพรให้ผู้เข้าร่วมงานได้ดื่มฟรีอีกด้วย

การทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เกิดขึ้นมาจากความต้องการของชุมชน โดยมีความคาดหวังว่าจะเป็นสถานที่ที่เก็บรวบรวมสิ่งของและความรู้ต่าง ๆ ของชนสี่เผ่าในตำบลปทุมวาปี เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อให้เด็ก ๆ เยาวชนในชุมชนตำบลปทุมวาปีได้เรียนรู้ และสืบสานต่อไป อีกทั้งยังเป็นสถานที่ซึ่งให้คนภายนอกได้รู้จักของดี หรือวัฒนธรรม ความเป็นตัวตนของคนสี่เผ่า จากความคาดหวังนี้ทีมวิจัยจึงได้มีแนวคิดที่จะทำศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล และเป็นใช้พื้นที่ภายในชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้อีกทอดหนึ่ง เพื่อให้เห็นวิถีชีวิต การได้รู้จักของจริง อีกทั้งยังทำให้ศูนย์การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ภายในห้องสี่เหลี่ยมเท่านั้น จากแนวคิดนี้จึงเกิดกิจกรรมมากมายที่นำไปสู่การจัดทำศูนย์การเรียนรู้ ๕ เพื่อตอบสนองแนวคิดดังกล่าว จนกระทั่งเกิดผลงานดังต่อไปนี้

1) เกิดแผนที่ตำบลปทุมวาปี อีกทั้งยังได้แผนที่ชุมชนทั้ง 12 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านท่าวัด, บ้านถ้ำดี, บ้านหนองม่วง, บ้านบ่อแกน้อย, บ้านบ่อแกใหญ่, บ้านปทุมวาปี, บ้านโพนสว่าง, บ้านหนองแขว, บ้านหนองเจริญ, บ้านโนนนิม, บ้านทรายทอง และบ้านดงสร้างคำ โดยแผนที่ในระดับตำบลได้แสดงสถานที่ที่สำคัญของตำบลปทุมวาปี ที่ตั้งของแต่ละหมู่บ้าน ถนน หนองน้ำ รวมไปถึงแสดงที่ตั้งสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนทั้ง 4 บ้านอีกด้วย กล่าวคือ แหล่งเรียนรู้ภาษาโซ่ (ทะวืง) ตั้งอยู่ที่บ้านหนองม่วง แหล่งเรียนรู้ผ้าย้อมคราม กลุ่มภูไท ตั้งอยู่ที่บ้านปทุมวาปี แหล่งเรียนรู้เรื่องไข่ได้ หรือกะบอง กลุ่มญ้อ ตั้งอยู่ที่บ้านดงสร้างคำ และแหล่งเรียนรู้เรื่องการทำเสื้อ ตั้งอยู่ที่บ้านบ่อแกน้อย

2) ได้ข้อมูลประวัติหมู่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน ซึ่งจากการเก็บข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบว่า แต่ละหมู่บ้านมีการจัดตั้งบ้านกันอย่างไร มีใครเป็นผู้นำ

3) ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชนเผ่าทั้ง 4 ชนเผ่า ซึ่งทำให้ทราบว่าแต่ละชนเผ่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีกราก การอพยพมาอย่างไร และยังรวมถึงวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมบางอย่างได้สูญหายไปแล้วในปัจจุบัน นอกจากนี้จากการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมชนทั้ง 4 เผ่า ยังพบอีกว่า กลุ่มคนทั้งสี่เผ่าได้มีการอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่อดีตมาช้านาน มีการอพยพมาพร้อมกันและตั้งรกรากอยู่ที่ตำบลปทุมวาปี มีวัฒนธรรม วิถีชีวิตในแบบพึงพิงธรรมชาติ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ต่อกัน อีกทั้งยังมีวัฒนธรรมของการแลกเปลี่ยนสินค้า และการแบ่งปันซึ่งกันและกันอีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่ากลุ่มคนทั้งสี่เผ่าจะเป็นคนละเผ่า มีความแตกต่างกันในภาษา แต่ยังมีความสัมพันธ์ที่เสมือนเป็นพี่น้องกัน ช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

4) ได้ข้อมูลของดีทั้งสี่ชนเผ่า ได้แก่

- ข้อมูลภาษาโซ่ (ทะวืง) มีแหล่งเรียนรู้ที่บ้านหนองม่วง ถือเป็นภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤต และยังคงมีการพูดกันอยู่เฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงอายุเท่านั้น จึงได้มีการจัดทำนิตาน

หนังสือเล่มเล็ก เล่มยักษ์ เพื่อให้เด็กในชุมชนได้ฝึกอ่าน ได้ฝึกพูดภาษาโซ (ทะวืง) ที่นับวันจะเลือนหายไปทุกที

- ผ้าย้อมคราม (กลุ่มภูไท) มีแหล่งเรียนรู้ที่บ้านปทุมวาปี ถือเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของชาวภูไท และมีกรรมวิธีการผลิตที่ละเอียดอ่อน หลายขั้นตอน ซึ่งในอดีตชุมชนนิยมทอผ้าใส่เอง โดยมีการผลิตวัตถุดิบขึ้นเอง ตั้งแต่การปลูกฝ้าย การปลูกคราม การนำฝ้ายมาปั่นให้เป็นด้าย การย้อมคราม และการทอผ้าครามใส่ นอกจากจะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ผ้าย้อมครามยังสามารถนำมาทำเป็นลูกประคบรักษาอาการเจ็บป่วยได้อีกด้วย

- กะบอง หรือซีโต้ มีแหล่งเรียนรู้ที่บ้านดงสร้างคำ ถือเป็นเทคโนโลยีที่สำคัญของคนในอดีต กล่าวคือ เป็นแสงไฟ ใช้แทนไฟฟ้า ซึ่งผู้ที่มีการทำกะบองได้เชี่ยวชาญคือ คนเผ่าญ้อ มีการทำขายกันเป็นกิจจะลักษณะ อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ทำให้คนทั้งสี่เผ่าได้มีโอกาสได้เดินทางไปมาหาสู่กัน ในยามค่ำคืน ได้นั่งพูดคุยกันท่ามกลางกองไฟ ได้เดินทางไปทำบุญร่วมกันในยามค่ำคืน และยังสามารถใช้ออกไปหากบ หาเห็ด ในยามค่ำคืนได้อีกด้วย แม้ว่าในปัจจุบันไม่มีความจำเป็นต้องใช้กะบองแล้ว แต่ถือว่ากะบองเป็นเทคโนโลยีที่มีความสำคัญมากในอดีต

- เสือผือ มีแหล่งเรียนรู้ที่บ้านบ่อแกน้อย ถือเป็นภูมิปัญญาที่ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ กล่าวคือ มีการนำต้นผือที่ขึ้นตามหนองน้ำหรือแหล่งน้ำ มาสานเป็นเสื่อ เพื่อใช้งานภายในครัวเรือน นอกจากนี้เสือผือยังถือเป็นของขวัญที่ชาวบ้านนิยมมอบให้กันในงานบุญที่สำคัญ เช่น งานแต่งงานหรืองานขึ้นบ้านใหม่ และยังมีการทำบุญด้วยเสื่อให้แก่วัดอีกด้วย

5) ปฏิทินวัฒนธรรมของคนทั้งสี่เผ่า ทีมวิจัยได้มีการทำปฏิทินทางวัฒนธรรมร่วมกัน โดยกำหนดเป็น 3 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ เรื่องงานประเพณีทั้งสิบสองเดือน ฤดูกาลทำการเกษตรแต่ละเดือน และการทำมาหากินจากธรรมชาติทั้งสิบสองเดือน

6) เกิดแบบจำลองศูนย์การเรียนรู้ภาษา - วัฒนธรรมสี่ชนเผ่า และภาพวาดวัฒนธรรม ตำบลปทุมวาปี อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร

7) เกิดแผนพับประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้ภาษา - วัฒนธรรมสี่ชนเผ่า ซึ่งประกอบไปด้วยแผนที่ตำบลปทุมวาปี ปฏิทินวัฒนธรรม จุดเริ่มต้นในการทำศูนย์การเรียนรู้ และข้อมูลของดีทั้งสี่เผ่า

8) เกิดการประสานงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล กล่าวคือ ได้มีการขอความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อให้อนุเคราะห์สถานที่ในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ ๕ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ต้องการพัฒนาให้ตำบลปทุมวาปีเป็นแหล่งเรียนรู้ สอดรับกับโครงการ "สุขภาวะตำบล" นายกองค์การบริหารส่วนตำบลจึงได้อนุเคราะห์สถานที่ในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยแบ่งส่วนห้องหนึ่งภายในองค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อีกทั้งยังมีการทำงานร่วมกันกับนักวิจัยอีกด้วย เช่น ทีมวิชาการจากองค์การบริหารส่วนตำบลได้ร่วมเก็บข้อมูลวัฒนธรรมชุมชนกับทีมวิจัย และได้มีการจัดทำแบบจำลองร่วมกันอีกด้วย

2. อภิปรายผลการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยในโครงการ “แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี ที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง), ญ้อ, ภูไท และลาว ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร” สามารถตอบโจทย์และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตามรายละเอียดดังนี้

2.1 รวบรวมข้อมูลชาติพันธุ์โซ่ (ทะวืง) ญ้อ ภูไท และลาว ในเขต ต.ปทุมวาปี

ทีมวิจัยทั้งสี่เผ่าได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกัน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกันเป็นกลุ่ม นอกจากนี้ยังได้ใช้ฐานความรู้เดิมอีกด้วย โดยเฉพาะกลุ่มโซ่ (ทะวืง) เนื่องจากได้ผ่านการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหลายโครงการ เช่น ประเด็นภาษา สมุนไพร และการทำเสื้อโบเตย เป็นต้น จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ตามประเด็นดังนี้

- แผนที่ตำบลปทุมวาปี
- ประวัติหมู่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน
- ประวัติและวิถีชีวิตของทั้งสี่เผ่า
- ข้อมูลของดีแต่ละเผ่า ได้แก่ ภาษาโซ่ (ทะวืง), ผ้าย้อมคราม, กะบอง หรือซี้ใต้ และเสื้อผ้อ
- ปฏิทินวัฒนธรรมของคนทั้งสี่เผ่า

2.2 แนวทางการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชนสี่เผ่าที่เหมาะสม

จากความต้องการของชุมชนที่อยากมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อเป็นสถานที่เก็บรวบรวมองค์ความรู้ วิถีชีวิต วัฒนธรรมของชนทั้งสี่เผ่า ให้เด็กและเยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้วัฒนธรรมของตนเอง และให้คนภายนอกได้รู้จักความเป็นชนเผ่าของตนทั้งสี่ชนเผ่า ทีมวิจัยจึงมีแนวทางในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ใน 2 ลักษณะ คือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลของคนทั้งสี่เผ่า และแหล่งเรียนรู้ชุมชนที่อยู่ในชุมชน โดยทีมวิจัยได้ค้นหาค้นหาตัวแทนเผ่าละ 1 อย่าง

1) ศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชนสี่เผ่า

ในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทีมวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลของทั้งสี่เผ่า ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมของแต่ละเผ่า ทำให้พบว่าแต่ละเผ่ามีที่มาจากที่เดียวกัน คือ กำเนิดคำม่วน ประเทศลาว และอพยพย้ายถิ่นมาตั้งอยู่ที่ตำบลปทุมวาปี มีวัฒนธรรมและประเพณีร่วมกัน แต่ละเผ่ามีความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้อง มีวิถีชีวิตในแบบที่ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน จากข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นว่าวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนทั้งสี่เผ่ามีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่ได้แบ่งแยกว่าเผ่าไหนเป็นเผ่าไหน จากข้อมูลดังกล่าวนี้ไปสู่การร่างเนื้อหาและภาพของศูนย์การเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งประกอบไปด้วย เรื่องประวัติศาสตร์การอพยพ วิถีชีวิต คำสอน การทำมาหากิน ประเพณีวัฒนธรรม และแต่ละเผ่าก็มีความโดดเด่นที่แตกต่างกัน เช่น เผ่าโซ่ (ทะวืง) มีภาษาโซ่ เผ่าญ้อ มีกะบอง หรือซี้ใต้ เผ่าภูไท มีผ้าย้อมคราม และเผ่าลาวมีการทำเสื้อ เป็นต้น

เนื่องจากงบประมาณมีจำกัด ทางทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงจึงได้ร่วมกันปรึกษาหารือกันว่า จะทำภาพร่างดังกล่าว แสดงออกมาเป็นแบบจำลอง (model) ในเบื้องต้น เพื่อให้เห็นเป็นภาพเสมือนจริง หลังจากนั้นได้มีแนวคิดที่จะนำเสนอผ่านทางองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชนเผ่าให้เกิดขึ้นจริง

ส่วนเรื่องสถานที่ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ฯ นี้ ได้รับความอนุเคราะห์จากองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลที่กำลังจะสร้างตำบลพุมวาปีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งตำบล ภายใต้โครงการ “สุขภาวะตำบล” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยจะสร้างฐานการเรียนรู้ถึง 28 ฐาน ซึ่งส่วนหนึ่งมีฐานการเรียนรู้ของทีมวิจัยร่วมอยู่ด้วย ได้แก่ ฐานการเรียนรู้เรื่องภาษาโซ่, ฐานการเรียนรู้เรื่องสมุนไพร, ฐานการเรียนรู้เรื่องผ้าย้อมคราม เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดการประสานความร่วมมือกันระหว่างชุมชน ทีมวิจัยและองค์การบริหารส่วนตำบล

2) แหล่งเรียนรู้ชุมชน

นอกจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งเป็นศูนย์กลางในการนำเสนอข้อมูลของคนทั้งสี่เผ่าแล้ว ทีมวิจัยยังได้จัดทำแหล่งเรียนรู้ชุมชนของแต่ละชนเผ่าอีกด้วย โดยมีการนำเสนอของดีของแต่ละเผ่า และมีการคัดเลือกของดีเหล่านั้นด้วยเหตุผลสำคัญ เช่น เป็นของดี มีลักษณะเด่นของแต่ละชนเผ่า ชุมชนสามารถเป็นผู้ให้ข้อมูลหรืออธิบายได้ สามารถสาธิตหรือปฏิบัติให้เห็นได้ ด้วยเหตุนี้ชุมชนจึงเลือกตัวแทนของดีแต่ละชนเผ่า จนกลายเป็นคำขวัญ ดังนี้

“โซ่ (ทะวืง) ภาษา	ผ้าย้อมครามภูไท
กะบองซีใต้เผ่าญ้อ	เสื่อต้นอ้อเผ่าลาว”

จากของดีแต่ละเผ่าดังกล่าวนี้ ได้แสดงให้เห็นว่าแต่ละเผ่ามีความโดดเด่นในด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน จึงนำมาสู่การเลือกบ้านที่จะสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ กล่าวคือ โซ่ (ทะวืง) ภาษา แหล่งเรียนรู้ที่บ้านหนองม่วง ผ้าย้อมคราม เผ่าภูไท แหล่งเรียนรู้ที่บ้านพุมวาปี กะบองซีใต้ เผ่าญ้อ แหล่งเรียนรู้ที่บ้านดงสร้างคำ และเสื่อต้นอ้อเผ่าลาว แหล่งเรียนรู้ที่บ้านป่อแกน้อย ซึ่งของดีทั้งสองอย่างได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและบันทึกข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว นอกจากนี้ทางทีมวิจัยยังได้ทำแผนที่ชุมชนตำบลพุมวาปี ปฏิทินวัฒนธรรมของคนทั้งสี่เผ่า แผนที่ประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้อีกด้วย

แม้ว่าการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ยังไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นจริง แต่ทีมวิจัยก็ได้มีความคิดว่า การเรียนรู้ของดีสี่เผ่าก็สามารถดูได้จากของจริงในชุมชน ดังคำสะท้อนของพ่อศาลา ทีมวิจัยชุมชน

“ตอนแรกอยากได้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เคยไปศึกษาดูงานของช่อง ที่จันทบุรี เขจะมีที่ให้คนไปศึกษาดูงาน พอตอนนี้เรามาทำโครงการสร้างศูนย์การเรียนรู้ขึ้นมา แล้วเราได้รวบรวมข้อมูล เราก็ดูได้มา เช่นแผนที่ แหล่งเรียนรู้ของดี เราก็ดูเห็นแล้วคิดว่าไม่จำเป็นต้องดูที่อาคาร ดูที่บ้านก็ได้ ไม่เชิงด้วย ก็คิดว่าไม่จำเป็นที่จะสร้างอาคาร ถ้าเรามีใจรักของเรา ถ้ามีคนมาศึกษาดูงานเราก็สามารถให้ความรู้ได้”

ศาลา คำเรืองโคตร
ชาวโซ่ (ทะวืง) บ้านหนองม่วง

2.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมชุมชน ต.ปทุมวาปี

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมชนสี่เผ่าของตำบลปทุมวาปี ประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ดังนี้

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลของคนทั้งสี่เผ่า

การเก็บข้อมูลพื้นฐานของคนทั้งสี่เผ่าถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากข้อมูลพื้นฐานของคนทั้งสี่เผ่า ทำให้เห็นภาพประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณีวัฒนธรรม อีกทั้งยังทำให้เห็นว่าคนทั้งสี่เผ่าได้มีวิถีที่อยู่ร่วมกันกันได้อย่างไรตั้งแต่อดีต ซึ่งจากข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นเนื้อหาในการจัดแสดงนิทรรศการ เช่น ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ข้อมูลวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ข้อมูลของทั้งสี่เผ่ายังมีความสำคัญเป็นอย่างมากอีกด้วย นอกจากจะทำให้เห็นขั้นตอนและกระบวนการในการผลิตแล้ว ยังได้เห็นคุณค่าและความสำคัญที่มีมาตั้งแต่อดีต ดังเช่น การทำกะบองหรือขี้ได้ ถือเป็นเทคโนโลยีสำคัญของคนในอดีตที่ทำให้แต่ละชนเผ่าสามารถเดินทางไปมาหาสู่กันในยามค้าคิน ได้ทำกิจกรรมร่วมกันในยามค้าคิน เป็นต้น

2) ความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง

ในการทำวิจัยเรื่องศูนย์การเรียนรู้ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกับบุคคลภายนอก เพราะลำพังทีมวิจัยชุมชนยังไม่สามารถที่จะทำเองได้ทั้งหมด ดังเช่น ขั้นตอนการเก็บข้อมูลเชิงลึก จำเป็นต้องมีพี่เลี้ยงร่วมเก็บข้อมูล เพื่อทำให้เห็นภาพของชุมชนทั้งชุมชน และนำมาสู่การวิเคราะห์ เพื่อที่จะค้นหาเนื้อหาการจัดแสดงในศูนย์การเรียนรู้ หรือขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาแปลงเป็นภาพของนิทรรศการ หรือเทคนิคการจัดทำแบบจำลอง เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มีทีมพี่เลี้ยง ซึ่งเป็นผู้ที่ผ่านการศึกษาด้านพิพิธภัณฑ์มาโดยเฉพาะ

นอกจากนี้หน่วยงานที่ให้ความร่วมมือสำคัญ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลปทุมวาปี กล่าวคือ เป็นผู้ดูแลสถานที่ส่วนหนึ่งขององค์การบริหารส่วนตำบล ให้จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ ภาษา – วัฒนธรรมชนสี่เผ่า หรือศูนย์กลางข้อมูลสำหรับจัดนิทรรศการของชนทั้งสี่เผ่า นอกจากนี้ยังได้เกิดความร่วมมือกัน โดยทีมวิชาการขององค์การบริหารส่วนตำบลได้ร่วมเก็บข้อมูลกับทีมวิจัย ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกัน เพื่อให้ตำบลปทุมวาปีเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือเป็นตำบลสุขภาวะ โดยมีฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ 28 ฐานการเรียนรู้ ซึ่งฐานการเรียนรู้ของทีมวิจัยก็เป็นส่วนหนึ่งใน 28 ฐานดังกล่าวด้วย เช่น ฐานการเรียนรู้ภาษาโซ่, ฐานการเรียนรู้ผ้าย้อมคราม, ฐานการเรียนรู้เรื่องสมุนไพร เป็นต้น

ภายหลังจากการจัดเวทีปิดโครงการแล้ว ทางทีมวิจัย ทีมงานจากองค์การบริหารส่วนตำบล และทีมพี่เลี้ยงยังได้มีการติดตามสถานการณ์ในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การผลักดันให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างสมบูรณ์ และเป็นประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนต่อไป

3) ทีมวิจัยมีการทำงานร่วมกันเป็นทีม

ตลอดการทำงานโครงการวิจัยที่เกิดผลสำเร็จ ปัจจัยสำคัญของการดำเนินการก็คือความร่วมมือกันของทีมวิจัย การร่วมกันแก้ไข ฝ่าฟันอุปสรรคในการทำงานร่วมกัน และรวมไปถึงความ

ร่วมมือของชุมชนในการให้ความร่วมมือ สนับสนุนในการดำเนินงานวิจัยเพื่อสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และความร่วมมือของชุมชนในการให้ข้อมูล ดังคำสะท้อนของ พ่อสีลา หัวหน้าโครงการว่า

“เรามีความคิดเป็นหนึ่งเดียวกัน ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ บางครั้งกระทบกระทั่งกัน บ้างก็มีบ้าง แต่สามารถคล่องมาด้วยดี ได้ผ่านอุปสรรค ความคิดแตกต่างก็มี แต่ ความแตกต่างก็สามารถร่วมกันทำงานด้วยกันได้ เราทำงานเพื่อสังคม เราทำงาน เพื่อชุมชน ชุมชนเองก็ให้ความร่วมมือ พอเราบอกว่าเราทำศูนย์การเรียนรู้ทั้ง ตำบลปทุมวาปี ชุมชนก็ยินดี”

สีลา สีลาติษฐ์
ชาวลาว บ้านบ่อแกน้อย

2.4 แนวทางการทำให้ศูนย์การเรียนรู้ มีชีวิตชีวา

ประเด็นเรื่องแนวทางในการทำศูนย์การเรียนรู้ให้มีชีวิต ไม่นิ่งตาย ทำให้เกิดกระบวนการ เรียนรู้ภายในชุมชน ทำให้เกิดความยั่งยืน เป็นประเด็นที่มีการแลกเปลี่ยนร่วมกันทั้งทีมวิจัย ชุมชน ผู้นำ ชุมชนในเวทีปิดโครงการ วันที่ 4 มีนาคม 2555 ที่ผ่านมา สรุปประเด็นได้ดังนี้

- นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ได้เสนอให้มีการสร้างศูนย์การเรียนรู้ มีการจัดแสดง นิทรรศการได้จริง แต่ต้องอาศัยความร่วมมือกันทั้งชุมชน ทั้งสี่เผ่า ถ้าได้รับโครงการตำบลสุขภาวะ ก็จะมีงบประมาณสนับสนุนให้เกิดการปรับปรุง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนของเรา

- ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์ กล่าวถึง ศูนย์การเรียนรู้ในห้องสี่เหลี่ยม ถือเป็นห้องรับแขก เวลาแขกมา สามารถต้อนรับได้ แต่ในชุมชนก็ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตจริง ๆ ถือเป็นสำหรับต้อนรับแขกอีกทีหนึ่งที่จะทำให้แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ที่มีชีวิต นอกจากนี้เยาวชนในชุมชนถือเป็น เป้าหมายสำคัญที่จะเป็นผู้เรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรมของชนทั้งสี่เผ่าต่อไป

- ผู้เข้าร่วมประชุม ได้เสนอว่า แต่ละฐานการเรียนรู้เรามีอะไรอยู่บ้าง สิ่งที่เรามีอยู่จะ ต่อยอดหรือทำให้เกิดประโยชน์เพิ่มขึ้นได้อย่างไร คนสำคัญที่สุด คือ ถ้าทำให้คนสามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ก็จะทำให้เป็นประโยชน์ได้

- คุณนรากร เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ได้อธิบายว่า ทางองค์การบริหาร ส่วนตำบลมีโครงการที่จะต่อยอดให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ ก็สามารถเป็นจริงได้ เนื่องจากเราได้ให้ความสำคัญกับคนที่เป็นวิทยากรหรือผู้มีความรู้ทั้งสี่เผ่า ก็มีความรู้คนละด้าน เก่งคนละด้าน เราให้ความสำคัญกับคนทุกท่าน ทางอบต. มีการลงไปสอบถาม มีการแสดงความคิดเห็นจากชุมชน เราจะมี การสนับสนุนผู้ที่ทำงานทางด้านนี้อยู่แล้ว ส่วนวัสดุอุปกรณ์ ชุมชนก็สามารถสืบสานของวัสดุอุปกรณ์ที่มี อยู่ หรือทำให้เกิดการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น สิ่งสำคัญอยู่ที่บ้านอยู่แล้ว นอกจากนี้ต้องมีการบริหารจัดการที่ดี ก็จะทำให้เกิดความยั่งยืนได้ เกิดเครือข่าย เกิดชุมชนเข้มแข็งต่อไป

- ทีมพี่เลี้ยง ได้เสนอให้มองถึงกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ คือ กลุ่มเยาวชนภายในชุมชน ตำบลปทุมวาปี ว่าควรทำอะไรให้เยาวชนได้เรียนรู้วัฒนธรรมของตนเองอย่างต่อเนื่อง

- ปลัด อบต. ได้เสนอว่า จำเป็นจะต้องมี 4 M คือ 1) money คือ เงิน หรืองบประมาณสนับสนุน 2) man คือคน หมายถึง คนในศูนย์การเรียนรู้ และคนที่อยู่ในฐานการเรียนรู้ มีความจำเป็นในการบริหารจัดการ อาจจำเป็นรูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการ มีการประสานงานร่วมกันทั้งสี่ฝ่าย 3) material คือวัสดุอุปกรณ์ มีความจำเป็นในการจัดแสดง โชว์ของดีของเราไม่ว่าจะอยู่ที่ศูนย์การเรียนรู้ หรืออยู่ที่บ้าน 4) manage คือการจัดการ เพื่อให้ศูนย์การเรียนรู้มีชีวิตชีวา มีผู้รับผิดชอบที่มีความรู้ความเข้าใจ มีการจัดการร่วมกัน หรือมีผู้ที่สามารถอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ให้กับคนอื่นได้รับทราบ

จากกล่าวสรุปได้ว่าการที่จะทำให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ 4 อย่างยั่งยืน และมีชีวิตชีวานั้น จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบในหลายส่วน เช่น การให้ความร่วมมือของคนในชุมชนทั้งตำบลทุกหมู่บ้าน การได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล การจัดกิจกรรมให้เยาวชนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และควรมีการบริหารจัดการที่ดี เป็นต้น

ภาคผนวก

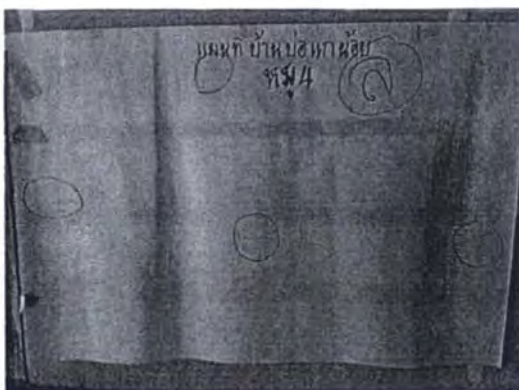
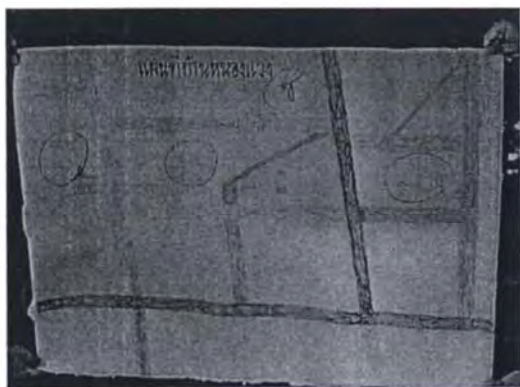
1. ภาพกิจกรรมจัดทำแผนที่ชุมชน ต.ปทุมวาปี

ทีมวิจัยร่วมกันจัดทำแผนที่ชุมชน ต.ปทุมวาปี

ทีมวิจัยกำลังช่วยกันต่อภาพแผนที่แต่ละหมู่บ้านให้เห็นภาพ ต. ปทุมวาปี
และพูดคุยแลกเปลี่ยน "ของดีแต่ละเผ่า" ร่วมกัน

แผนที่บ้านหนองแขว และแผนที่บ้านบ่อแกน้อย

2. ภาพกิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ

งานเปิดเวทีชี้แจงโครงการ วันที่ 17 มีนาคม 2554

การแสดงท่าทางเลียนแบบสัตว์ ของกลุ่มโซ่ (ตะวียง)

วงเสวนา “การอนุรักษ์ภาษา วัฒนธรรมชุมชน 4 เผ่า”

การแสดงนิทรรศการภายในงาน

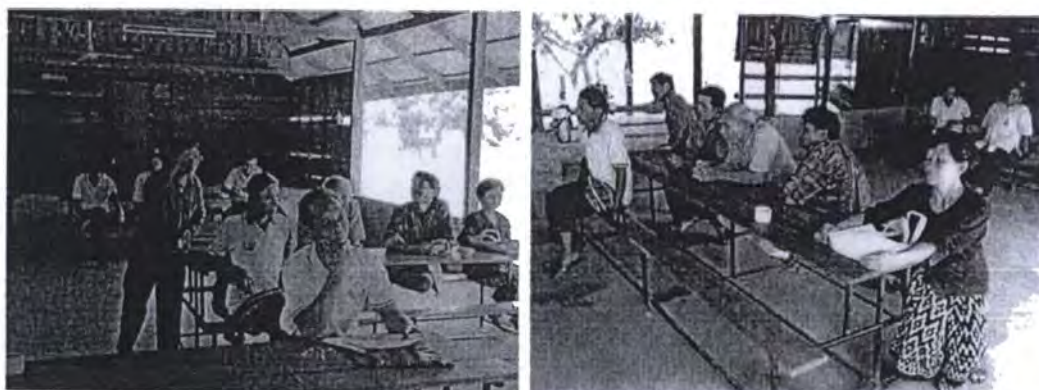

อาหารพื้นบ้าน และน้ำสมุนไพร สำหรับเลี้ยงต้อนรับแขกภายในงาน

3. ภาพกิจกรรมการพูดคุยเรื่องแนวทางการจัดทำศูนย์การเรียนรู้

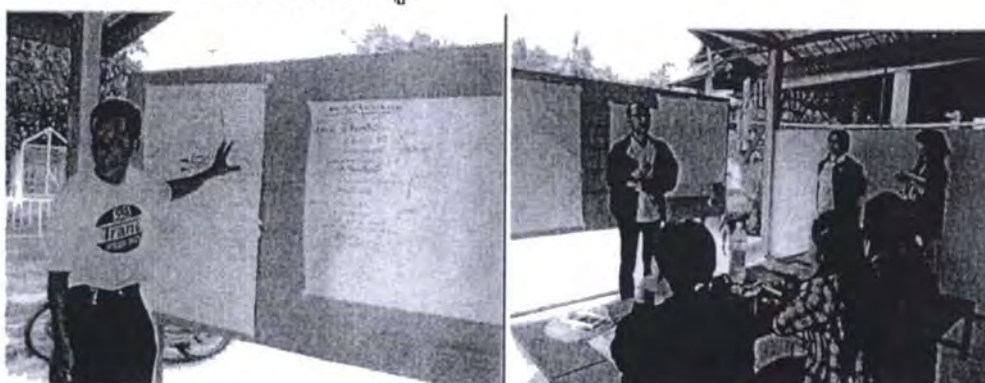

วงพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่อง “แนวทางการจัดทำศูนย์การเรียนรู้”
ในงานเปิดตัวชี้แจงโครงการ วันที่ 17 มีนาคม 2554

วงพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่อง “แนวทางการจัดทำศูนย์การเรียนรู้” วันที่ 27 พฤษภาคม 2554

4. ภาพกิจกรรมวางแผนการเก็บข้อมูล

กิจกรรมวางแผนการเก็บข้อมูลชุมชนคนสี่เผ่า

5. ภาพกิจกรรมเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนคนสีเผ่า

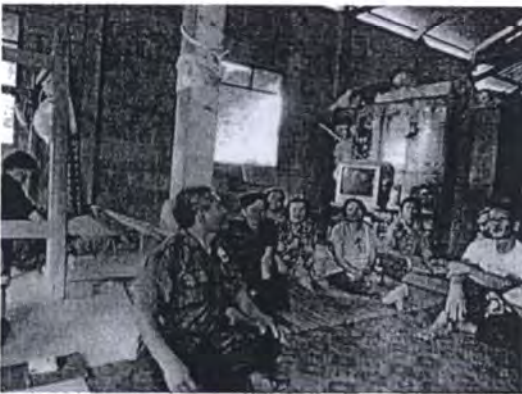
การเก็บข้อมูลชนเผ่ากูไท กับพ่อธรรม แสงลี

การเก็บข้อมูลและการสาธิตการทำผ้าย้อมคราม กลุ่มกูไท

การเก็บข้อมูลและการสาธิตทำกะบอง หรือซีโต้ กลุ่มญ้อ

การเก็บข้อมูลและการสาธิตทอเสื่อ กลุ่มลาว

6. ภาพกิจกรรมการจัดทำแบบจำลอง

ภาพการทำแบบจำลองศูนย์การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและทีมจากอบต.

7. ภาพกิจกรรมการทำปฏิทินวัฒนธรรม

การทำปฏิทินวัฒนธรรมร่วมกันของคนทั้งสี่เผ่า

8. ภาพกิจกรรมการสำรวจสถานที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

สำรวจพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ที่ศูนย์ศิลปาชีพบ้านทรายทอง

สำรวจพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนตำบลพุมวาศี

ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงเข้าพบนายกอบต. เพื่อขอความอนุเคราะห์เรื่องสถานที่
เพื่อจัดทำศูนย์การเรียนรู้ภาษา - วัฒนธรรมชนสี่เผ่า

9. ภาพกิจกรรมเวทีปิดโครงการ

ทีมวิจัยวางแผนเพื่อทำกิจกรรมปิดเวทีโครงการ

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีปิดโครงการ

ทีมวิจัยทั้งสี่ชนเผ่าชี้แจงผลการดำเนินงานวิจัย

วงคุยแลกเปลี่ยนเรื่องการจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน